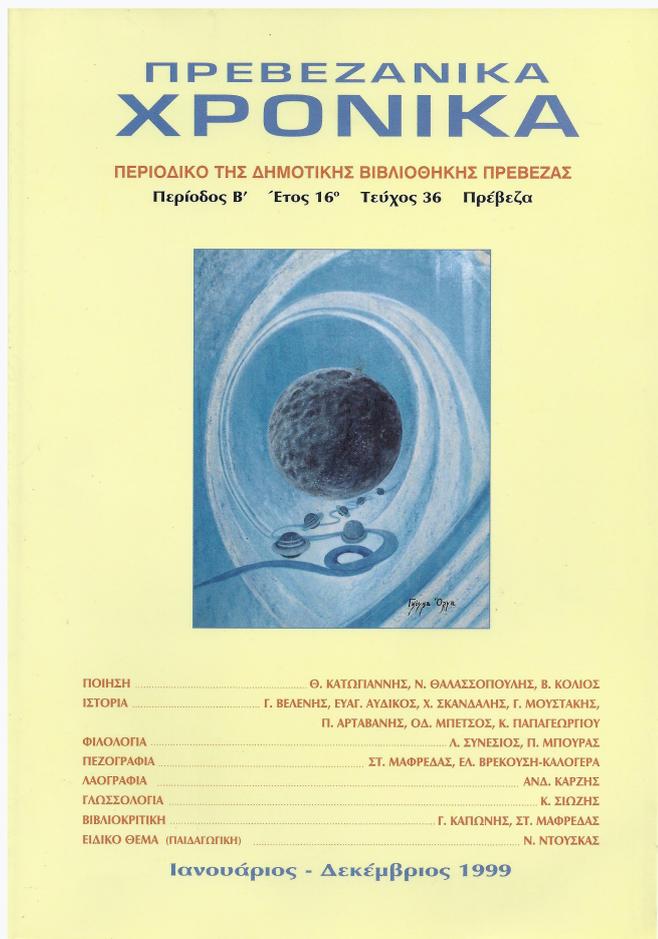

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 36 (1999)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 36 (1999)

Ευνοϊκές συνθήκες για τη σχολική μάθηση

Νικόλαος Ντούσκας

doi: [10.12681/prch.29250](https://doi.org/10.12681/prch.29250)

Copyright © 2022, Νικόλαος Ντούσκας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ντούσκας Ν. (1999). Ευνοϊκές συνθήκες για τη σχολική μάθηση. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (36), 157–204.
<https://doi.org/10.12681/prch.29250>

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΝΤΟΥΣΚΑΣ

Δάσκαλος - διευθυντής 3ου δημοτικού σχολείου

**ΕΥΝΟΪΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ
ΓΙΑ ΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΜΑΘΗΣΗ****ΕΙΣΑΓΩΓΗ**

Ο σημερινός άνθρωπος βρίσκεται καθημερινά κυκλωμένος από τις ποικίλες προκλήσεις και επιδράσεις των αλματικών επιστημονικών και τεχνολογικών επιτεύξεων και είναι αναγκασμένος να προσαρμόζεται σε κάθε τι το νέο.

Για να είναι σε θέση να ανταποκρίνεται και να προσαρμόζεται στις συνεχείς επιστημονικές και τεχνολογικές επιτεύξεις, πρέπει να είναι καλλιεργημένη και ολοκληρωμένη προσωπικότητα με ανεπτυγμένη τη βούληση και την επίγνωση της ευθύνης των λόγων και των πράξεών του.

Όλες οι σύγχρονες κοινωνιολογικές, ψυχολογικές, παιδαγωγικές, φιλοσοφικές και άλλες επιστήμες, υποστηρίζουν ότι στην καλλιέργεια της προσωπικότητας, της ισχυρής βούλησης και της επίγνωσης της ευθύνης, πρωτεύοντα ρόλο διαδραματίζει το σύγχρονο σχολείο με την πολύπλευρη και αποτελεσματική μάθηση, που οφείλει να παρέχει.

Είναι επιτακτική λοιπόν η ανάγκη, όπως όλοι οι φορείς της εκπαίδευσης, κυρίως εμείς οι δάσκαλοι, να διαμορφώσουμε ευνοϊκές συνθήκες στην τάξη και γενικά στο σχολείο, αποτέλεσμα των οποίων είναι η δημιουργική και αποτελεσματική μάθηση.

Σ' αυτή την εργασία γίνεται προσπάθεια να προσεγγίσουμε τις βασικές πτυχές των ευνοϊκών συνθηκών για τη σχολική μάθηση. Η όλη εργασία αποτελείται από έξι ενότητες.

* Στην πρώτη ενότητα γίνεται προσέγγιση της μάθησης και κυρίως της σχολικής μάθησης.

* Στη δεύτερη ενότητα αναπτύσσονται η διδασκαλία, οι βασικές διδακτικές και ψυχοπαιδαγωγικές αρχές που διέπουν το σχεδιασμό, την οργάνωση και την πραγματοποίηση αυτής (αρχή της ετοιμότητας, της ατομικότητας, της εποπτείας, της ενίσχυσης, της αυτενέργειας, της εσωτερικής επεξεργασίας, της ορθολογικής οργάνωσης, της έννοιας, της εγγύτητας στη ζωή), οι μέθοδοι και η αξιολόγηση της διδασκαλίας.

* Στην τρίτη ενότητα παρουσιάζεται η όλη παιδαγωγική ατμόσφαιρα που πρέπει να επικρατεί στην αίθουσα διδασκαλίας και γενικά στο σχολείο και αναπτύσσονται οι βασικότεροι παράγοντες που την επηρεάζουν και τη διαμορφώνουν (κίνητρα, παιδαγωγική αξιολόγηση και κυρίως η αξιολόγηση του μαθητή, σχέσεις δασκάλου - μαθητή, σχέσεις σχολείου - οικογένειας).

* Στην τέταρτη ενότητα αναπτύσσεται η οργάνωση της όλης σχολικής ζωής, που προετοιμάζει το παιδί για τη ζωή, και δίνονται ενδεικτικοί τομείς ανάπτυξης και οργάνωσής της.

* Στην πέμπτη ενότητα αναπτύσσεται ο ρόλος του σύγχρονου δασκάλου και κυρίως δίνεται βαρύτητα στο πώς και με ποιες ενέργειες αυτός, ως κύριος υπεύθυνος παράγοντας, θα δώσει θετική κατεύθυνση σ' όλους τους παράγοντες που αναφέρθηκαν, με σκοπό τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών.

* Στην τελευταία ενότητα καταγράφονται τα συμπεράσματα που βγήκαν από την επεξεργασία του θέματος, από τη μελέτη των σύγχρονων παιδαγωγικών βιβλίων και περιοδικών και από την εκπαιδευτική μου εμπειρία.

Σκοπός αυτής της εργασίας είναι να ικανοποιήσω, ως δάσκαλος, τους δικούς μου προβληματισμούς και ανησυχίες και να δημιουργήσω αντίστοιχους σε κάθε αναγνώστη.

1. Προσέγγιση στη σχολική μάθηση

Μάθηση είναι ένα φαινόμενο που συνδέεται με τη διατήρηση και την εξέλιξη της ζωής. Η επιβίωση όλων των ζωντανών οργανισμών, μέσα σε ένα περιβάλλον που βρίσκεται σε συνεχείς αλλαγές, στηρίζεται κυρίως στην ικανότητα που έχουν να αποκτούν και να αξιοποιούν τις πληροφορίες για το περιβάλλον διευκολύνοντας έτσι την ομαλή προσαρμογή τους σ' αυτό.

Στους κατώτερους νοτικά ζωντανούς οργανισμούς η μάθηση δεν είναι και τόσο απαραίτητη για την επιβίωση, γιατί αυτή ρυθμίζεται κυρίως από τις πληροφορίες οι οποίες τους έχουν μεταδοθεί γενετικά. Οι ανώτεροι νοτικά ζωντανοί οργανισμοί στηρίζονται λιγότερο στις γενετικά μεταδιδόμενες πληροφορίες και περισσότερο στην ικανότητα που έχουν για μάθηση. Αυτή η ικανότητα παρουσιάζει αύξηση καθώς ανεβαίνουμε την εξελικτική κλίμακα της νόησης των οργανισμών για να φτάσει στον άνθρωπο στο αποκορύφωμά της.

Μάθηση δε σημαίνει μηχανική απομνημόνευση έτοιμων γνώσεων, γιατί η απομνημόνευση είναι και στείρα και άγονη.

Μάθηση εννοούμε τη διαδικασία της απόκτησης, της συγκράτησης και της δημιουργικής χρησιμοποίησης των πληροφοριών.

« Η σχολική μάθηση δεν είναι μια απλή μετάδοση γνώσεων, αλλά μια δημιουργική δραστηριότητα και μια δημιουργική νοτική αφομοίωση, που στηρίζεται στη δυναμική η οποία δημιουργείται μέσα στο χώρο της τάξης ή στις σχέσεις δασκάλου και μαθητή». ¹

« Δεν νοείται μάθηση από το μέρος του μαθητή, χωρίς πνευματική δράση. Η αποτελεσματικότερη, εξάλλου, μάθηση είναι εκείνη για την οποία δραστηριοποιήθηκε, στο μέγιστο δυνατό, ο μαθητής. Εκείνο που μαθαίνεται εύκολα, εύκολα και ξεχνιέται. Εκείνο που μαθαίνεται δύσκολα διατηρείται για πολύ χρόνο». ²

Σύμφωνα με τον Gagne η μάθηση χαρακτηρίζεται ως διαδικασία, δηλαδή σαν μια σειρά από νοτικές λειτουργίες, ανάλογη με άλλες λειτουργικές διαδικασίες του οργανισμού, όπως π.χ. η πέψη. Συνήθως η διαδικασία αυτή ενεργοποιείται από τα ερεθίσματα που δέχεται το άτομο από το περιβάλλον και ολοκληρώνεται με την πρόσληψη, την επεξεργασία, τη συγκράτηση και τη χρησιμοποίηση των πληροφοριών. Η διαδικασία αυτή είναι εσωτερική και ως εκτούτου δεν μπορεί να παρατηρηθεί και να μελετηθεί άμεσα. Αυτή διαφέρει από άτομο σε

1. Φράγκου Χ. : Ψυχοπαιδαγωγική, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 111

2. Πετρουλάκης Ν. : Προγράμματα - εκπαιδευτικοί στόχοι - μεθοδολογία, εκδ. Φελέκη, (Αθήνα 1981), σελ. 25

άτομο, ανάλογα με την ψυχοσύνθεσή του, αλλά και την επίδραση εξωτερικών συνθηκών. Συμπεραίνουμε για την πραγματοποίησή της από τις αλλαγές που συμβαίνουν στην εξωτερική συμπεριφορά του ατόμου (μαθητή). Οι αλλαγές αυτές πιστεύουμε ότι φανερώνουν εσωτερικούς γνωστικούς μετασχηματισμούς, οι οποίοι δεν οφείλονται μόνο στην ωρίμανση, αλλά κυρίως στη συγκράτηση και επεξεργασία των πληροφοριών που αποκτήθηκαν.

Την πίστη μας αυτή τη στηρίζει η Γνωστική Ψυχολογία, σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος που μαθαίνει, επεξεργάζεται τις πληροφορίες που παίρνει ερεθιζόμενος από το περιβάλλον. Τα ερεθίσματα που προσλαμβάνει είναι οι φορείς των πληροφοριών. Το άτομο (ο μαθητής) επιλέγει και προσλαμβάνει τα ερεθίσματα με τις αισθήσεις του, τα μετασχηματίζει σε μια μορφή μνημάτων, τα επεξεργάζεται, τα συγκρατεί για πολύ ή λίγο χρόνο και τα έχει εύχερα να τα χρησιμοποιεί, όταν του είναι απαραίτητα.

Η μάθηση είναι και προσωπική υπόθεση του μαθητή και θα λέγαμε ότι είναι προσωπικό έργο, που για να συντελεστεί χρειάζεται την ενεργή συμμετοχή του και την κατανάλωση δημιουργικής νοητικής ενέργειας. Είναι σ' όλους μας (εκπ/κούς κυρίως) γνωστή η αρχή ότι η μάθηση (γνώση) δεν προσφέρεται, αλλά κατακτιέται μετά από συνειδητή, μεθοδευμένη και επίπονη προσπάθεια. Δεν πρέπει όμως να συγχέουμε την απόκτηση των πληροφοριών (μάθηση) με την προσφορά των πληροφοριών. Δεν πρέπει ποτέ να χρησιμοποιούμε τη λαθεμένη φράση « εγώ θα σου μάθω γράμματα », αλλά τη σωστή « θα σε βοηθήσω να μάθεις .....».³

Για να είναι δυνατή η απόκτηση των πληροφοριών και η μετατροπή τους σε γνώση πρέπει η προσφορά τους να είναι οργανωμένη κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να διευκολύνεται το έργο της μάθησης. Πρότυπο οργανωμένης προσφοράς πληροφοριών αποτελεί η σχολική μάθηση.

Ο ρόλος λοιπόν των δασκάλων, και γενικά του σχολείου, είναι να οργανώσουν κατά τέτοιο τρόπο τις αίθουσες διδασκαλίας και τη σχολική ζωή γενικότερα, που να δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες για μάθηση και να φέρουν το μαθητή σε επαφή με τις πληροφορίες (μορφωτικό αντικείμενο), ώστε πιο εύκολα και πιο ευχάριστα να τις μάθουν και να τις μετατρέψουν σε δημιουργική και αποτελεσματική μάθηση.

Πράγματι ο δάσκαλος μπορεί να επηρεάσει αρκετά τις διαδικασίες μάθησης ενισχύοντας το μαθητή, κατευθύνοντας την προσοχή του, προκαλώντας το ενδιαφέρον του, δημιουργώντας μια ζεστή, άνετη και ευχάριστη ατμόσφαιρα, αναπτύσσοντας στάσεις και διαθέσεις για μάθηση. Το σχολείο έχει υποχρέωση να προγραμματίσει, να οργανώσει και να διεξαγάγει τη διδασκαλία κατά τέτοιο τρόπο, ώστε οι διαδικασίες της διδασκαλίας (μάθησης) να είναι αρμονικές και αντίστοιχες με τις εσωτερικές διαδικασίες των μαθητών.

Ο κύριος ρόλος της διδασκαλίας στη μάθηση, συνίσταται στη μεθοδική οργάνωση των εξωτερικών παραγόντων για την επιτυχία του μεγαλύτερου δυνατού μαθησιακού αποτελέσματος. Επειδή όμως το μαθησιακό αποτέλεσμα εξαρτάται και από τις εσωτερικές νοητικές λειτουργίες, μέσα από τις οποίες γίνεται η επεξεργασία των πληροφοριών, απαραίτητη προϋπόθεση για τη διεξαγωγή μιας πετυχημένης διδασκαλίας είναι η μελέτη και η γνώση των εσωτερικών λειτουργιών που συμβαίνουν κατά τη διαδικασία της μάθησης.

Η γνώση αυτή είναι αναγκαία και χρήσιμη γιατί η εκπαιδευτική διαδικασία (διδασκαλία) θα βασίζεται σε επιστημονικά τεκμηριωμένες θέσεις και όχι σε αναπόδεικτη και περιστασιακή προσωπική εμπειρία. Όπως ο μηχανικός, όταν σχεδιάζει και εκτελεί ένα έργο, χρειάζεται να στηριχτεί στη γνώση της φυσικής, της γεωλογίας, της γεωγραφίας, πολύ περισσότερο ο δάσκαλος, που «σχεδιάζει και εκτελεί» το διδακτικό του έργο, έχει υποχρέωση να στηρίζεται και στη γνώση των εσωτερικών λειτουργιών της μαθησιακής διαδικασίας.

Η αναγκαιότητα της γνώσης αυτής είναι αυταπόδεικτη και δε χωράει καμιάς αμφιβολίας, αφού ο δάσκαλος καλείται να κατευθύνει σωστά ανθρώπινες υπάρξεις, ώστε να μπορέσουν να μάθουν καλύτερα και αποδοτικότερα χωρίς σπατάλη νοητικής ενέργειας και με μεγαλύτερη ευχαρίστηση.

Σε αντίθεση με το παραδοσιακό σχολείο, όπου δινόταν ιδιαίτερη έμφαση στην παροχή περισσοτέρων γνώσεων (διδακτικός υλισμός), έρχεται το σύγχρονο σχολείο όπου χρησιμοποιεί τις γνώσεις όχι ως αυτοσκοπό, αλλά ως μέσον για την παραπέρα δραστηριοποίηση του μαθητή. Ο μαθητής αφού αναλύσει, επεξεργαστεί και αξιολογήσει τις γνώσεις (πληροφορίες), θα τις χρησιμοποιήσει σαν όχημα και θα προχωρήσει στην αποκάλυψη του εσωτερικού του κόσμου, στην κατανόηση των σχέσεων μεταξύ των γεγονότων, των προσώπων και των πραγμάτων (γνώση της δομής) και στην έρευνα του άγνωστου και κυρίως στο βάθος της περίπλοκης γνώσης.

Οι μαθητές αντί να αποστηθίζουν τις γνώσεις μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν.

Ο δάσκαλος αντί να ενεργεί ως δότης έτοιμων πληροφοριών, και συμπερασμάτων, βοηθάει τους μαθητές να σκέπτονται για τους εαυτούς τους και να χρησιμοποιούν μεθόδους πειθαρχημένης έρευνας.⁴

Η σχολική μάθηση, όπως είπαμε πιο πάνω, είναι μια δημιουργική δραστηριότητα και δημιουργική νοητική αφομοίωση, που στηρίζεται στη δυναμική η οποία δημιουργείται μέσα στο χώρο της τάξης ή στις σχέσεις δασκάλου, μαθητή και μορφωτικού αντικειμένου. Η αίθουσα διδασκαλίας (τάξη) είναι μια μικρή κοινωνία. Όταν σ' αυτή κυριαρχεί, και πρέπει να κυριαρχεί, ευχάριστη ατμόσφαιρα, οι μαθητές ενθαρρύνονται να πάρουν μέρος στη συζήτηση και να εκφράσουν τις απόψεις τους, οι οποίες μπορεί να είναι ίδιες ή και διαφορετικές απ' αυτές του δασκάλου ή των συμμαθητών τους. Ο δάσκαλος δεν πρέπει ποτέ να στερήσει από τους μαθητές τη δυνατότητα να κρίνουν ή να συμπληρώσουν εκείνα που άκουσαν μέσα στην τάξη. Ποτέ δεν πρέπει να «αποστομώνει» τους μαθητές με το να μη δέχεται συνέχιση της συζήτησης για έλλειψη χρόνου ή άλλης δικαιολογίας.

Στη σχολική μάθηση διακρίνουμε το δάσκαλο που διευκολύνει και «καθοδηγεί», το μαθητή που μαθαίνει (όχι ως δέκτης) και το μορφωτικό αντικείμενο που πρέπει να αποκτηθεί από το μαθητή.

Τρία είναι, λοιπόν, τα βασικά στοιχεία της διδασκαλίας μάθησης : ο δάσκαλος, ο μαθητής και η ύλη. Όταν απουσιάζει το ένα από αυτά τότε, θα λέγαμε, δεν μπορεί να σημειωθεί μάθηση. Επομένως η σχολική μάθηση, είναι μια κοινωνική σχέση και μια δυναμική. Είναι κοινωνική σχέση η οποία δημιουργείται, εξαιτίας του μορφωτικού αντικειμένου, ανάμεσα στο μαθητή και το δάσκαλο. Δεν μπορούμε ποτέ να θεωρήσουμε τη μάθηση ως κάτι το στατικό, γιατί οι διασυνδέσεις και οι αλληλεπιδράσεις των τριών στοιχείων της μάθησης αλλάζουν συνεχώς και βρίσκονται σε στενή σχέση με τον τρόπο που αντιδρούν, σε κάθε στιγμή, τα τρία στοιχεία, έτσι αποδεικνύεται και η δυναμική μορφή της μάθησης.

Γραφικά στο παρακάτω σχεδιάγραμμα παρουσιάζεται η τριαδική και δυναμική μορφή της μάθησης.⁵

4. Πετρούλακη Ν. : όπως παραπάνω σελ. 22

5. Πετρούλακη Ν. : όπως παραπάνω σελ. 27

Καθένα στοιχείο επιδρά αλλά και δέχεται την επίδραση από τη διασύνδεση των δύο άλλων στοιχείων. Η απομάκρυνση ή η έλλειψη σχέσεως ανάμεσα στα στοιχεία καταστρέφει τελείως την τριαδικότητα και δυναμικότητα της μάθησης.

Ο δάσκαλος, ο οποίος καλείται να κατευθύνει σωστά τους μαθητές στη μάθηση, χωρίς σπατάλη νοητικής ενέργειας, οφείλει πάντα να μελετά τόσο τις σχέσεις του με το μορφωτικό αντικείμενο όσο και αυτές με το μαθητή. Αυτό το επιτυγχάνει οδηγούμενος από την αρχή της «τριαδικής - δυναμικής» της μάθησης, γιατί τότε το μορφωτικό αντικείμενο σταματά να είναι κάτι το οριζόμενο και θεσπιζόμενο από το αναλυτικό πρόγραμμα και γίνεται κάτι το αναγκαίο να γίνει κτήμα του μαθητή.

Οι ίδιες διαπλεκόμενες σχέσεις μεταξύ δασκάλου - μαθητή - αντικειμένου, γίνονται μια δυναμική που παρωθεί στη δημιουργική και αποτελεσματική μάθηση.

Η δυναμικότητα των σχέσεων αυτών αποκτά την έννοια της σταθερότητας και δημιουργικότητας, όταν ο δάσκαλος δημιουργήσει την ευνοϊκή ατμόσφαιρα στην αίθουσα, όπου ο μαθητής θα αισθάνεται άνετα, εξαιτίας της ενθάρρυνσης και της υποβοήθησης του δασκάλου, και το μορφωτικό αντικείμενο που συνδέεται δυναμικά με το δάσκαλο και το μαθητή θα βρίσκεται μέσα στα ενδιαφέροντά του και θα δίνει λύση σε κάποιες από τις ανάγκες του.

Αν σκεφτούμε ότι ζούμε στην εποχή της έκρηξης των γνώσεων και ότι τα παιδιά που εκπαιδεύουμε σήμερα πρόκειται να ζήσουν σε μια μελλοντική και σίγουρα διαφορετική πραγματικότητα, την οποία δεν μπορούμε από τώρα να την προβλέψουμε με λεπτομέρεια και σιγουριά, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η εκπαίδευσή τους κυρίως και η διδασκαλία μάθησης πρέπει να γίνονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να φτιάχνουν πολίτες ικανούς να αναλύουν κριτικά την κάθε πραγματικότητα.

Οφείλει, λοιπόν, ο δάσκαλος να γνωρίζει ότι ο μαθητής τη γνώση ποτέ δεν τη δέχεται παθητικά (μόνο με απομνημόνευση και με τη βοήθεια της ακοής και της όρασης), αλλά την κατακτά με τη συμμετοχή όλων των αισθήσεων και τη δική του ενεργητική προσπάθεια, αναζητώντας την και ανακαλύπτοντάς την, ερχόμενος σε επαφή με το μορφωτικό αντικείμενο και το περιβάλλον του. Δεν πρέπει να επιδιώκει στην αποθήκευση πληροφοριών και γνώσεων στη μνήμη του μαθητή, αλλά να αποβλέπει στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της τέχνης « να μαθαίνει πώς να μαθαίνει» ο ίδιος, ώστε να μπορεί να συνεχίσει την αυτομόρφωση στο μέλλον.

Για να βοηθήσει αποτελεσματικά το μαθητή στη μάθηση δεν πρέπει να στηρίζεται μόνο στα εξωτερικά κίνητρα, αλλά να πιστεύει στην εσωτερική ορμή του μαθητή για μάθηση, στην ψυχολογική ενθάρρυνση και ηθική στήριξη και κυρίως να γνωρίζει τι είναι ικανός να μάθει ο κάθε μαθητής, ποια τα διαφέροντα, οι κλίσεις και οι δεξιότητες της κάθε ηλικίας αλλά και του κάθε μαθητή ξεχωριστά.

Σίγουρα αυτά δεν επιτυγχάνονται με ευκολόγια και συνταγολόγια διδακτικών οδηγιών και καλουπιών, αλλά με τη βαθιά ανάλυση, μελέτη και εφαρμογή των αρχών που διέπουν το φαινόμενο της διδασκαλίας και της μάθησης.

2. Διδασκαλία και αρχές διδασκαλίας

Διδασκαλία είναι ένα σύνολο από σκόπιμες, οργανωμένες και προγραμματισμένες ενέργειες και διαδικασίες, που γίνονται με πρωτεργάτη το δάσκαλο και συνεργάτη το μαθητή.

Ο σκοπός όλων αυτών των ενεργειών και διαδικασιών είναι η από μέρους του μαθητή απόκτηση γνώσεων, δεξιοτήτων, στάσεων, συμπεριφορών και αξιών, οι οποίες θα συμβάλλουν

στη ισόρροπη ψυχοσωματική και πνευματική του ανάπτυξη.⁶

Είναι γνωστό ότι η διδασκαλία είναι μια ενέργεια και διαδικασία που γίνεται σε συγκεκριμένο χώρο (τάξη), σε προκαθορισμένη χρονική διάρκεια (ώρα και ημέρα) και απευθύνεται σε συγκεκριμένο ακροατήριο ορισμένης ηλικίας (μαθητές σχολείου) παίρνοντας συγκεκριμένη μορφή. Είναι σχεδιασμένη και προγραμματισμένη ανάλογα με το δάσκαλο, τους μαθητές και τις συνθήκες λειτουργίας του σχολείου.

Κάθε διδασκαλία σχεδιάζεται, οργανώνεται και μεθοδεύεται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να φτάνει στο αποτέλεσμα της μάθησης.

Η διδασκαλία πραγματώνεται στο σχολείο και παράγεται μάθηση. Διδασκαλία που δεν μπορεί να δώσει μάθηση δεν είναι δυνατόν να θεωρείται διδασκαλία. Στο σημερινό σχολείο η διδασκαλία επιδιώκει την παροχή γνώσεων, πληροφοριών και δεξιοτήτων, αλλά και την καλλιέργεια της προσωπικότητας με την ορθή διαπαιδαγώγηση των μαθητών.

Η σύγχρονη διδασκαλία έχει στόχο την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, της δημιουργικής νόησης και εφαρμογής αυτού που μαθαίνει ο μαθητής και όχι της μηχανικής απομνημόνευσης έτοιμων γνώσεων, γιατί η απομνημόνευση είναι στείρος και άγονος τρόπος μάθησης. Με τη σύγχρονη διδασκαλία δεν επιδιώκεται η συσσώρευση πολλών και ξηρών γνώσεων, γιατί αρκετές από αυτές θα ξεχαστούν ή θα είναι άχρηστες στο μέλλον. Προτιμάται δηλαδή, η κατάκτηση λιγότερων αλλά ουσιωδών γνώσεων, οι οποίες θα χρησιμοποιούνται ως αφετηρία για την απόκτηση νέων γνώσεων και θα κάνουν το μαθητή ικανό να μαθαίνει από μόνος του.

Ο ευσυνειδητός δάσκαλος, που πράγματι προετοιμάζεται ψυχολογικά και παιδαγωγικά για τη διδασκαλία μάθησης, οφείλει, πριν από κάθε διδακτική του ενέργεια, να είναι σε θέση να δώσει απαντήσεις στα παρακάτω ερωτήματα:

- Γνωρίζω καλά αυτό που έχω να διδάξω; Γνωρίζω το σκοπό διδασκαλίας της συγκεκριμένης ενότητας; Γνωρίζω τι επιμέρους στόχους επιδιώκω με τη συγκεκριμένη ενότητα; Γνωρίζω πώς θα αρχίσω, πώς θα προχωρήσω, μέχρι πού μπορώ να φτάσω και γενικά πώς θα μπορέσω να παρουσιάσω καλύτερα το μορφωτικό αντικείμενο; Γνωρίζω τι εποπτικά μέσα θα χρησιμοποιήσω και πού θα επικεντρώσω την προσοχή των μαθητών; Γνωρίζω τι πρέπει να κάνω για να ελέγξω αν πέτυχα το σκοπό και τους στόχους;

Σίγουρα το αποτέλεσμα της διδασκαλίας εξαρτάται τόσο από τη σωστή ή όχι απάντηση του δασκάλου στα παραπάνω ερωτήματα (και όχι μόνο) όσο και από την ικανότητα του, τους μαθητές του, το σχολείο και γενικά από την προσωπικότητά του και επιστημονική του κατάρτιση. Για να φέρει όμως η διδασκαλία μάθηση, δε φτάνει μόνο η προσπάθεια και η ικανότητα του δασκάλου αλλά απαιτείται ταυτόχρονα και η ατομική και ομαδική προσπάθεια των μαθητών, η θέλησή τους, οι δυνατότητές τους και το ενδιαφέρον τους.

Αναμφίβολα χρειάζεται από το δάσκαλο η γνώση και η εφαρμογή των βασικών και θεμελιωδών αρχών της Παιδαγωγικής, της Ψυχολογίας και της Διδακτικής, που αφορούν το μαθητή, την οργάνωση της ύλης, τα μέσα διδασκαλίας, την αξιολόγηση, τη μεθοδολογία.

Μερικές από τις βασικές και θεμελιώδεις αυτές αρχές θα προσπαθήσω να προσεγγίσω με την παρακάτω ανάπτυξη.

2.1 Η αρχή της ετοιμότητας ή ωρίμανσης

Όταν λέμε ετοιμότητα του μαθητή, για την παρακολούθηση των μαθημάτων του σχολείου, εννοούμε την σε κάποιο βαθμό ανάπτυξη των ψυχοσωματικών και διανοητικών ικανοτήτων του μαθητή, που τον καθιστούν έτοιμο ν' αποκτήσει τις απαραίτητες γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις,

6. Τερζή Δ. : «Διδακτικές και Ψυχοπαιδαγωγικές αρχές που επιδρούν στην οργάνωση και διαδικασία της διδασκαλίας και μάθησης». Σχολείο και Ζωή. 7-8-9/95 τ. 7-8-9 σελ.273

αξίες, τις οποίες διδάσκεται στο σχολείο.⁷

Η ετοιμότητα των μαθητών εξαρτάται από τη σωματική τους ανάπτυξη και υγιεινή (σωματική ετοιμότητα), το δείκτη νοημοσύνης τους (σχολική ετοιμότητα), τη συναισθηματική και κοινωνική κατάσταση (κοινωνικοσυναισθηματική ετοιμότητα), την ιδιοσυγκρασία και από το πλήθος των ερεθισμάτων που δέχονται στο κοινωνικό και σχολικό περιβάλλον που ζουν. Ο χρόνος της ετοιμότητας, για διδασκαλία και μάθηση, μπορεί να διαφέρει από μαθητή σε μαθητή εξαιτίας των λόγων εξάρτησής της.

Όταν οι μαθητές είναι έτοιμοι βιολογικά, πνευματικά, κοινωνικά και συναισθηματικά να δεχθούν μια γνώση, αξία, δεξιότητα τότε τα αποτελέσματα της διδασκαλίας και της μάθησης θα είναι πιο ικανοποιητικά.

Σύμφωνα με τον Piaget ο μαθητής αποκτάει αντίληψη της έννοιας του αριθμού από της ηλικίας των επτά ετών, γιατί τότε είναι σε θέση να κατανοήσει τις δυο βασικές διαστάσεις του αριθμού, τόσο της απόλυτης, όσο και της τακτικής σημασίας του.

Οι γνωστικοί ψυχολόγοι υποστηρίζουν ότι οι εικόνες και οι κανόνες που απαιτούν αφαιρετική ικανότητα είναι αδύνατον να κατανοηθούν από μαθητές των μικρότερων τάξεων του σχολείου, μιας και αυτοί δεν έχουν αναπτύξει την ικανότητα της αφηρημένης σκέψης.

Ο Gagne δεν ενδιαφέρεται για την εξελικτική ανάπτυξη και υποστηρίζει πως η μάθηση συσσωρεύεται προοδευτικά και τα συσσωρευτικά στοιχεία της μάθησης είναι η βάση της νοητικής θεμελίωσης ή του νοητικού δυναμισμού, που αυξάνεται προοδευτικά στο αναπτυσσόμενο άτομο. Οι μαθητές μπορούν να μάθουν ο,τιδήποτε, αρκεί η διδασκαλία να είναι κατάλληλα οργανωμένη και να έχουν αφομοιώσει οι μαθητές κάθε προηγούμενο γνωστικό στοιχείο. Η ετοιμότητα για νέα μάθηση εξαρτάται από όλο το πλαίσιο των νοητικών δεξιοτήτων που έχει αποκτήσει ο μαθητής, τις οποίες έχει μάθει προηγούμενα και είναι σχετικές με τη νέα μάθηση που θα ακολουθήσει.

Για τον Piaget το παιδί είναι ένας αναπτυσσόμενος οργανισμός, ο οποίος περνάει από διάφορα γνωστικά (νοητικά, διανοητικά) στάδια, τα οποία είναι βιολογικά καθορισμένα. Τα στάδια αυτά συνδέονται περισσότερο ή λιγότερο με τη χρονολογική ηλικία, αν και μπορούν να έλθουν νωρίτερα ή αργότερα στις διάφορες χώρες, οι οποίες έχουν διαφορετικό πολιτιστικό επίπεδο.⁸

2.2 Η αρχή της ατομικότητας (παιδοκεντρική)

Η αρχή αυτή στηρίζεται στην ψυχολογική άποψη ότι «κάθε μαθητής διαφέρει από τον άλλον, αποτελεί τη δική του προσωπικότητα, το δικό του είναι.»

Υπάρχουν πράγματι διαφορές μεταξύ των παιδιών της ίδιας ηλικίας τόσο στο σωματικό τομέα, όσο και στο συναισθηματικό, στο διανοητικό και στον κοινωνικό τομέα.

Τα παιδιά διαφέρουν στη σωματική διάπλαση, στην υγεία, στην αντοχή, στην ευφυΐα, στην κρίση, στη μνήμη, στη φαντασία, στην παρατηρητικότητα, στην ταχύτητα μάθησης, στην αντίληψη, στο βαθμό συγκέντρωσης, στο θάρρος, στη δειλία, στο ποσόν και το ποιόν των εμπειριών και γνώσεων και σε πολλά άλλα.

Σύμφωνα με τον Gagne στις φάσεις της μάθησης γίνονται στους μαθητές εσωτερικές διαδικασίες (παρότρυνση, σύλληψη, απόκτηση, συγκράτηση, ανάκληση, γενίκευση, εκτέλεση, επανατροφοδότηση), οι οποίες διαφέρουν από μαθητή σε μαθητή, ανάλογα με την ψυχοσύνθεσή του και την επίδραση εξωτερικών συνθηκών.

7. Τερζή Δ. : όπως παραπάνω σελ. 274

8. Πετρουλάκη Ν. : όπως παραπάνω σελ. 255-261

Κάθε μαθητής, λοιπόν, δε μαθαίνει με τον ίδιο τρόπο, στον ίδιο χρόνο και με την ίδια δυσκολία ή ευκολία. Η ιδέα ότι όλοι οι μαθητές μιας τάξης είναι ίδιοι και ότι πρέπει να μαθαίνουν τα ίδια, είναι μεγάλο διδακτικό και ψυχοπαιδαγωγικό σφάλμα.

Οι δάσκαλοι, που αντιμετωπίζουν τα παιδιά ως απρόσωπες περιπτώσεις «αριθμητικά νούμερα» και ομοιόμορφες ομάδες, δεν είναι δυνατόν να πετύχουν στη διδασκαλία. Ο σύγχρονος δάσκαλος, όταν «σχεδιάζει» την πορεία διδασκαλίας, οφείλει να λάβει υπόψη του τη φύση του παιδιού, την ατομικότητά του, τις ιδιαίτερες ικανότητες, τις εμπειρίες και βιώματά του. Γνώσεις και δεξιότητες που είναι ανώτερες ή κατώτερες στην ατομικότητα του κάθε μαθητή, όχι μόνο δεν κατακτιούνται, αλλά απεναντίας καταπονούν ή κάνουν αδιάφορους τους μαθητές.

Η σημερινή διδασκαλία πρέπει να σέβεται την ατομική ιδιοσυγκρασία και ιδιαιτερότητα του κάθε μαθητή και να μην έχει τις ίδιες απαιτήσεις απ' όλους, αλλά να ζητάει από τον καθένα να προσφέρει ανάλογα με τις δυνατότητές του. Η εξατομίκευση της εργασίας κατά την ώρα της διδασκαλίας, απελευθερώνει τις δημιουργικές δυνάμεις των μαθητών και τους σώζει από την ισοπέδωση της τυραννίας της κοινής εργασίας, ενώ παράλληλα αναπτύσσει και εδραιώνει την αυτοπεποίθησή τους ότι όλοι μπορούν να μάθουν.⁹

2.3. Η αρχή της εποπτείας

Από την εποχή του Αριστοτέλη είναι γνωστή η διδακτική αρχή «δίδασκε εποπτικά». «Οὐδέν ἐν τῷ νῶ ὁ, μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει». «Διδασκαλία χωρίς εποπτεία είναι δένδρο χωρίς καρπό» λέει στερεότυπα ο Κομένιος. Σύμφωνα με τον Πεσταλότσι η εποπτεία είναι το θεμέλιο, η αφετηρία και το μέτρο όλης της διδασκαλίας.

Ο Ντεκρολύ έχει πει : «Δε νοείται διδασκαλία χωρίς αντικείμενα, όντα ή φαινόμενα, χωρίς άμεση επαφή με την πραγματικότητα. Αυτά αποτελούν τα ουσιώδη στοιχεία της διδασκαλίας και χωρίς αυτά η διδασκαλία είναι απώλεια χρόνου».

Ο Αμερικάνος Edgar Dale, γνωστός με το περίφημο «κώνο εμπειρίας» μας λέει: «Μάθηση σημαίνει να δεις, να ακούσεις, να γευθείς, να μυρήσεις, να έρθεις σε επαφή και να περιεργαστείς ένα πράγμα».

« Τα πράγματα τα οποία διδάσκομε, πρέπει να βρίσκονται προ των οφθαλμών των μαθητών, διότι το παιδί μαθαίνει πρώτον δια της οράσεως και έπονται οι άλλες αισθήσεις». ¹⁰

Από τα παραπάνω φαίνεται η μεγάλη σπουδαιότητα της εποπτείας στη διαδικασία της διδασκαλίας και μάθησης.

Κάθε γνώση σταθερή και γόνιμη προέρχεται από εποπτεία. Όσο πιο εποπτικά διεξάγεται η διδασκαλία, τόσο αρτιότερη γίνεται η γνώση και καθίσταται τελειότερη η μόρφωση. Εάν ο δάσκαλος δε διδάσκει εποπτικά, τότε, είναι δυνατόν, να γνωρίζουν οι μαθητές λέξεις, χωρίς όμως να γνωρίζουν και τις έννοιες που κρύβονται πίσω από τις λέξεις. Με την αλληλοσύνδεση των λέξεων με τα πράγματα και των πραγμάτων με τις λέξεις ο δάσκαλος θα βοηθήσει τους μαθητές να σχηματίσουν τις ατομικές έννοιες των αντικειμένων με τη συστηματική παρατήρηση και τη συμμετοχή όλων των αισθήσεων.

Η εποπτεία των πραγμάτων βοηθάει στην ανάπτυξη της μνήμης, της φαντασίας, της κρίσης και του στοχασμού του μαθητή, ενώ οδηγεί με ασφάλεια στη δημιουργία και το σχηματισμό των εννοιών, που είναι απαραίτητες και βασικά στοιχεία της μάθησης.

Η σωστή εποπτική διδασκαλία για να είναι πιο γόνιμη και πιο αποδοτική, οφείλει να κάνει χρήση των εποπτικών μέσων με μέτρο και να χρησιμοποιεί όλες τις αισθήσεις.

9. Τερζή Δ. : όπως παραπάνω σελ. 276

10. Θεοδωροπούλου Ε. : Επιτομή Διδακτικής Έκδοσεις ΦΕΛΕΚΗ (Αθήνα 1775) σελ. 94

Τα Εποπικά Μέσα Διδασκαλίας (Ε.Μ.Δ.), τα οποία χρησιμοποιούμε κατά τη διδασκαλία, μπορούμε να τα χωρίσουμε σε δυο κατηγορίες. Τα άμεσα και τα έμμεσα. Άμεσα(φυσικά) είναι αυτά που προέρχονται από την ίδια τη φύση και τη ζωή και μας δίνουν την πραγματικότητα, όπως ακριβώς είναι στη φυσική ζωή. Τα έμμεσα (τεχνικά) είναι απομιμήσεις της φύσης και της ζωής.

Η καταλληλότητα των εποπικών μέσων εξαρτάται τόσο από την επιλογή όσο και από τον τρόπο χρησιμοποίησής τους. Συνήθως η επιλογή τους καθορίζεται από το διδασκόμενο αντικείμενο. Η χρήση τους μπορεί να γίνει στην αρχή της διδασκαλίας, όταν θέλουμε να προβληματίσουμε τους μαθητές, κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας, όταν θέλουμε να συγκεντρώσουμε την προσοχή τους σε κάποια σημεία του θέματος, ή στο τέλος της διδασκαλίας, όταν θέλουμε να ανακεφαλαιώσουμε τα όσα διδάξαμε.

Πιστεύουμε, λοιπόν, ότι σίγουρα η εποπική διδασκαλία βοηθάει τους μαθητές να παρατηρήσουν, να πειραματιστούν, να σκεφτούν, να ερευνήσουν, να κρίνουν, να δημιουργήσουν, να ανακαλύψουν το νόημα του διδασκόμενου, της γνώσης, της δεξιότητας και γενικά της μάθησης χωρίς να βομβαρδίζονται από τα πολλά λόγια του δασκάλου. Σίγουρα στη χρήση τους να μη γίνεται κατάχρηση και τα Ε.Μ.Δ. να αντικαθιστούν το δάσκαλο και τη διδασκαλία. Για να βοηθήσουν σε πλήρεις και σαφείς γνώσεις πρέπει να χρησιμοποιηθούν σωστά από το δάσκαλο. Ο δάσκαλος να κατευθύνει τις πληροφορίες των Ε.Μ.Δ., να τις συνθέτει και να τις φέρνει σε επαφή με τους μαθητές.

2.4 Η αρχή της παρώθησης ή ενίσχυσης

Παρώθηση εννοούμε την εσωτερική παρόρμηση που υποκινεί, κατευθύνει και υποστηρίζει τις προσπάθειες του ατόμου για να πετύχει κάποιο στόχο.

« Ενίσχυση ή παρώθηση είναι μια μεταβολή ενέργειας που συμβαίνει μέσα στο άτομο και η οποία χαρακτηρίζεται από συναισθηματική διέγερση κι ευχάριστη αντίδραση προς επιτυχία κάποιου σκοπού»¹¹

Στην εκπαίδευση η παρώθηση ή ενίσχυση αποκτά ιδιαίτερη σημασία, γιατί επηρεάζει με δυναμικό τρόπο το ρυθμό μάθησης. Παρεμβαίνει π.χ. στην επιλογή από τους μαθητές αντικειμένων μάθησης, ελέγχει την ένταση και την διάρκεια της προσοχής τους στο μάθημα, ελέγχει ως ένα βαθμό την οργάνωση των δραστηριοτήτων προς το στόχο, τους παρακινεί να συμμετάσχουν ενεργά στο μάθημα και να καταβάλλουν περισσότερες προσπάθειες.

Χωρίς παρώθηση δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί αξιόλογη μάθηση, στο βαθμό, στην έκταση και στην ποιότητα που επιδιώκει το σημερινό σχολείο. Για αυτό το λόγο ο δάσκαλος δεν μπορεί να περιμένει πότε οι μαθητές θα θελήσουν να ασχοληθούν με το αντικείμενο που πρέπει να διδαχθεί, αλλά θα πρέπει να αναπτύξει τις τεχνικές εκείνες που θα επηρεάσουν θετικά τη θέληση των μαθητών.

Πολλοί την παρώθηση την ονομάζουν και κίνητρα. Έχουμε την εσωτερική και εξωτερική ενίσχυση ή παρώθηση.

Εσωτερική παρώθηση είναι η απόκτηση συνείδησης και γνώσης της αξίας που έχει η διδασκαλία και η μάθηση.

Οι μαθητές μαθαίνουν γιατί έχουν συνειδητοποιήσει την αξία και τη σημασία της μάθησης για τη ζωή των ανθρώπων.

Εξωτερική παρώθηση είναι τα μέτρα εκείνα που παίρνει ο δάσκαλος, κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας, ώστε οι μαθητές να παρακινηθούν και να μάθουν.

11. Τερζή Δ. : όπως παραπάνω σελ. 277

Σίγουρα ο δάσκαλος δεν πρέπει να φτάσει στην ακραία συμπεριφοριστική άποψη ότι ο άνθρωπος είναι διαρκώς σφυριλατήσιμος και συνεπώς όλες οι εκδηλώσεις της συμπεριφοράς μπορούν να τροποποιηθούν με την χρησιμοποίηση της μαθησιακής αρχής της ενίσχυσης, γιατί τότε αγνοεί τη δυναμική των ανωτέρων νοητικών λειτουργιών του ατόμου και δε συμβιβάζεται με τη σύγχρονη εκπ/ση που επιδιώκει ελεύθερους και κριτικά σκεπτόμενους πολίτες.

2.5 Η αρχή της ενεργητικής συμμετοχής (αυτενέργειας)

Αυτενέργεια είναι η αυθόρμητη, ανεξάρτητη και συνειδητή χρήση από τους μαθητές των δικών τους σωματικών και πνευματικών δυνάμεων, για να αποκτήσουν νέες γνώσεις και δεξιότητες και να αναπτύξουν την προσωπικότητα και την ιδιοφυΐα τους.¹²

Έχουμε δηλαδή τη δραστηριοποίηση των μαθητών, κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας, ώστε να εκτελούν ατομικές ή ομαδικές εργασίες με φανερά τα στοιχεία της συμμετοχής, της συνεργασίας, της αυθορμησίας, της αυτοσυγκέντρωσης και της ανεξαρτησίας.

Η ενεργητική αυτή συμμετοχή των μαθητών εκδηλώνεται κατά την εκλογή του θέματος, το σχηματισμό εποπειών, την εξαγωγή εννοιών, το σχεδιασμό και φυσικά την εκτέλεση της εργασίας.

Είναι γενικά παραδεκτό σήμερα, ότι οι γνώσεις και οι δεξιότητες δε δίνονται έτοιμες στους μαθητές, αλλά κατακτούνται απ' αυτούς με αυτενεργό προσπάθεια, συμμετοχή και έρευνα. Το σύγχρονο σχολείο απαιτεί να αφήνουμε τους μαθητές να ενεργούν μόνοι τους, να παρατηρούν, να ψάχνουν, να ρωτούν, να εξερευνούν, να πειραματίζονται και τέλος να ανακαλύπτουν και να εφαρμόζουν.

Οι μαθητές μαθαίνουν καλύτερα όταν δεν εξαναγκάζονται να κάνουν μία εργασία, αλλά όταν καταπιάνονται μ' αυτή αυθόρμητα και με δική τους θέληση.

Είναι σίγουρο ότι όλες οι ενέργειες των μαθητών δεν παράγουν οπωσδήποτε και μάθηση, γι' αυτό όταν ο δάσκαλος διαπιστώσει κάτι τέτοιο, οφείλει να παρέμβει με τακτ και διακριτικότητα. Τότε μια τέτοια παρέμβαση του δασκάλου θα είναι και χρήσιμη και αποτελεσματική.

Η αυτενέργεια προάγει και δυναμώνει τον ψυχοπνευματικό τομέα του μαθητή, όπως ακριβώς προάγει και δυναμώνει το σώμα του αθλητή η σωματική άσκηση.

2.6 Η αρχή της εσωτερικής επεξεργασίας της μάθησης

Η Γνωστική Ψυχολογία υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος μαθαίνει επεξεργάζοντας τις πληροφορίες που παίρνει από το περιβάλλον. Το άτομο, δηλαδή, επιλέγει και προσλαμβάνει τα ερεθίσματα (τα οποία είναι οι φορείς των πληροφοριών) με τους αισθητηριακούς υποδοχείς, τα μετασχηματίζει σε μορφή μηνυμάτων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από το νοητικό (γνωστικό) σύστημα, τα επεξεργάζεται, τα συγκρατεί για λίγο ή για πολύ χρόνο και τα χρησιμοποιεί, όταν τα χρειάζεται.¹³ Με τη δική τους εσωτερική επεξεργασία και ανάλυση θα τα εντάξουν στο δικό τους γνωστικό σύστημα, στις δικές τους προϋπάρχουσες γνώσεις και εμπειρίες, ώστε να μετατραπούν σε νέο γνωστικό υλικό, σταθερό και διαρκές.

Αυτή η επεξεργασία χρειάζεται σκέψη και στοχασμό, παρατήρηση, δημιουργική σκέψη και φαντασία, έρευνα και σίγουρα προσωπική δράση. Είναι ανάγκη, λοιπόν, να βοηθήσουμε το μαθητή, ώστε να ενεργήσει μόνος του πάνω στο διδασκόμενο αντικείμενο, να κατανοήσει τη δομή και την οργάνωσή του και στη συνέχεια να το μετασχηματίσει και να το προσαρμόσει στα δικά του γνωστικά σχήματα. Έτσι με τις εσωτερικές του διεργασίες ενσωματώνονται οι νέες

12. Θεοδωροπούλου Ε. : όπως παραπάνω σελ. 39

13. Πόρποδα Κ. : όπως παραπάνω σελ. 12

γνώσεις με την παλαιά μάθηση και αποτελούν ένα αραγές και δυναμικό σώμα γνώσεων. Αυτή είναι πραγματική μάθηση και όχι μηχανική.

Η μάθηση ως βιολογική και πνευματική διαδικασία είναι κάτι που πραγματοποιείται μέσα στον άνθρωπο, στον κάθε άνθρωπο, κατευθύνεται σε μεγάλο βαθμό από τον ίδιο και απαιτεί τις δικές του εσωτερικές διαδικασίες, ανάλογα με την ατομικότητά του και τη συνδρομή κάποιων νευροφυσιολογικών μηχανισμών του. Γι' αυτό η μάθηση δεν επιβάλλεται εύκολα από το δάσκαλο ή άλλο παράγοντα.¹⁴

Η αναγκαιότητα της γνώσης αυτού του θέματος για τους δασκάλους, θεωρείται ανάλογη της αναγκαιότητας για βαθιά μελέτη των λειτουργικών συστημάτων του οργανισμού από τους φοιτητές της Ιατρικής.

2.7. Η αρχή της ορθολογικής οργάνωσης των συνθηκών μάθησης

Οι σπουδαιότερες δραστηριότητες της αρχής αυτής είναι η οργάνωση και η δυναμική της τάξης καθώς και το ψυχοπαιδαγωγικό κλίμα αυτής.

2.7.1. Η οργάνωση και η δυναμική της τάξης

Για να διαμορφωθεί σωστά η δυναμική της τάξης, ο δάσκαλος πρέπει να γνωρίζει και να αξιοποιεί τα δεδομένα της κοινωνικής ψυχολογίας. Ό,τι ισχύει για κάθε κοινωνική ομάδα, ισχύει και για τη σχολική τάξη, αφού και αυτή αποτελείται από ομάδα μαθητών.

Μερικά βασικά πορίσματα της κοινωνικής ψυχολογίας που ισχύουν για τη σχολική τάξη, όπως και για κάθε κοινωνική ομάδα είναι:

- Κανένας μαθητής δε μένει ανεπηρέαστος από τους συμμαθητές του που συνεργάζονται στην ίδια τάξη.

- Κανένα άτομο δεν αγαπά την περίπτωση να είναι μόνος και ξεκομμένος από τους συνανθρώπους.

Ειδικά για το μαθητή είναι επώδυνη ακόμη και η σκέψη της απομόνωσης από τους συμμαθητές του. Η δασκαλική μου εμπειρία μου έχει δείξει ότι η μεγαλύτερη τιμωρία και περιφρόνηση για κάθε μαθητή είναι να μην τον αποδέχονται οι συμμαθητές του.

- Η παρουσία των άλλων (συμμαθητών) ευνοεί την τάση του ατόμου (μαθητή) να προσαρμόζει τη συμπεριφορά του ανάλογα με τις προσδοκίες των άλλων και να προσφέρει κάτι για την τάξη, αλλά και για τη δική του προβολή και αναγνώριση.

Έτσι η οργάνωση και η δυναμική της τάξης παίζει σπουδαίο ρόλο στην επιτυχία της διδασκαλίας και μάθησης. Επομένως ο δάσκαλος οφείλει να ερευνήσει τις αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στα μέλη της σχολικής τάξης και βοηθούμενος από την επιστήμη των ανθρωπίνων σχέσεων, την Κοινωνιομετρία, να δώσει θετική κατεύθυνση στη δυναμική της τάξης.

Ως προς την οργάνωση της τάξης διακρίνουμε δύο μοντέλα : το μοντέλο του ανταγωνισμού και το μοντέλο της συνεργασίας.

Στο μοντέλο του ανταγωνισμού κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας δεν αναπτύσσονται διαπροσωπικές σχέσεις, ούτε σχέσεις συνεργασίας μεταξύ των μαθητών.

Ο κάθε μαθητής ενδιαφέρεται για την ατομική και προσωπική του επιτυχία και πάντα προσπαθεί να ξεπεράσει τους άλλους με κάθε τρόπο. Για το λόγο αυτό δεν επικοινωνεί ούτε συνεργάζεται, αδιαφορώντας για τους συμμαθητές του, και προσπαθεί με κάθε μέσο (θεμπό ή αθέμπο) για τη δική του μάθηση, προβολή, πρόοδο και επιτυχία. Αυτή η μορφή (μοντέλο) οργάνωσης βοηθάει τους έξυπνους μαθητές, ώστε να ανεβάσουν την απόδοσή τους, αλλά φέρνει

---

14. Τερζή Δ. : όπως παραπάνω σελ. 277

άσχημο αποτέλεσμα για τους αδύνατους που δεν τα καταφέρνουν.

Αυτή η ανταγωνιστικότητα, κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας και μάθησης, γεννάει το φθόνο, τη ζήλεια, την καχυποψία, την απελπισία, που αποθαρρύνουν τους αδύνατους μαθητές από κάθε προσπάθεια βελτίωσης. Χρέος του δασκάλου είναι να εξαλείψει τον ανταγωνισμό ή τουλάχιστον να τον περιορίσει σε έναν ήπιο και ευγενή συναγωνισμό.

Ο Ν. Πετρουλάκης στο βιβλίο του «Προγράμματα - εκπαιδευτικοί στόχοι - μεθοδολογία» γράφει: « Το να μάθει μόνο του το παιδί τον τρόπο του ανταγωνισμού είναι μια καλή εμπειρία. Το να ζει όμως συνεχώς σε ένα κλίμα ανταγωνισμού είναι πολύ βαρύ και μπορεί αντί να οδηγηθεί σε νίκη να καταλήξει στη ματαιώση και την απογοήτευση».

Στο μοντέλο συνεργασίας οι μαθητές συνεργάζονται μεταξύ τους και ο καθένας καταθέτει τη δική του σκέψη, τη δική του πρόταση και βοηθάει τον άλλον, προκειμένου να βρουν την κατάλληλη απάντηση στο ερώτημα ή λύση στο πρόβλημα και τις ενέργειες που τους απασχολούν κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας και μάθησης. Το μοντέλο αυτό ευνοεί τη δημιουργία των ομάδων εργασίας, ανάλογα με το θέμα που επεξεργάζονται, τον αριθμό των μαθητών της τάξης, τη φύση του μαθήματος, τις κλίσεις και τα διαφέροντα των μαθητών, το χώρο του σχολείου, τα μέσα διδασκαλίας κ.λ.π.

Η σύνθεση των ομάδων γίνεται και με τη βοήθεια κοινωνιογράμματος της τάξης. Ο ρόλος που θα έχει ο κάθε μαθητής στην ομάδα δεν είναι μόνιμος, αλλά εναλλασσόμενος. Η παρουσία π.χ. του αποτελέσματος μιας επεξεργασίας ή η ανακοίνωση της λύσης ενός προβλήματος δεν πρέπει να γίνεται από τον ίδιο πάντα μαθητή, αλλά να εναλλάσσεται ανάλογα με το μάθημα, την ατομικότητα του καθενός, την κλίση, τη δυνατότητα κ.λ.π. Προσοχή όμως και οι αδύνατοι μαθητές θα αναλαμβάνουν πρωτεύοντα ρόλο αρκεί να βρεθεί και σ' αυτούς το «κρυμμένο διαμαντάκι», όπως ακριβώς λέγει και ο κ. Τσιμπούκης.

Τα αποτελέσματα μάθησης αυτής της μορφής είναι σπουδαιότατα γιατί οι μαθητές αναπτύσσουν πνεύμα αγάπης, συνεργασίας, αλληλεγγύης, ειλικρίνειας και μεγαλύτερης διάθεσης. Αποκτούν θάρρος, αυτοπεποίθηση και πρωτοβουλία, μαθαίνουν να συζητούν με ευπρέπεια και αλληλοεκτίμηση και να κρίνουν με ειλικρίνεια, αντικειμενικότητα και αμεροληψία τις σκέψεις και απόψεις των συμμαθητών. Γίνονται έτσι ολοκληρωμένοι ακροατές και συζητητές και προάγεται ο καλόπιστος διάλογος.

2.7.2. Το ψυχοπαιδαγωγικό κλίμα της τάξης

Ο δάσκαλος μέσα στην τάξη είναι το κατ'έξοχόν πρόσωπο που βοηθάει στη δημιουργία θετικής σχολικής ατμόσφαιρας. Είναι αυτός που θα βοηθήσει τους μαθητές, κυρίως τα «πρωτάκια», να προσαρμοσθούν ομαλά στο σχολικό περιβάλλον. Όταν έχουμε ομαλή προσαρμογή των μαθητών και η διαδικασία της διδασκαλίας γίνεται μέσα σε ευχάριστη ατμόσφαιρα χαράς, αισιοδοξίας, αμοιβαίας αγάπης και εμπιστοσύνης, τότε είναι σίγουρο ότι θα υπάρξουν και θετικά αποτελέσματα μάθησης.

Όταν ο μαθητής αισθάνεται ότι τον αγαπούν και τον σέβονται, νιώθει ασφάλεια και εργάζεται με περισσότερο ζήλο. Γεμίζει αυτοπεποίθηση και προχωράει με σιγουριά για παραπέρα επιτυχία και νέα μάθηση. Αντίθετα το αρνητικό κλίμα (είτε από πλευράς δασκάλου, είτε από πλευράς συμμαθητών του) τον οδηγεί σε ηττοπάθεια, αδράνεια, αδιαφορία, αποτυχία και διαφυγή.

2.8. Η αρχή της έννοιας

Έννοια είναι η καθολική, η γενικευμένη παράσταση, η οποία περιλαμβάνει τα κύρια και ουσιώδη χαρακτηριστικά γνωρίσματα ενός ή και περισσοτέρων όμοιων αντικειμένων.

Οι έννοιες διακρίνονται σε **ατομικές** και σε **γενικές ή καθολικές**. Ατομικές είναι όσες αναφέρονται στα ουσιώδη γνωρίσματα ενός μόνο αντικειμένου ενώ οι γενικές αναφέρονται σε όμοια χαρακτηριστικά πολλών αντικειμένων. Τις διακρίνομε ακόμη σε **συγκεκριμένες**, όταν αναφέρονται σε πράγματα και σε **αφηρημένες**, όταν αναφέρονται σε ιδιότητες ή καταστάσεις.

Το βάθος των εννοιών έχει σχέση με τα περισσότερα γνωρίσματα, ενώ το πλάτος με τα περισσότερα αντικείμενα.

Με τη γενίκευση των γνωρισμάτων σε άλλα όμοια αντικείμενα αποκτούνται έμμεσα γνώσεις από τις ήδη γνωστές. Είναι, εξάλλου, γνωστό το διδακτικό αξίωμα, ότι πάντα βαδίζουμε από την εποπτεία στην έννοια.¹⁵

2.9. Η αρχή της εγγύτητας στη ζωή.

Είναι γνωστή, από παλιά, η αρχή ότι το σχολείο πρέπει να μορφώνει για τη ζωή.

Σίγουρα το ίδιο (σχολείο) οφείλει να είναι μέσα στη ζωή, αφού το ίδιο αποτελεί ζωή. Από κανέναν, σήμερα, δεν αμφισβητείται αυτό. Εκεί όμως που παρατηρείται μια διαφορά είναι στο τι είδους προετοιμασία για τη ζωή πρέπει να προσφέρει. Άλλοι υποστηρίζουν ότι το σχολείο πρέπει να προετοιμάζει τους μαθητές για τις επαγγελματικές και υλικές ανάγκες της ζωής (ωφελιμιστική και χρησιμοθηρική προετοιμασία) και άλλοι, χωρίς να παραβλέψουν τις υλικές και επαγγελματικές ανάγκες, απαιτούν μια πλατύτερη και πολύπλευρη ανθρωπιστική μόρφωση (πνευματική, αισθητική, ηθική κ.λ.π.), γιατί και οι αξίες αυτές είναι ιδιαίτερα απαραίτητες στη σημερινή εποχή της τεχνολογικής έκρηξης.

Το σχολείο οφείλει να είναι έτοιμο, από καιρό σε καιρό, να αναθεωρεί και να αναπροσαρμόζει τους σκοπούς, τα μέσα, τις μεθόδους στις σύγχρονες ανάγκες και απαιτήσεις της ζωής. Όσον αφορά την προετοιμασία που οφείλει να προσφέρει το σχολείο, μας βρίσκει σύμφωνους η σύνθεση και των δύο απόψεων, γιατί η ζωή δεν περιορίζεται μόνο στο βιολογικό, αλλά και στο ψυχοπνευματικό, κοινωνικό και πολιτιστικό τομέα.

2.10 Μέθοδος διδασκαλίας.

Μέθοδος (μετά + οδός) είναι ο δρόμος και ο τρόπος που ακολουθεί και χρησιμοποιεί κάποιος για να φτάσει σε κάποιο σκοπό.

Μέθοδος διδασκαλίας (διδακτική μέθοδος) είναι ο δρόμος, ο τρόπος, η διαδικασία που χρησιμοποιεί ο εκπ/κός για να πετύχει το γενικό και ειδικό σκοπό της αγωγής γρήγορα, με επιτυχία και ευκολία.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι μέθοδος είναι η διευθέτηση των σκέψεων και ενεργειών του δασκάλου, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να γίνει δυνατή η επιτυχία του συγκεκριμένου σκοπού (και στόχων) που έχει θέσει, χωρίς σύγχυση, με ελάχιστη κατανάλωση χρόνου καθώς και με ελάχιστη προσπάθεια και ελάχιστο κόπο.

Πολύ απλά θα λέγαμε ότι είναι οι σκέψεις του δασκάλου, προτού μπει στην τάξη, για το πώς θα εργαστεί.

Στο «παλαιό» σχολείο πίστευαν ότι υπήρχε μια μόνο μέθοδος για τη διδασκαλία όλων των μαθημάτων για όλους τους μαθητές, σ' όλα τα σχολεία και για όλους τους δασκάλους.

Το σημερινό σχολείο υποστηρίζει ότι δεν μπορεί να υπάρξει μόνο μια μέθοδος για την επιτυχία της διδασκαλίας.

15. Θεοδωροπούλου Ε. : όπως παραπάνω σελ. 39

Κάθε φορά οι δρόμοι και οι σκέψεις αλλάζουν ανάλογα με τους στόχους που θέλουμε να πετύχουμε, με το χαρακτήρα των μορφωτικών αγαθών και του μαθήματος, τις συνθήκες λειτουργίας του σχολείου, την ετοιμότητα των μαθητών, τα μέσα που διαθέτουμε, τη δυναμική της τάξης, την ικανότητα του δασκάλου αλλά και από άλλους παράγοντες που δεν είχαν υπολογιστεί στην αρχή.

Μπορεί το σημερινό σχολείο να αποδέχεται την ύπαρξη πολλών διδακτικών μεθόδων, δεν παύει όμως να αποδέχεται και την ύπαρξη ενός σχεδίου (πilotού), κάποιου πλάνου, με κάποια ενδεικτικά στάδια τα οποία δεν αποτελούν συνταγολόγια, αλλά επιδέχονται αλλαγές και τροποποιήσεις (από το δάσκαλο) εξαιτίας των συνθηκών που διαμορφώνονται κατά τη διάρκεια της εκτέλεσης.

Μια επιστημονικά οργανωμένη και εκτελεσμένη διδακτική μέθοδος είναι σίγουρο ότι θα μπορεί να επιφέρει αρκετά θετικά αποτελέσματα, όπως:

- Εξασφάλιση καλύτερου αποτελέσματος με την ελαχιστότερη κούραση.
- Εξοικονόμηση χρόνου για το καλό της μάθησης και των μαθητών.
- Προφύλαξη από κάθε σπασμωδική προσπάθεια και απόκτηση εμπιστοσύνης.
- Προφύλαξη από την αποτυχία και από τα αποθαρρυντικά επακόλουθά της.

Τέλος καθιστά ελεύθερο και ικανό το δάσκαλο να αξιοποιήσει τις ευκαιρίες, που δίνονται κατά τη διάρκεια εκτέλεσής της, και να προσαρμόζει τη μέθοδο στην ηλικία, στις γνώσεις και στις ικανότητες των μαθητών, χρησιμοποιώντας τα εποπτικά μέσα και τα πορίσματα της ψυχοπαιδαγωγικής για το καλό της μάθησης και της εκπαίδευσης.

Ο μεθοδικός δάσκαλος οφείλει να αναρωτιέται πάντα: Τί επιδιώκω και πώς θα το πετύχω; Σίγουρα θα πρέπει να έχει υπόψη του ότι όποια μέθοδο ακολουθήσει, οφείλει να είναι σύμφωνη με τα πορίσματα και τις αρχές της ψυχολογίας της μάθησης.

Μερικοί τρόποι με τους οποίους μπορεί να παρουσιαστεί μια διδασκαλία είναι και οι ακόλουθοι:

2.10.1 Με μονόλογο του δασκάλου (μονολογική)

Εδώ ο δάσκαλος διηγείται, περιγράφει ή κάνει ανάγνωση και οι μαθητές μαθαίνουν παθητικά χωρίς ενεργητική συμμετοχή. Οι μαθητές, δηλαδή, έχουν γίνει παθητικοί δέκτες της σοφίας του δασκάλου. Έχουμε παθητική παρατήρηση, παθητική ακρόαση, χωρίς ενεργητική συμμετοχή, δημιουργική σκέψη, έρευνα και ανακάλυψη της γνώσης.

Η μονολογική μορφή διδασκαλίας μπορεί να χρησιμοποιηθεί σπάνια και σε μαθήματα που καλλιεργούν το συναίσθημα και το φρόνημα των μαθητών όπως π.χ. θρησκευτικά, ιστορία, ποίηση, ανακοινώσεις.

2.10.2 Με μορφή διαλόγου (διαλογική)

Στη διαλογική μορφή μπορούμε να διακρίνουμε δυο βασικά είδη διαλόγου. Την ερωτοαπάντηση και τον ελεύθερο διάλογο.

Στην ερωτοαπάντηση ο δάσκαλος απευθύνει ερώτηση στους μαθητές και απ' αυτούς παίρνει την απάντηση. Σε περίπτωση που δεν μπορούν να δώσουν την απάντηση ή αν αυτή είναι λανθασμένη, τότε δίνει μόνος του και την απάντηση.

Εδώ φαινομενικά έχουμε διάλογο, γιατί στην πραγματικότητα επίκεντρο της διδασκαλίας είναι ο δάσκαλος, αφού δεν επιτρέπει στους μαθητές να κάνουν και αυτοί ερωτήσεις τόσο προς αυτόν όσο και προς τους συμμαθητές.

Έτσι αυτός ο «διάλογος» είναι κατευθυνόμενος και η επιτυχία του εξαρτάται από τις ερωτήσεις που διατυπώνει και απευθύνει ο δάσκαλος. Αυτός ο τρόπος μπορεί να είναι χρήσιμος στην αρχή της διδασκαλίας για τη διαπίστωση του βαθμού γνώσης της προηγούμενης ύλης καθώς

και στις φάσεις της εμπέδοσης και ανακεφαλαίωσης.

Στον ελεύθερο διάλογο μαθητές και δάσκαλος συμμετέχουν ενεργά στη διδασκαλία και συζητούν εναλλακτικά και ισότιμα, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη ενός ευχάριστου, αβίαστου και πραγματικά ελεύθερου διαλόγου. Γίνεται διάλογος τόσο μεταξύ δασκάλου και μαθητών όσο και μεταξύ των ίδιων των μαθητών.

Ο δάσκαλος είναι αυτός που διευκολύνει τη συζήτηση, είναι ο βοηθός, ο σύμβουλος, ο συντονιστής και ποτέ δε δίνει λύση ή απάντηση παρά μόνο αν και μετά από έμμεσες παρεμβάσεις οι μαθητές δεν μπορέσουν να ανακαλύψουν μόνοι τους τη μάθηση. Έτσι έχουμε ένα γνήσιο, ζωντανό, δημοκρατικό, συμμετοχικό, ισότιμο και δημιουργικό διάλογο.

Με τον ελεύθερο διάλογο αποφεύγεται η αδιαφορία και η αδράνεια των μαθητών και αναπτύσσεται η κριτική σκέψη, η αυτενέργεια, η πρωτοβουλία, η ευθύνη για τα λεγόμενα, το ενδιαφέρον και η ικανότητα να ακούς και να ανέχεσαι το συνομιλητή.

Η χρήση αυτής της μορφής διδασκαλίας πρέπει να είναι καθημερινή πρακτική της διδασκαλίας.

Ο δάσκαλος οφείλει να δίνει βαρύτητα στη σαφήνεια των ερωτήσεων, να κάνει χρήση των παιδαγωγικών ερωτήσεων που καλλιεργούν την αποκλίνουσα σκέψη και κυρίως να συνηθίσει τους μαθητές να ακούν και να σέβονται τις απόψεις των άλλων.

2.11 Αξιολόγηση της διδασκαλίας.

Είναι πολύ φυσικό, αναγκαίο θα λέγαμε, ο δάσκαλος στο τέλος κάθε διδασκαλίας να θέλει να μάθει αν και κατά πόσο πέτυχε ή όχι το στόχο ή τους στόχους που είχε θέσει πριν τη διδασκαλία.

Η αξιολόγηση αυτή της διδασκαλίας αναφέρεται στην επιτυχία ή όχι των στόχων, που είχεβάλει ο δάσκαλος με την έναρξη της διδασκαλίας, και δίνει τη δυνατότητα στο δάσκαλο να διαπιστώσει αν πέτυχε με τη διδασκαλία αυτό που ήθελε.

Πετυχημένη είναι η διδασκαλία που έχει οδηγήσει τους μαθητές σε αποτελεσματική και δημιουργική μάθηση.

Αποτελεσματική και δημιουργική μάθηση θεωρείται εκείνη, που οι μαθητές έχουν κατανοήσει και ξέρουν καλά το μορφωτικό αντικείμενο, το έχουν κάνει ενιαίο σώμα με την παλαιά μάθηση και είναι σε θέση να το εφαρμόζουν στη ζωή, όταν κρίνεται αναγκαίο.

Από παιδαγωγική σκοπιά η αξιολόγηση ελέγχει την καταλληλότητα, την αποτελεσματικότητα της μεθόδου διδασκαλίας σε σχέση με τους στόχους της και την εν γένει διαδικασία μάθησης. Δίνει τη δυνατότητα στο δάσκαλο, αν διαπιστώσει ότι κάτι δεν πήγε καλά, να διαφοροποιήσει διδακτικές μεθόδους και στόχους και με μια συστηματική επανατροφοδότηση (Feed Back) να οδηγήσει τους μαθητές στην ουσιαστική κατάκτηση της γνώσης.

Τον έλεγχο αυτό ο δάσκαλος μπορεί να τον κάνει προφορικά ή γραπτά κάνοντας συγκεκριμένες και σωστές ερωτήσεις ή βάζοντας να λύσουν κάποιο πρόβλημα ή να συμπληρώσουν κάποιο test.

3. Παιδαγωγική ατμόσφαιρα

Ο ρόλος του σύγχρονου σχολείου δεν πραγματώνεται μόνο με την ξύλινη και παραδοσιακή διδασκαλία των ξηρών γνώσεων των αναλυτικών προγραμμάτων.

Σήμερα είναι απ' όλους αποδεκτό ότι το σχολείο, εκτός από το γνωστικό του περιεχόμενο, είναι απόλυτα αναγκαίο (υποχρεωτικό) να διαμορφώσει τις κατάλληλες συνθήκες για την καλλιέργεια και προαγωγή της προσωπικότητας των μαθητών. Να κάνει την παραμονή των μαθη-

τών σ' αυτό ευχάριστη και αποδοτική και κυρίως να τους βοηθήσει ώστε να αναπτύξουν ένα αίσθημα εμπιστοσύνης και ασφάλειας και να επιτευχθεί η ομαλή κοινωνικοποίησή τους.

Στη διαμόρφωση της προσωπικότητας σημαντικό ρόλο παίζει όχι τόσο το περιεχόμενο της διδασκαλίας (γνωστικό αντικείμενο), όσο ο τρόπος και οι συνθήκες με τις οποίες πραγματοποιείται η διαδικασία της διδασκαλίας.

«Είναι αναμφισβήτητο το γεγονός πως χωρίς τη δημιουργία του κατάλληλου ψυχολογικού και παιδαγωγικού κλίματος, χωρίς την κατάλληλη ερώτηση και την ομαδοποιημένη εργασία στην οποία ενεργητικά συμμετέχει το παιδί, μάθηση δεν έχουμε. Όση σημασία έχει για τη μάθηση η νοημοσύνη του παιδιού, άλλη τόση σημασία έχει και η δημιουργία του κατάλληλου παιδαγωγικού και ψυχολογικού κλίματος».¹⁶

Οι ιδιαίτερες συνθήκες, οι οποίες πρέπει να επικρατούν στο σχολείο για να έχουμε ικανοποιητική αγωγή και μάθηση, αποτελούν τη λεγόμενη παιδαγωγική ατμόσφαιρα. Άλλοι παιδαγωγοί την ονομάζουν σχολικό κλίμα, άλλοι παιδαγωγικό, άλλοι ψυχολογικό κλίμα.

«Ο καθηγητής της φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο της Τυβίγγης Otto Bollnow ορίζει την παιδαγωγική ατμόσφαιρα ως πραγματικές και όχι παραπλανητικές διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ μαθητών και δασκάλου, οι οποίες είναι συναισθηματικά τονισμένες. Οι σχέσεις αυτές αποτελούν το βάθος από το οποίο αναδύεται η παιδαγωγική συμπεριφορά».¹⁷

Είναι φανερό ότι ο Otto Bollnow τονίζει κυρίως τον ανθρώπινο χαρακτήρα της παιδαγωγικής ατμόσφαιρας. Αναμφίβολα οι διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ δασκάλου και μαθητών, αλλά και μαθητών μεταξύ τους, αποτελούν τις πιο βασικές προϋποθέσεις για μια πετυχημένη και σωστή αγωγή.

Σίγουρα πρωταρχικό στοιχείο της παιδαγωγικής ατμόσφαιρας αποτελούν οι διαπροσωπικές σχέσεις και ο ψυχικός δεσμός που δημιουργείται μεταξύ των προσώπων.

Είναι όμως εξίσου αποδεκτό σήμερα ότι την παιδαγωγική ατμόσφαιρα στο σχολείο την επηρεάζουν όλοι οι ερεθισμοί που επιδρούν στον ανθρώπινο χαρακτήρα. Το σχολείο δεν το αποτελούν μόνο οι μαθητές και ο δάσκαλος, αλλά πέρα από το μορφωτικό αντικείμενο (ύλη) έχουμε και το κτίριο με ολόκληρο τον εξοπλισμό, όπως τα εργαστήρια, οι βιβλιοθήκες, τα μέσα διδασκαλίας, τα έπιπλα, η θέρμανση, η καθαριότητα, το γυμναστήριο, το οργανωτικό πνεύμα, οι δραστηριότητες των μαθητών κ.α.

Η σχολική ατμόσφαιρα θα λέγαμε ότι απλώνεται από την εξωτερική εμφάνιση του σχολείου και φτάνει, πέρα από το «έμπυχο υλικό», μέχρι και τα έπιπλα των αιθουσών διδασκαλίας.

«Οι G. Steindorf και H. Dietz ορίζουν τη σχολική ατμόσφαιρα ως **συχχορδία** ανθρώπων, καταστάσεων, πραγμάτων και κανονισμών».¹⁸

Αυτή η συγχορδία χαρακτηρίζεται από τις δυνατότητες που υπάρχουν για ελεύθερη δραστηριοποίηση, για ελεύθερη έκφραση των μαθητών καθώς και για την πλήρη ανάπτυξη των ικανοτήτων τους μέσα σ' ένα κλίμα αισιοδοξίας, αυτοπεποίθησης, ευχαρίστησης, εμπιστοσύνης και ασφάλειας.

Η **ζεστασιά** της σχολικής ατμόσφαιρας καθώς και η **θερμότητα** των διαπροσωπικών σχέσεων, πέρα του ότι ενισχύουν και προάγουν αφάνταστα τη μάθηση, κάνουν ευχάριστη την παραμονή και εργασία των μαθητών στο σχολείο και κυρίως τους εμψυχώνουν την αισιοδοξία η οποία τους οδηγεί σταθερά και σίγουρα στη δημιουργία, στην πρόοδο και την ψυχική ευφορία και δένει ψυχικά τα διαπλεκόμενα πρόσωπα.

16. Γαλάνη Θ. : «Ποιά τα χαρακτηριστικά του αποδοτικού δασκάλου». Επιστημονικό Βήμα δασκάλου (Ιούνιος 85 - Φλεβάρης 86) τ.8 - 9 -10 σελ.76

17. Τσουρέκη Δ. : Σύγχρονη Παιδαγωγική (Αθήνα 1981) σελ.121

18. Τσουρέκη Δ. : όπως παραπάνω σελ. 122

Το χιούμορ είναι ένα δυνατό όπλο στα χέρια του δασκάλου, ο οποίος οφείλει να γνωρίζει ότι τούτο και το γέλιο προάγουν την εργασία και την έρευνα. Η αυστηρότητα δεν είναι κατ' ανάγκη μειονέκτημα, ενώ η ειλικρίνεια και η τιμιότητα πρέπει να κοσμούν το δάσκαλο. Ο σύγχρονος δάσκαλος με τις ερωτήσεις δεν ειρωνεύεται, δεν εμπλέκει, δεν επιζητά ομολογία άγνοιας, αλλά απεναντίας ενθαρρύνει και ενδυναμώνει τη συζήτηση και βγάζει από αδιέξοδο τους μαθητές.

Ευχάριστη και δημιουργική ατμόσφαιρα έχουμε όταν ο δάσκαλος είναι ισότιμο μέλος της τάξης και όχι κάποιος αντίδικος ή δικαστής. Όταν ο δάσκαλος δε συμπεριφέρεται ως δάσκαλος και οι μαθητές ως «υπάκουα παιδιά», επικρατεί μια άψογη συνεργασία χωρίς αυθαιρεσίες ή αυταρχικότητες.

Η πειθαρχημένη ελευθερία αποτελεί βασικό στοιχείο της παιδαγωγικής ατμόσφαιρας.

«Η ελευθερία μέσα στο σχολείο είναι βασική προϋπόθεση για την ύπαρξή του. Ελεύθεροι πολίτες δε δημιουργούνται με απειλές, με φοβέρες, με κλίμα άγχους, αλλά με την προσφορά ελευθεριών μέσα και έξω από την τάξη».¹⁹

Σίγουρα η στάση του δασκάλου απέναντι στους μαθητές, όταν βέβαια ο ίδιος είναι ολοκληρωμένη προσωπικότητα, παίζει σημαντικό ρόλο για τη διαμόρφωση της παιδαγωγικής ατμόσφαιρας και την επίτευξη του σκοπού της αγωγής. Πέρα από τις αρετές της αγάπης, της δικαιοσύνης, της ειλικρίνειας, της ευσυνειδησίας, της τιμιότητας, της σταθερότητας του χαρακτήρα, οι μαθητές έχουν ανάγκη να αναγνωριστεί η προσωπική τους αξία.

Όταν η αναγνώριση αυτή γίνεται από τον ίδιο το δάσκαλό τους, τότε τους δίνει δύναμη και ψυχή σε κάθε προσπάθεια.

Σήμερα δεν υπάρχει (δεν πρέπει να υπάρχει) δάσκαλος ο οποίος να μη πιστεύει ότι ο κάθε μαθητής έχει απεριόριστες δυνάμεις που για να εκδηλωθούν και να ενεργοποιηθούν έχουν την ανάγκη ευνοϊκών συνθηκών από το περιβάλλον. **Η αναγνώριση και η εμπιστοσύνη**, από τη μεριά του δασκάλου, στις δυνάμεις των μαθητών είναι ο πιο σπουδαίος και ενεργητικός παράγοντας για την οικοδόμηση ευνοϊκού κλίματος. Ενεργεί καταλυτικά σε όλα τα εμπόδια που εμποδίζουν την εκδήλωση των δυνάμεων και μεταβάλλουν και τον πιο απαισιόδοξο, αδιάφορο και απαθή μαθητή σε αισιόδοξο, δραστήριο, ενεργητικό και δημιουργικό. Με την αναγνώριση και εμπιστοσύνη των δυνάμεων του μαθητή τα δύσβατα μεθοδολογικά μονοπάτια γίνονται λεωφόροι που οδηγούν με ασφάλεια και άνεση στους σκοπούς της αγωγής. Αυτό το διαπιστώνουμε καθημερινά στη σχολική τάξη όπου μαθητές, αδιάφοροι και οκνηροί για μάθηση και συμμετοχή, δυναμώνουν πνευματικά και ψυχικά όταν ο δάσκαλος δείχνει ειλικρινή εμπιστοσύνη στις λανθάνουσες δυνάμεις τους.

Αυτή η αναγνώριση και εμπιστοσύνη εξασφαλίζει την **αυτοεπιβεβαίωση** των μαθητών και τους οδηγεί στην κατάκτηση υψηλότερων στόχων και κυρίως για την ομαλή εξέλιξη της αυτονομίας και της αυτοτέλειάς τους.

Η υπομονή, η ηρεμία, η εύθυμη διάθεση και η καλοσύνη πρέπει να συνοδεύουν το δάσκαλο σε κάθε ενέργειά του.

Βασικό οργανικό στοιχείο και ταυτόχρονα αποτέλεσμα της παιδαγωγικής ατμόσφαιρας είναι η **αυτενέργεια** των μαθητών.

Ο μαθητής που αυτενεργεί δουλεύει ελεύθερα (σωματικά, ψυχικά και πνευματικά), εξωτερικεύει τη ζωντανία και τις ανησυχίες του, αναλαμβάνει την όποια ευθύνη των πράξεών του, γνωρίζει τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματά του στη σχολική κοινότητα, αποφεύγει τις προστριβές και συγκρούσεις, παίρνει πρωτοβουλίες, δε ζει σε φαντασιώσεις, αυτοεκδηλώνεται με το γνή-

19. Φράγγου Χ. : «Ο ρόλος του δασκάλου στην εκπ/ση σήμερα». Επιστημονικό Βήμα του δασκάλου (Ιούνιος 85 - Φλεβάρης 86) 2.7-8-9 σελ. 42

σιο «εγώ» και όχι με το εξιδανικευμένο που θέλει η κοινωνία, αυτοκαταξιώνεται και γενικά ισχυροποιεί την προσωπικότητά του.

Η ελευθερία στη σκέψη, στο λόγο και στη δράση είναι στοιχεία της αυτενέργειας και χαρακτηριστικό γνώρισμα της παιδαγωγικής ατμόσφαιρας και των δημοκρατικών καθεστώτων. Χωρίς ελεύθερη σκέψη, λόγο και δράση δεν είναι δυνατόν να οικοδομηθεί και να στεριώσει, η παιδαγωγική ατμόσφαιρα. Ο δάσκαλος είναι η συνισταμένη όλων των παραγόντων για την επίτευξη της παιδαγωγικής σχολικής ατμόσφαιρας. Αυτός με την αγάπη, την ευελιξία και την επιστημονική του συγκρότηση θα αξιοποιήσει τις υπάρχουσες προϋποθέσεις και θα επιλύσει τυχόν συγκρούσεις και διαφορές μεταξύ των εμπλεκόμενων παραγόντων (μαθητών, δασκάλων, γονέων).

Οι συγκρούσεις είναι αναπόφευκτες στη ζωντανή κοινωνία του σχολείου, γι' αυτό στόχος κάθε ικανού και σύγχρονου δασκάλου δεν πρέπει να είναι η προσωρινή αποκατάσταση των σχέσεων, αλλά η ριζική επίλυση των προβλημάτων και των εμποδίων που τις δημιουργούν.

Η δυναμική των διαπροσωπικών σχέσεων ανάμεσα σε δάσκαλο και μαθητή, αλλά και των μαθητών μεταξύ των είναι στοιχείο και αποτέλεσμα της παιδαγωγικής ατμόσφαιρας.

Αυτές τις διαπροσωπικές σχέσεις ο δάσκαλος έχει καθήκον να ερευνήσει, να δυναμώσει και να αξιοποιήσει γιατί μ' αυτές επιτυγχάνει τη συνεργασία, τον αλληλοσεβασμό, την αλληλοεκτίμηση, την αλληλοσυμπλήρωση, το διάλογο, τη δημιουργία και βάζει τις βάσεις της δημοκρατικής ελευθερίας. Με την αξιοποίηση των διαπροσωπικών σχέσεων ο δάσκαλος διαμορφώνει την κατάλληλη παιδαγωγική ατμόσφαιρα, όπου επικρατεί το δημοκρατικό κλίμα, η αυτενεργός και δημιουργική μάθηση, κρατιέται η χρυσή τομή ανάμεσα στην αυθαιρεσία και την αναρχία και δραστηριοποιούνται οι απεριόριστες δυνάμεις των μαθητών κατά τέτοιο τρόπο ώστε η μάθηση να γίνει αποτέλεσμα των δυναμικών διαπροσωπικών σχέσεων.

Σίγουρα ο δάσκαλος έχει πολλούς τρόπους για να προσεγγίσει, να γνωρίσει και να τονώσει τις διαπροσωπικές σχέσεις των μαθητών. Ο πιο απλός και εύκολος τρόπος είναι η προσεκτική και συστηματική παρατήρηση των μαθητών μέσα στην τάξη, στο διάλειμμα, στο παιχνίδι, στις εκδρομές, στη διάρκεια των εργασιών και κυρίως των ομαδικών.

Πιο έγκυρη και σωστή διαπίστωση των διαπροσωπικών σχέσεων και τάσεων (συμπάθειες - αντιπάθειες) μπορεί να έχει ο δάσκαλος από το **κοινωνιόγραμμα** της τάξης. Σίγουρα χρειάζεται ιδιαίτερη γνώση και προσοχή κατά τη διαδικασία διεξαγωγής του και κατά την ανάλυση και εφαρμογή των δεδομένων.

Με τη βοήθεια του κοινωνιογράμματος ο δάσκαλος μπορεί να έχει πολλά στοιχεία για τις εντάσεις, τις διαθέσεις, τις τάσεις, τις προτιμήσεις κ.λ.π. των μαθητών. Όλα αυτά οφείλει να τα λάβει υπόψη του για τη σωστή οργάνωση της διδασκαλίας και κυρίως των **ομάδων εργασίας**. Βέβαια αυτά δε γίνονται με διαταγές, αλλά προκύπτουν μετά από σωστή αγωγή που έχει ως βάση τον αμοιβαίο σεβασμό, την αμοιβαία αγάπη και την ανάπτυξη του αισθήματος ευθύνης.

Η μετατροπή του απλού αριθμητικού συνόλου των μαθητών της τάξης σε ζωντανή δομημένη κοινωνική ομάδα εργασίας, είναι αυτή που μεταβάλλει τους μαθητές από παθητικούς δέκτες σε ενεργητικούς συμμετόχους μιας δυναμικής και δημιουργικής ομάδας και τη διδασκαλία μάθησης από στατική διαδικασία σε δυναμική, ζωντανή και αποτελεσματική.

Τονίσαμε πιο πάνω ότι η παιδαγωγική ατμόσφαιρα στο σχολείο διαμορφώνεται (επηρεάζεται) όχι μόνο από το ανθρώπινο στοιχείο (δάσκαλο, μαθητές), αλλά και από το υλικό στοιχείο. Η εμφάνιση, η θέση, η θέρμανση, η άνεση, η διαρρύθμιση και η καθαριότητα του διδακτηρίου επιδρούν σημαντικά στους μαθητές. Επίσης η ηλιόλουστη ή όχι αυλή, το γυμναστήριο με τα όργανα γυμναστικής, τα εργαστήρια φυσικής - χημείας, τα εποπτικά μέσα διδασκαλίας, η αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, κ.λ.π. όταν είναι σωστά οργανωμένα έχουν θετική επίδραση στη διαμόρφωση της παιδαγωγικής ατμόσφαιρας.

Η ευθύνη για την εξασφάλιση αυτών βαραίνει την πολιτεία. Η συμβολή του δασκάλου δεν είναι δυνατόν να είναι αποφασιστική για την απόκτησή τους, αλλά ενισχυτική. Εκείνο που βαραίνει το δάσκαλο είναι η σωστή οργάνωση και χρήση τους, όταν βέβαια υπάρχουν.

Τα αναλυτικά προγράμματα με την πληθώρα και το ενιαίο της ύλης για όλες τις περιοχές της χώρας δυσκολεύουν τη διάθεση των μαθητών. Επιβάλλεται ο περιορισμός της ύλης των αναλυτικών προγραμμάτων. Να σταματήσει το άγχος για την εξάντληση της ύλης και να δίνεται η ελευθερία στο δάσκαλο ή στους σχολικούς συμβούλους να επιλέγουν και μερικές ενότητες από την κοινωνικοπολιτιστική, φυσική και ιστορική πραγματικότητα της περιοχής.

Εξυπακούεται ότι κανένας δεν ισχυρίζεται ότι τα μορφωτικά αγαθά του παρελθόντος είναι άχρηστα, αλλά απλώς, αρκετά από αυτά, έχουν ανάγκη συμπλήρωσης και αναπροσαρμογής.

Τέλος είναι γνωστό ότι η σχολική παιδαγωγική ατμόσφαιρα δεν εναντιώνεται στις γνώσεις, αλλά στον καταναγκαστικό και επίπονο τρόπο με τον οποίο αποκτώνται.

Μια διδασκαλία φέρνει μάθηση και αγωγή όταν πραγματοποιείται σε δημοκρατική και αντιαυταρχική ατμόσφαιρα, όταν εξασφαλίσει την ψυχική ηρεμία των μαθητών και όταν έχει δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες για την ομαλή προσαρμογή τους στο σχολείο.

Μια τέτοια ευχάριστη ατμόσφαιρα οδηγεί το μαθητή στην αυθόρμητη εκδήλωση των εσωτερικών του δυνάμεων και όλου του δυναμισμού του.

Στην αντίθετη περίπτωση, της ψυχικής έντασης και δυσπροσαρμοστίας, ο μαθητής προσπαθεί να ξεφύγει από το ψυχολογικό κλίμα της τάξης και οδηγείται στο δικό του υποκειμενικό περιβάλλον, με αποτέλεσμα να μη θέτει σε λειτουργία το μηχανισμό μάθησης, αλλά το μηχανισμό φυγής από την τάξη και τη σχολική εργασία.

Χρέος, λοιπόν, του σύγχρονου δασκάλου είναι να βρει τρόπους να αξιοποιήσει όλα τα θετικά στοιχεία που υπάρχουν και κυρίως να δώσει προσοχή και βαρύτητα στα κίνητρα που χρησιμοποιεί, στην αξιολόγηση που κάνει, στην ανάπτυξη των διαπροσωπικών σχέσεων με τους μαθητές και τους γονείς, και κυρίως στην αρμονική οργάνωση και συνεργασία όλων των παραγόντων της αγωγής.

3.1. Κίνητρα

Η λέξη κίνητρο παράγεται από το ρήμα κινέω - ώ και σημαίνει το όργανο, το μέσο με το οποίο κινείται ή ανακινείται κάτι και μεταφορικά το αίτιο, το οποίο ωθεί σε ενέργεια, σε δράση. Είναι το «γιατί» της συμπεριφοράς.

« Κίνητρο (motive) καλείται ο συνειδητός ή ασυνειδητός παράγοντας, ο οποίος διεγείρει, διατηρεί, ρυθμίζει, στηρίζει και κατευθύνει τη συμπεριφορά του ατόμου προς ένα σκοπό».²⁰

Πιο απλά κίνητρα είναι το σύνολο των εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων, που ανεβάζουν το επίπεδο δράσης του ατόμου (εδώ του μαθητή) ωθώντας το έτσι, ώστε να πετύχει τους σκοπούς και τους στόχους που έχει θέσει.

Γύρω από τα κίνητρα υπάρχουν δύο τάσεις. Υπάρχουν, δηλαδή, οι θερμοί υποστηρικτές των κινήτρων καθώς και αυτοί που πιστεύουν ακριβώς το αντίθετο. Η καθημερινή όμως πραγματικότητα μας υποχρεώνει να δεχτούμε ότι τα καλύτερα και μονιμότερα αποτελέσματα σε μαθησιακό επίπεδο επιτυγχάνονται με το συγκερασμό, τη μέση λύση, των δύο τάσεων.

Είναι γνωστό ότι η σχολική επιτυχία, όπως και κάθε επιτυχία, είναι στενά συνδεδεμένη με την επιδοκιμασία και την αναγνώριση. Γενικά το παιδί παρουσιάζει θετική ευαισθησία όταν αναγνωρίζεται και επιδοκιμάζεται για τις ενέργειές του και πολύ περισσότερο όταν αυτή η αναγνώριση και επιδοκιμασία προέρχεται από πρόσωπα σεβαστά σ' αυτό, όπως είναι οι γονείς του και οι δάσκαλοί του.

Η αγάπη, η σιγουριά και η απονομή δικαιοσύνης, που επιθυμούν οι μαθητές, τους κάνει να είναι επιμελείς, πειθαρχικοί, φιλότιμοι και εργατικοί. Προσπαθούν πάντα να κάνουν το κάθε τι ώστε να γίνονται αποδεκτοί από τους άλλους και κυρίως από τους γονείς και τους δασκάλους. Επιθυμούν να κατακτήσουν όλες τις σχολικές δεξιότητες και γνώσεις, έχοντας πάντα την τάση να βελτιώνουν και να προάγουν τις προσωπικές τους ικανότητες. Επιθυμούν ακόμη να διαλύσουν κάθε ασάφεια και αβεβαιότητα γεγονότων, καταστάσεων και προβλημάτων και στοχεύουν στον έλεγχο των καταστάσεων και των γεγονότων για να ικανοποιήσουν τη δύναμη και το γόητρό τους.

Κάθε εργασία, που τα κίνητρό της είναι φανερά στο μυαλό του μαθητή, γεννάει μέσα του την επιθυμία ή την ανάγκη να την εκτελέσει. Κάθε εργασία που τον γοητεύει και που θέλει να τον οδηγήσει σε επιθυμητό τέλος, τον συναρπάσει και του προκαλεί μια προσπάθεια επίμονη, μια ικανότητα προσήλωσης και προσοχής, χωρίς καν να αντιλαμβάνεται την κατάσταση της έντασης και της κούρασης μέσα στην οποία βρίσκεται.

Είναι αυτονόητο ότι δε φτάνει η αυθόρμητη και αυτόβουλη εξέλιξη του μαθητή, χωρίς την υποβοήθηση και την παρώθηση του δασκάλου. Οι μαθητές, από μόνοι τους, δεν είναι σε θέση να εκτιμήσουν τη μεταγενέστερη ωφέλεια που θα αντλήσουν από μια δραστηριότητα, που «επιβάλλεται» σήμερα σ' αυτούς, αν ο δάσκαλος δεν τους κεντρίσει το ενδιαφέρον και δεν τους αφυπνήσει τα συναισθήματά τους. Αυτός είναι που θα τους προσφέρει τα κατάλληλα κίνητρα, που μαζί με τις κατάλληλες μεθόδους και τους συγκεκριμένους στόχους θα τους οδηγήσει στο ποθητό αποτέλεσμα, τη μόνιμη και ενεργή μάθηση. Ο δάσκαλος, λοιπόν, πρέπει να βρίσκεται σε διαρκή εγρήγορση, τηρώντας πάντα τη μέση λύση, ώστε και αποτελεσματική μάθηση να επιτυγχάνει, αλλά και να διαφυλάσσει την προσωπικότητα του κάθε μαθητή.

Πρέπει ο δάσκαλος να αξιοποιεί την έμφυτη τάση του μαθητή για εξερεύνηση και δράση καθώς και τη μεγάλη περιέργειά του για το καθετί, γιατί η σωστή αξιοποίηση και η ικανοποίηση αυτών θα αποτελέσει κινητήρια δύναμη ώθησης και δράσης ακόμη και μετά τον περιορισμό των εξωτερικών κινήτρων.

Η κατάχρηση των κινήτρων μπορεί να κάνει τους μαθητές να εργάζονται, να συμμετέχουν και να προχωρούν μόνο με την παρουσία ή την προσδοκία αυτών. Επιβάλλεται, λοιπόν, ο δάσκαλος να «οδηγεί» τους μαθητές σε σημείο που να αισθάνονται τους εαυτούς τους αυτοδύναμα άτομα, ικανά να πετυχαίνουν και να δημιουργούν αυτό, που από μόνοι τους επιθυμούν και θέλουν, δημιουργώντας τους μόνιμα την πεποίθηση ότι πράγματι μπορούν.

Η ψυχική ισορροπία κάθε ατόμου είναι λεπτή. Πολύ περισσότερο αυτό ισχύει για το μαθητή, που σ' αυτή την ηλικία διαμορφώνεται, γι' αυτό στο σχολείο η προσπάθεια για επιτυχία δεν πρέπει να φτάνει μέχρι σημείου που να του δημιουργούμε άγχος, φόβο, ανασφάλεια, ανησυχία και stress. Όλα αυτά είναι ανασταλτικοί παράγοντες μάθησης, γιατί φορτίζουν το μαθητή και του δημιουργούν άσχημες καταστάσεις, γι' αυτό πρέπει να αποφεύγονται τόσο το υπερβολικό ενδιαφέρον όσο και η αδιαφορία από τη μεριά και των γονιών και των δασκάλων.

Θα ήταν λάθος να μην επισημάνω τη μεγάλη σημασία που έχει η σωστή ανατροφή και διαπαιδαγώγηση του μαθητή από το οικογενειακό περιβάλλον. Όταν οι μαθητές βλέπουν τους γονείς, και τα μεγαλύτερα μέλη της οικογένειας, να διαβάζουν, να δείχνουν ενδιαφέρον για επιτυχία και διάκριση, να συνδιαλέγονται δημοκρατικά, τότε σίγουρα και αυτά θα παρουσιάζουν ανάλογη ευαισθησία, θα είναι προβληματισμένα και θα έχουν υψηλό επίπεδο ενεργοποίησης και δράσης.

Επίσης ο δάσκαλος αποτελεί ένα ξεχωριστό και θαυμαστό πρότυπο για τους μαθητές. Οι μαθητές εκφράζουν την επιθυμία να του μοιάσουν σε όλα τα γνωρίσματά του, τις αξίες, τις αρχές, τη συμπεριφορά, τα κίνητρα, τους σκοπούς του. Έτσι ο ίδιος με τα προσωπικά του γνωρίσματα αποτελεί μόνιμο κίνητρο για τους μαθητές του.

Για να πετύχουμε το αποτέλεσμα που επιθυμούμε πρέπει τα κίνητρα να κεντρίζουν το ενδιαφέρον των μαθητών, να αφυπνίζουν τα συναισθήματά τους και να είναι άμεσης απόδοσης.

«Το να μιλήσουμε στα παιδιά για το μέλλον τους, για την ωφέλεια που θα αντλήσουν όταν θα είναι μεγάλοι, από την προσπάθεια που έχουν καταβάλει, για να εργαστούν καλά στην τάξη, είναι μεγάλη αυταπάτη. Πρέπει να αναζητήσουμε την άμεση ικανοποίηση που προκαλεί την επιμέλεια, ξυπνώντας τα ενδιαφέροντα, που θα εξασφαλίσουν την εκδήλωσή της». ²¹

Σύμφωνα με το Bruner για να δημιουργηθούν κίνητρα και για να έχουμε μάθηση πρέπει το αντικείμενο μάθησης να ανταποκρίνεται στην ωριμότητα του μαθητή.

Είναι θεμιτό και σκόπιμο να συμφωνήσουμε στη χρησιμοποίηση των κινήτρων, πάντα με σύνεση και μέτρο, λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη και τα ακόλουθα:

« Ότι όλοι οι μαθητές δε παρωθούνται κατά τον αυτό τρόπο και εις τον ίδιο βαθμόν με τη χρήση των εξωτερικών κινήτρων. Ότι τα αποτελέσματα των κινήτρων αυτών καθ'εαυτών δεν είναι μακροχρονίου ισχύος και επίσης ότι οι καταχρήσεις τούτων δυνατόν να κάμει τους μαθητάς να εργάζονται και να προχωρούν μόνο με την παρουσία ή την προσδοκία αυτών. Ότι τέλος, ενόσω ωριμάζουν οι μαθητές, η χρήση των εξωτερικών κινήτρων πρέπει να περιορίζεται, ενώ επιβάλλεται συστηματικώς και σταθερώς να βοηθούνται καταλλήλως, ώστε να αποκτούν ένα μόνιμον εσωτερικόν διαφέρον δια μάθησιν, βελτίωσιν και συνεχή άνοδόν των. Η πορεία της γνήσιας αγωγής ως προς την παρώθησιν είναι μια πορεία από την εξωτερικόν εις την εσωτερικόν παρώθησιν, όπου το εκπαιδευόμενο άτομο φτάνει εις την πλήρη ως προς τούτο ωριμότητά του.» ²²

Όλα αυτά οφείλει να έχει στο μυαλό του ο σύγχρονος και επιστημονικά καταρτισμένος δάσκαλος και αντίστοιχα να χρησιμοποιεί και τα ανάλογα κίνητρα όπως είναι η **ενθάρρυνση, οι αμοιβές, οι ποινές.**

3.1.1. Ενθάρρυνση

Η ενθάρρυνση ως ενέργεια, στάση και διαδικασία του δασκάλου απέναντι στους μαθητές έχει ως σκοπό να αντιληφθούν οι μαθητές ότι ο δάσκαλος σέβεται την προσωπικότητά τους, ότι έχει απόλυτη και απεριόριστη εμπιστοσύνη στις δυνάμεις και στις ικανότητές τους και ότι οποιοδήποτε στιγμιαίο λάθος ή αδυναμία τους δε μειώνει την πίστη του για την αξία τους.

Βασικός σκοπός της ενθάρρυνσης δεν είναι μόνο η δημιουργία αυτοπεποίθησης στο μαθητή, αλλά η ενδυνάμωσή του στην προσπάθεια για απόκτηση θάρρους, ενεργητικότητας, συνέπειας και υπευθυνότητας τα οποία θα τον καταστήσουν χρήσιμο στον εαυτό του και ωφέλιμο στην κοινωνία.

Η ενθάρρυνση παρέχεται σε όλους τους μαθητές και όχι μόνο στους αδύνατους, ανεξάρτητα από την επίδοσή τους. Ενώ αντίθετα η αμοιβή παρέχεται σε μια σωστή αντίδραση του μαθητή (επιτυχία). Ο Νιτράϊκωρς μας λέει, ότι η ενθάρρυνση χρειάζεται περισσότερο στην αποτυχία και η προσοχή του δασκάλου πρέπει να συγκεντρώνεται στα θετικά σημεία και στις τυχόν ικανότητες των μαθητών και όχι στις αρνητικές πλευρές και τις ελλείψεις τους. ²³

Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι δεν υπάρχει μια συγκεκριμένη τεχνική ενθάρρυνσης και ο δάσκαλος μπορεί από τις αντιδράσεις των μαθητών να κρίνει αν με τη στάση και την ενέργειά του ενθαρρύνει ή αποθαρρύνει τους μαθητές, μιας και η διαφορά μεταξύ ενθάρρυνσης και αποθάρρυνσης είναι ελάχιστη. Είναι ανάγκη ο δάσκαλος να δίνει ιδιαίτερη προσοχή στον τόνο

21. Robert Dottrens : Παιδαγωγώ και διδάσκω (μετ. Βασδέκη) εκδ. ΔΙΠΤΥΧΟ (Αθήνα 1974) σελ. 43

22. Πασσάκου Κ. : Εισαγωγή εις την Παιδαγωγικήν Ψυχολογία Αθήνα Α τόμος σελ. 446

23. Τριλιανού Θαν.: «Η ενθάρρυνση του μαθητή κατά τη διδακτική διαδικασία», «Σχολείο και Ζωή» (7ος, 8ος, 9ος/ 1995) τευχ. 7-8-9 σελ. 242

της φωνής καθώς και στην καταλληλότητα των λέξεων που χρησιμοποιεί, γιατί στην ενθάρρυνση δε μετράει τόσο το τι λέγει ή πράττει ο δάσκαλος, αλλά το πώς μιλά και ενεργεί και το ποιες στάσεις υποδηλώνουν τα λόγια και τα έργα του.

3.1.2. Αμοιβές

Η λέξη αμοιβή παράγεται από το ρήμα αμείβω και σημαίνει την πληρωμή ενός ατόμου από άλλον για την εκτέλεση κάποιας εργασίας. Η πληρωμή αυτή μπορεί να είναι συγκεκριμένη ή συμβολική με γλωσσικές εκφράσεις, που ικανοποιεί και ευχαριστεί τον αμειβόμενο.

«Αμοιβή είναι κάθε ερέθισμα (αντικείμενο, κατάσταση, προφορική δήλωση, κ.λ.π.), που παρουσιάζεται με την εκδήλωση κάποιας συμπεριφοράς, προκαλεί ικανοποίηση στο άτομο που το δέχεται και τείνει να αυξήσει την πιθανότητα εμφάνισης της συμπεριφοράς αυτής»²⁴

Στην παιδαγωγική σίγουρα η αμοιβή είναι συμβολική και γλωσσική (όπως επιδοκιμασία, έπαινος, βαθμοί, ευνοϊκά σχόλια και φράσεις κ.λ.π.) και ικανοποιεί τις ανάγκες του μαθητή για αγάπη, αναγνώριση, ασφάλεια, δικαιοσύνη, εκτίμηση, γνώση και μάθηση.

Έδη από τον ορισμό των αμοιβών διακρίνουμε αυτές σε **συγκεκριμένες** (όπως είναι υλικά αντικείμενα, δώρα) και σε **συμβολικές** (όπως είναι οι βαθμοί, τα ευνοϊκά σχόλια, ο έπαινος, τα μη χρηματικά βραβεία κ.λ.π.). Μπορούμε ακόμη να διακρίνουμε την **εσωτερική** και **εξωτερική** αμοιβή.

Η εσωτερική αμοιβή (αυτοαμοιβή) είναι πρωτογενούς αξίας και το άτομο αισθάνεται χαρά και ικανοποίηση όταν πετυχαίνει, χωρίς να περιμένει από κανέναν άλλο κάποια επιδοκιμασία. Λίγοι όμως είναι οι μαθητές αυτοί που εργάζονται με ζήλο και προθυμία για να τελειώσουν την εργασία, επειδή πιστεύουν σε κάποιο σκοπό που έχουν θέσει και αυτό το κάνουν από εσωτερική τους διάθεση, χωρίς την εξωτερική τους παρότρυνση ή επιδοκιμασία.

Η εξωτερική αμοιβή είναι δευτερογενούς αξίας και σίγουρα μειονεκτεί της εσωτερικής, γιατί ο μαθητής δεν πιστεύει στη μάθηση (εργασία), αλλά παρωθείται από εξωτερικά κίνητρα και σίγουρα επιδιώκει αμοιβές από το περιβάλλον του. Σ' αυτή την κατηγορία ανήκουν οι περισσότεροι από τους μαθητές, και κυρίως των μικρότερων τάξεων, γιατί αρέσκονται στους επαίνους και στα ευνοϊκά σχόλια.

Δε θα επεκταθώ σε διαχωρισμούς και κατηγορίες αμοιβών (όπως υλικές, φυσικές, ηθικές κ.λ.π.) αλλά θα αναφερθώ με λίγα λόγια στον έπαινο, την έκφραση επιδοκιμασίας και τους βαθμούς.

Έπαινος. Έπαινος είναι μια μορφή κοινωνικής αναγνώρισης, είναι εύκολο κίνητρο και έχει σπουδαιότητα για τους μαθητές. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι έπαινος είναι η επιδοκιμασία του δασκάλου, με λόγια και φράσεις, προς κάποιον μαθητή που πέτυχε στην εργασία του, έδειξε καλή συμπεριφορά, έκανε καλή προσπάθεια ή καλή και εξαιρετική πράξη.

Ο έπαινος μπορεί να είναι γραπτός ή προφορικός και δίνεται με εκφράσεις όπως : θαύμασια, πολύ καλά, άριστα, πολύ καλή εργασία, ωραία, συγχαρητήρια κ.λ.π.. Ιδιαίτερη σημασία έχει ο έπαινος όταν τονίζει τις προσπάθειες του μαθητή όπως π.χ. «αυτό είναι μια καλή ιδέα», «συνέχισε τη σωστή επιλογή».

Έκφραση επιδοκιμασίας. Ένα βλέμμα συμπάθειας, ένα νεύμα, ένα χαμόγελο, ένα ελαφρό χτύπημα στην πλάτη του μαθητή από το δάσκαλο, είναι πολλές φορές αρκετό για να ενισχύσει και να αναπερώσει την αυτοπεποίθησή του και να τον οδηγήσει στην παραπέρα προσπάθεια και μάθηση.

Βαθμοί. Ο βαθμός είναι μορφή αμοιβής και δίνεται συνήθως γραπτός και αφορά την πρόοδο του μαθητή σε κάθε μάθημα χωριστά ή ως μέσος όρος όλων των μαθημάτων.

24. Γεωργούση Π.: όπως παραπάνω σελ. 219

Οι βαθμοί παρωθούν και ενισχύουν τους αδύνατους μαθητές να προσπαθήσουν για να πετύχουν μεγαλύτερους βαθμούς και τους καλούς να δουλέψουν περισσότερο, για να διατηρήσουν τους μεγάλους βαθμούς και να γίνουν άριστοι. Προσοχή όμως, μήπως φτάσουμε σε αντίθετο αποτέλεσμα και αντί για ευγενή άμιλλα, συνεργασία και αλληλεγγύη, φτάσουμε στον ατομικισμό, στην αντιπαράθεση, στον ανταγωνισμό και την κυριαρχία του φόβου και του άγχους. Το χειρότερο είναι ότι η χαμηλή βαθμολογία καταγράφεται στον ελέγχους και παρουσιάζεται στους γονείς και κηδεμόνες, οι οποίοι όχι μόνο νιώθουν αμήχανα, αλλά καταλαμβάνονται από άγχος και απελπισία. Για το λόγο αυτό η περιγραφική αξιολόγηση της επίδοσης του μαθητή κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος.

Γενικά οι αμοιβές αποτελούν θετικό κίνητρο μάθησης και προόδου. Ικανοποιούν την ψυχολογική ανάγκη του μαθητή για αναγνώριση - επιτυχία. Καλλιεργούν την άμιλλα και ενισχύουν τους μαθητές για συνεχή προσπάθεια και βελτίωση. Επειδή κάθε μαθητής έχει τη δική του προσωπικότητα, είναι σίγουρο ότι δεν επιδρούν ομοιόμορφα σ' όλους τους μαθητές. Ο βαθμός επίδρασης εξαρτάται από την ηλικία, το φύλο, την ιδιοσυγκρασία, τη στιγμή, τις συνθήκες που δίνεται κ.λ.π.

Θετικότερα είναι τα αποτελέσματα των αμοιβών όταν τηρούνται και μερικοί όροι, όπως:

- Η απονομή τους να γίνεται με περίσκεψη. Οι αμοιβές πρέπει να χορηγούνται στους μαθητές όχι άκριτα και συνέχεια, ακόμη και για ασήμαντη εργασία, αλλά να αμείβεται και επαινείται κάτι το σπουδαίο και σημαντικό, για να έχει αξία και η ίδια η αμοιβή.
- Να τηρούνται οι υποσχέσεις για αμοιβή, όταν δίνονται, για να μην κλονιστεί η εμπιστοσύνη των μαθητών προς το δάσκαλο και να ριζώσει η αξιοπιστία. Καλύτερα θα είναι να μη προαναγγέλλονται αμοιβές για να εργάζονται οι μαθητές από εσωτερική διάθεση.
- Η απονομή τους να γίνεται με δικαιοσύνη και αντικειμενικότητα και να μη μονοπωλείται από ορισμένους πάντοτε μαθητές, τραυματίζοντας τους υπόλοιπους.
- Κάθε μαθητής να αμείβεται ανάλογα με τις δυνατότητες που έχει καθώς και την προσπάθεια που καταβάλλει για την επιτυχία του στην εργασία.
- Να δίνονται περισσότερες στους μικρότερους μαθητές και αυξανόμενης της ηλικίας των μαθητών να έχουμε και τη βαθμιαία ελάττωσή τους.
- Να απονέμονται αμέσως μετά τη φάση της προσπάθειας ή δραστηριότητας, γιατί τότε είναι αποτελεσματικότερες.
- Να προτιμάται η χορήγηση ηθικών αμοιβών, γιατί αυτές απευθύνονται στο συναίσθημα του μαθητή και τον συγκινούν περισσότερο.

3.1.3. Ποινές

Ποινή είναι κάτι που προκαλεί στενοχώρια, πόνο, λύπη, δυσαρέσκεια και που επιβάλλεται από ένα πρόσωπο σ' ένα δεύτερο γιατί το δεύτερο δεν έδειξε τη συμπεριφορά που επιθυμούσε το πρώτο. Στη «σχολική ποινή» πρώτο πρόσωπο είναι ο δάσκαλος και δεύτερο ο μαθητής.

Μια άλλη μορφή ποινής είναι η απομάκρυνση ή η στέρηση ενός ευχάριστου ερεθίσματος ή κατάστασης. Στερώ π.χ. την έξοδο του μαθητή στο διάλειμμα επειδή δεν ήταν διαβασμένος ή έκανε κάποιο παράπτωμα.

Ποινή δεν είναι μόνο η στέρηση κάποιας ευχαρίστησης ή η δημιουργία πόνου, αλλά και ο ψόγος καθώς και η αποδοκιμασία. Διότι φράσεις όπως «είσαι μικρός ακόμα», «όλο βλακείες λες», «πόσες φορές πρέπει να στο πω», κ.λ.π. μόνο αποθάρρυνση προκαλούν. Με τις φράσεις αυτές συνδέεται η ειρωνία, ο τόνος της φωνής και το ύφος του δασκάλου.

Τα αποτελέσματα και οι επιδράσεις των ποινών διαφέρουν και αυτό αποδίδεται στις ατομικές διαφορές των μαθητών, αλλά και στο ποιόν και την ένταση των ποινών. Μπορεί από ένα μέρος οι ποινές να διατηρήσουν ένα είδος πειθαρχίας στην τάξη, να κάνουν τους μαθητές υπά-

κοους στο δάσκαλό τους, όμως είναι φυσικό ότι αυτά στηρίζονται στο φόβο και στον πανικό, είναι προσωρινά, και δημιουργούν δυσάρεστα συναισθήματα και εκθρόνιση προς το δάσκαλο. Διαταράσσονται οι μεταξύ τους σχέσεις και οδηγείται η όλη διαδικασία της μάθησης σε σίγουρη αποτυχία. Ο τιμωρούμενος μαθητής μισεί μαζί με το δάσκαλο και τη δραστηριότητα με την οποία συνδέεται η τιμωρία.

Οι ψυχολόγοι υποστηρίζουν ότι με την ποινή ο μαθητής μαθαίνει προσωρινά με μοναδικό σκοπό την αποφυγή της ποινής και όχι για την αξία του μορφωτικού αντικειμένου που πρέπει να μάθει.

Είναι αδιανόστο στη σημερινή εποχή ο δάσκαλος, αλλά και οποιοσδήποτε άλλος, να χρησιμοποιεί σωματική ποινή.

Η θέση των σημερινών ψυχολόγων είναι σαφώς αρνητική για τη χρήση της σωματικής ποινής, γιατί αυτή όχι μόνο κλονίζει τις σχέσεις μεταξύ δασκάλου και μαθητή, αλλά δημιουργεί αρνητικό συναισθηματικό κλίμα.

3.2. Αξιολόγηση

Ένα από τα προβλήματα που ακολουθεί την εκπαίδευση σε όλες τις φάσεις της εξέλιξής της και που είναι συνυφασμένο με τη μάθηση, είναι η αξιολόγηση.

Αξιολόγηση, στην κυριολεξία, είναι η αποτίμηση, ο υπολογισμός και η απόδοση μιας αξίας σε κάποιο πρόσωπο, αντικείμενο ή πράγμα, σύμφωνα με τα συγκεκριμένα κριτήρια που χρησιμοποιούμε.

Αξιολόγηση με την ευρύτερη έννοιά της είναι μια διαδικασία που είναι συνδεδεμένη μ' όλες τις ενέργειες του κόσμου, με την ίδια τη ζωή. Κάθε κίνηση, ενέργεια, απόφαση, συμπεριφορά, κ.λ.π. του ανθρώπου κρίνεται. Καθημερινά είμαστε κριτές και κρινόμενοι, εξεταστές και εξεταζόμενοι.

Πιο απλά αξιολόγηση είναι διαδικασία ποσοτικής και ποιοτικής εκτίμησης καταστάσεων, γεγονότων, ενεργειών και φαινομένων.

Η αξιολόγηση, ανάλογα με τους τομείς που αναφέρεται, παίρνει και διαφορετική έννοια. Εδώ θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε μερικές απόψεις γύρω από την έννοια, το σκοπό και την αναγκαιότητα της αξιολόγησης που γίνεται στην εκπαίδευση.

« Εκπαιδευτική αξιολόγηση είναι η συστηματική και οργανωμένη διαδικασία, κατά την οποία διεργασίες, συστήματα, άτομα, πλαίσια και αποτελέσματα ενός εκπαιδευτικού συστήματος ή μηχανισμού εκτιμούνται με βάση προκαθορισμένους σκοπούς και προκαθορισμένα κριτήρια»²⁵

«Αξιολόγηση στην εκπαίδευση, σημαίνει εκτίμηση των αποτελεσμάτων του σχολικού προγράμματος, της διδασκαλίας και γενικά όλων των ερεθισμάτων της παιδαγωγικής επίδρασης, στη γνωστική, συναισθηματική και ψυχοκινητική συμπεριφορά των μαθητών».²⁶

«Ο όρος αξιολόγηση (στην εκπαιδευτική πραγματικότητα) από παιδαγωγική - διδακτική σκοπιά είναι συνδυασμένος με την πολυσύνθετη και πολύπτυχη διαδικασία της εκπαίδευσης και κατά συνέπεια, η αξιολόγηση έχει ως αντικείμενό της τους εκπαιδευτικούς στόχους, τις μεθόδους διδασκαλίας, τα προγράμματα, τον εκπαιδευτικό και τελικά, το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα στο σύνολό του.»²⁷

Ουσιαστικά η παιδαγωγική αξιολόγηση απευθύνεται σε όλους τους εμπλεκόμενους με τα

25. Δημητρόπουλος Ε. : Εκπαιδευτική αξιολόγηση. Πουρνάρα (Θεσσαλονίκη 1983) τ, Β. σελ. 17

26. Χαραλαμποπούλου Β. : Οργάνωση της διδασκαλίας και της μάθησης γενικά (Αθήνα 1982) σελ. 221

27. Κωνσταντίνου Χ. : Η αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών από τη σκοπιά της παιδαγωγικής λειτουργίας (Ιωάννινα 1992) σελ. 134

εκπαιδευτικά προγράμματα (σχεδιαστές - προγραμματιστές), στους πολιτικούς και διοικητικούς υπεύθυνους, στους εκπαιδευτικούς, στους μαθητές και στους γονείς και έχει ως σκοπό να συλλέξει πληροφορίες οι οποίες θα βοηθήσουν στην οργάνωση ενός μακρόπνοου εκπαιδευτικού προγράμματος, λαβαίνοντας σοβαρά υπόψη τα ενδιαφέροντα όλων των παραγόντων της αγωγής.

Η αξιολόγηση αυτή μπορεί να γίνει σε επίπεδο σχολικής τάξης ή σχολικής μονάδας, σε περιφερειακό και σε εθνικό επίπεδο, με αξιόπιστα μέσα και μεθόδους.

«Η παιδαγωγική λειτουργία της αξιολόγησης ειδικότερα αποσκοπεί άμεσα στον έλεγχο των διαμορφωμένων στόχων μάθησης και στη διάγνωση της διαδικασίας μάθησης και αφετέρου στη διάγνωση των ικανοτήτων του μαθητή. Η διάγνωση αυτή, που χρησιμεύει ταυτόχρονα στον εκπαιδευτικό και το μαθητή, περιέχει πληροφορίες για ενδεχόμενες ελλείψεις του μαθητή σε ορισμένες περιοχές, για τις δυνατότητες του μαθητή να παρακολουθήσει τη διδασκαλία μιας ενότητας ή ενός μαθήματος, για την επιτυχία ή αποτυχία ορισμένων αλλαγών στις διδακτικές μεθόδους, και δεν αποβλέπει βέβαια σε αξιολογική κρίση και κατάταξη του μαθητή στην ιεραρχική κλίμακα βαθμολογίας.»²⁸

Σήμερα είναι από όλους αποδεκτό ότι η αξιολόγηση στα Δημοτικά Σχολεία πρέπει να είναι παιδαγωγική. Να αφορά τα παιδαγωγικά μέσα, τις μεθόδους διδασκαλίας, τα αναλυτικά προγράμματα και τα βιβλία, την κατάρτιση και επιμόρφωση των δασκάλων. Μια τέτοια αξιολόγηση επιβάλλεται να γίνεται γιατί αποτελεί πηγή πληροφοριών για το επίπεδο της εκπαίδευσης.

Μετά την αναφορά των απόψεων αυτών, μπορούμε να πούμε, ότι ένα σύστημα αξιολόγησης για να έχει κύρος, αξιοπιστία, κοινωνική αποδοχή και κυρίως για να είναι χρήσιμο και ωφέλιμο, οφείλει να αξιολογεί όλους τους διαπλεκόμενους με την εκπαίδευση παράγοντες, όπως: α) υλικοτεχνική υποδομή (κτίρια, εργαστήρια, γυμναστήρια, εποπτικά μέσα κ.λ.π.), β) αναλυτικά προγράμματα, βιβλία, μεθόδους, γ) μαθητές και δ) δασκάλους.

Ακόμη κάθε δάσκαλος πρέπει να γνωρίζει ότι η παιδαγωγική αξιολόγηση επιβάλλεται να γίνει για τρεις βασικούς σκοπούς (λόγους):

α) Να διαπιστώσει ο ίδιος αν πέτυχε τους διδακτικούς στόχους που έβαλε πριν την έναρξη της εργασίας.

β) Να δει αν η μέθοδος διδασκαλίας που εφάρμοσε πέτυχε και

γ) Να διαπιστώσει αν οι μαθητές κατανόησαν το αντικείμενο μάθησης ή έχουν ελλείψεις και να τους ενισχύσει.

Φυσικά επόμενο είναι ο,τιδήποτε λαθεμένο διαπιστώσει θα προσπαθήσει να το αποφύγει σ' επόμενη ενότητα ή μάθημα.

Βέβαιο είναι ότι η αξιολόγηση αυτή πρέπει να γίνεται στο τέλος της ίδιας διδακτικής ώρας για να είναι πιο έγκυρη και αξιόπιστη και οπωσδήποτε τα αποτελέσματα πιο ωφέλιμα. Αν μείνει για άλλη μέρα, τότε τα αποτελέσματα δε θα ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα γιατί μπαίνουν και άλλοι παράγοντες που τα επηρεάζουν. Τέτοιοι παράγοντες είναι η βοήθεια του μαθητή στο σπίτι από μέλος της οικογένειας, η αποστολή του μαθητή σε φροντιστήριο κ.λ.π.

Εδώ μιλάμε για αξιολόγηση διδακτικής ενότητας. Είναι σίγουρο ότι μπορούμε να κάνουμε και ανακεφαλαιωτικές αξιολογήσεις, κατά τακτά χρονικά διαστήματα, για να διαπιστώνουμε την εφαρμογή και κυρίως τη δημιουργία ενιαίου σώματος της παλαιάς με τη νέα μάθηση.

3.2.1. Αξιολόγηση του μαθητή

« Αξιολόγηση του μαθητή είναι η συνεχής παιδαγωγική διαδικασία, με βάση την οποία

28. Κωνσταντίνου Χ. : Το σχολείο ως Γραφειοκρατικός Οργανισμός και ο ρόλος του εκπ/κου σ' αυτόν. Εκ. Σμυρνιωτάκης (Αθήνα 1994) σελ. 101

παρακολουθείται, η πορεία μάθησής του, προσδιορίζονται τα τελικά αποτελέσματά της και εκτιμώνται, παράλληλα, άλλα χαρακτηριστικά του, τα οποία σχετίζονται με το έργο του σχολείου. Η αξιολόγηση αποτελεί οργανικό στοιχείο της διδακτικής - μαθησιακής διαδικασίας, η οποία αρχίζει με τον καθορισμό των στόχων και ολοκληρώνεται με τον έλεγχο της επίτευξής τους. Πρώτιστος στόχος της είναι η συνεχής βελτίωση της διδασκαλίας και της γενικότερης λειτουργίας του σχολείου καθώς και η συνεχής ενημέρωση εκπαιδευτικών και εκπαιδευομένων για τα αποτελέσματα των προσπαθειών τους, έτσι ώστε να επιτυγχάνονται τα καλύτερα δυνατά μαθησιακά αποτελέσματα». ²⁹

Η αξιολόγηση του μαθητή είναι μια συνεχής, δυναμική και συστηματική παιδαγωγική διαδικασία με την οποία εκτιμάται η γλωσσική και νοητική ευχέρεια, η εργατικότητα, η προσπάθεια, η επίδοση, η συνέπεια, η ευθυκρισία, η συναισθηματική και σωματική κατάσταση, η συνεργασία, η προσφορά, η κλίση, και γενικά κάθε ικανότητα ή αδυναμία, κάθε πλεονέκτημα ή μειονέκτημα. Θα λέγαμε ότι εκτιμάται το έργο (η δουλειά) του μαθητή που σίγουρα είναι συνδεδεμένο με όλη την προσωπικότητά του.

Η παιδαγωγική λειτουργία της αξιολόγησης της επίδοσης των μαθητών στο σχολείο «βρίσκει την έκφρασή της και την πραγμάτωσή της τόσο στη διαμόρφωση των αναλυτικών προγραμμάτων και την οργάνωση της διδασκαλίας όσο και στη διαδικασία της διδασκαλίας και της μάθησης σε συνάρτηση πάντα με το δάσκαλο και το μαθητή. Στη βάση αυτή η παιδαγωγική λειτουργία της αξιολόγησης δε στοχεύει σε αξιολογική κρίση και βαθμολόγηση του μαθητή, αλλά στην αποτίμηση της διαδικασίας της διδασκαλίας και στην εντόπιση δυσκολιών μάθησης, με απώτερο σκοπό να ληφθούν έγκαιρα και ενδεδειγμένα μέτρα προς την κατεύθυνση αυτή. Με αυτή την έννοια η αξιολόγηση της σχολικής επίδοσης αποσκοπεί αφ' ενός στον έλεγχο των διαμορφωμένων στόχων μάθησης και στη διάγνωση της διαδικασίας μάθησης και αφετέρου στη διάγνωση των ικανοτήτων του μαθητή». ³⁰

Η όλη διαδικασία της αξιολόγησης του μαθητή απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή από τη μεριά του δασκάλου. Κυρίως προϋποθέτει ψυχοπαιδαγωγικές και ψυχοδιαγνωστικές γνώσεις για την ορθότερη κατανόηση της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς του μαθητή.

Ο δάσκαλος πρέπει να είναι κατάλληλα προετοιμασμένος και εξοπλισμένος για να κάνει ορθή και συνετή χρήση των εξουσιών, που του παρέχει η κοινωνία της σχολικής τάξης (όπως εξουσία αμοιβής, δικαιοσύνης, καταπίεσης, ηγεσίας, αυθεντίας, κ.λ.π.), και να ανταποκριθεί σωστά στους ρόλους του έτσι ώστε να αποκλείεται η υποκειμενικότητα, η αυθαιρεσία, η προχειρότητα, η διάπραξη λαθών και φυσικά η αδικία σε βάρος των αγνών και ανήμπορων για άμυνα μαθητών. Λάθη και παραλείψεις, προχειρότητες και επιπολαιότητες δε δικαιολογούνται, ειδικά όταν έχουμε να κάνουμε με ανήμπορους να αντιδράσουν μαθητές.

Δυστυχώς με την κυριαρχούσα μέχρι πρότινος αντίληψη για την αξιολόγηση, συνέβαινε πολλές φορές να τιμωρούνται οι μαθητές για σφάλματα και παραλείψεις που οφείλονταν όχι στους ίδιους τους μαθητές, αλλά στους άλλους παράγοντες του εκπαιδευτικού συστήματος.

Η εγκυρότητα, η ποιότητα, η αντικειμενικότητα και η αξιοπιστία της αξιολόγησης είναι αποτέλεσμα της επιστημονικής κατάρτισης και της ικανότητας του «αξιολογητή» δασκάλου.

Από την εμπειρία μου, είμαι σε θέση να πω, ότι η αξιολόγηση επηρεάζεται από την ίδια την προσωπικότητα του δασκάλου, από την μόρφωση και την καλλιέργειά του, από το πόσο δημοκρατικός ή αυταρχικός είναι, από το είδος της διδασκαλίας που εφαρμόζει (δασκαλοκεντρική - μειωπική - μαθητοκεντρική), από την όλη ατμόσφαιρα και το κλίμα της τάξης, από την

29. Παρ. 2, άρθρο 1 του Π.Δ. 8/95 (φ. 3Α/10-1-95)

30. Κωνσταντίνου Χ.: Η αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών από τη σκοπιά της παιδαγωγικής λειτουργίας, (Ιωάννινα 1992), σελ. 141

ενθάρρυνση και τα άλλα κίνητρα, από το σεβασμό, την αγάπη και το πάθος για τη δουλειά του καθώς και από τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μαθητών, μεταξύ δασκάλου - μαθητών και μεταξύ δασκάλου - οικογένειας.

Κατά την αξιολόγηση απαιτείται ιδιαίτερη λεπτότητα και προσοχή από το δάσκαλο στις περιπτώσεις των αδύνατων μαθητών, όπου ενεδρεύει ο κίνδυνος να στιγματισθεί ο μαθητής στην πιο τρυφερή και ευαίσθητη φάση της ζωής του. Ο σωστός και ενημερωμένος δάσκαλος πρέπει να βλέπει τις χαμηλές επιδόσεις σαν μήνυμα συναγερμού, επέμβασης, βοήθειας και ανατροφοδότησης του μαθητή και όχι σαν ευκαιρία καταδικαστικής περιθωριοποίησης και ταπείνωσης.

Ας ψάξει καλά και σίγουρα θα βρεί κάτι καλό σε κάθε μαθητή για να του δώσει θάρρος.

Σύμφωνα με τον καθηγητή μου στο Μ.Δ.Δ.Ε., κ. Κώστα Τσιμπούκη, κάθε μαθητής έχει το δικό του «διαμαντάκι» το οποίο ο δάσκαλος οφείλει να το ανακαλύψει για να μπορέσει να το βοηθήσει.

Δεν είναι μόνο η γνώση που πρέπει να αξιολογεί ο δάσκαλος. Είναι η κριτική σκέψη, η δημιουργικότητα, η ευαισθησία, η προσπάθεια, η υπευθυνότητα, η εργατικότητα, κ.λ.π. Κάθε μαθητής έχει την προσωπικότητά του, τα ενδιαφέροντά του, τις στάσεις του, τις κλίσεις του, τις ικανότητές του, τις δεξιότητές του.

Όλα αυτά οφείλει να τα γνωρίζει και να τα λαμβάνει σοβαρά υπόψη του ο δάσκαλος όχι μόνο για την αξιολόγηση, αλλά και για να μπορεί να εξατομικεύει τη διδασκαλία του και να διαμορφώνει την ατμόσφαιρα της τάξης του.

Οφείλει δηλαδή ο δάσκαλος να αξιολογεί όχι μόνο την απομνημόνευση, αλλά και την προσπάθεια, την κριτική σκέψη, την υπευθυνότητα, την ευαισθησία, τη συνεργασία, την αλληλεγγύη και γενικά την όλη προσωπικότητα του μαθητή.

Ο δάσκαλος θα πρέπει να αξιολογεί όχι μόνο τι κάνει ο μαθητής αλλά και τι μπορεί να κάνει. Η αξιολόγηση του μαθητή οφείλει να γίνεται όχι τόσο με βάση τις ικανότητες και τις επιδόσεις των συμμαθητών του, αλλά κυρίως με βάση τον προηγούμενο εαυτό του.

« Η αξιολόγηση, ως εξατομοκευμένη εκτίμηση της επίδοσης του μαθητή, δεν είναι αυτοσκοπός και σε καμιά περίπτωση δεν προσλαμβάνει χαρακτήρα ανταγωνιστικό ή επιλεκτικό για το μαθητή του Δημοτικού Σχολείου. Αυτή δεν αναφέρεται μόνο στην επίδοσή του στα διάφορα μαθήματα, αλλά και σε άλλα χαρακτηριστικά του, όπως είναι η προσπάθεια που καταβάλλει, το ενδιαφέρον του, οι πρωτοβουλίες που αναπτύσσει, η δημιουργικότητά του, η συνεργασία του με άλλα άτομα και ο σεβασμός των κανόνων λειτουργίας του σχολείου». ³¹

Είναι γνωστό ότι τα μέσα με τα οποία αποτυπώνουμε τα αποτελέσματα της αξιολόγησης είναι οι βαθμοί και η περιγραφική αξιολόγηση.

Ο βαθμός του σχολείου είναι αριθμός, γράμμα ή έκφραση και δείχνει τη βαθμίδα επιτυχίας στην οποία έχει φτάσει ο μαθητής σε ένα ή σ' όλα τα μαθήματα (μέσος όρος).

Η περιγραφική αξιολόγηση είναι μια περιγραφική έκθεση του κάθε μαθητή η οποία περιέχει με λεπτομέρεια στοιχεία για την προσπάθειά του στο σχολείο, για τις δυνατότητες και τις κλίσεις του καθώς και για τις ενδεχόμενες ελλείψεις ή αδυναμίες του σε ορισμένους τομείς.

Τα στοιχεία της περιγραφικής έκθεσης ο δάσκαλος οφείλει να τα έχει σημειωμένα από την καθημερινή προσεκτική παρατήρηση και αξιολόγηση των μαθητών.

Οι βαθμοί παρουσιάζουν πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Έχουμε έτσι υποστηρικτές και πολέμιους των βαθμών.

Αυτοί που στηρίζουν την ύπαρξη των βαθμών δίνουν έμφαση στα πλεονεκτήματά τους. Υποστηρίζουν, δηλαδή, ότι οι βαθμοί, πέραν του ότι είναι κίνητρα μάθησης, είναι εύκολα στη

31. Παρ. 3 άρθρο 1 του Π.Δ. 8/95 (ΦΕΚ 3Α/10-1-95)

χρήση τους, παρουσιάζουν πλήρη σαφήνεια και γίνονται εύκολα κατανοητοί από γονείς και μαθητές.

Οι πολέμιοι των βαθμών υποστηρίζουν ότι οι μαθητές πληγώνονται όταν ο βαθμός είναι μικρός και μισούν το συγκεκριμένο μάθημα και το δάσκαλο καταστρέφοντας έτσι τις διαπροσωπικές σχέσεις, την παιδαγωγική ατμόσφαιρα της τάξης και συνεπώς τις συνθήκες μάθησης. Ο βαθμός, όταν είναι μικρός, πληγώνει την αυτοαντίληψη των παιδιών και γίνεται εμπόδιο για την αυτοανάπτυξή τους.

Αμφισβητούν επίσης την αντικειμενικότητα και την αξιοπιστία του βαθμού, ως δείκτη της αξίας του μαθητή, και πιστεύουν ότι η αίθουσα διδασκαλίας μετατρέπεται σε ανταγωνιστική και βαθμοθηρική αρένα.

Υποστηρίζουν ακόμη ότι το βαθμολογικό σύστημα μας οδηγεί να εκτιμήσουμε τα αποτελέσματα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων από εκείνα που γνωρίζουν τα παιδιά και όχι από εκείνα που μπορούν να κατορθώσουν. Επίσης δε θεωρούν τους βαθμούς ως κίνητρα.

Οι πολέμιοι των βαθμών υποστηρίζουν την αναλυτική περιγραφή (περιγραφική αξιολόγηση), η οποία παρουσιάζει με καθαρότητα, λεπτομέρεια και ακρίβεια όλες τις δραστηριότητες και τα επιτεύγματα, αλλά και τις ενδεχόμενες αδυναμίες των μαθητών.

Ο κ. Πασσάκος υποστηρίζει ότι οι σχολικοί έλεγχοι προόδου είναι ανεπαρκείς και για να παρωθούν θετικά τους μαθητές πρέπει να εκτίθενται σ' αυτούς με κάθε δυνατή ακρίβεια, τόσο οι ισχυρές πλευρές του μαθητή, όσο και οι αδύνατες, να παρουσιάζεται η προσπάθειά του, όπως και οι στάσεις και να παρέχονται ουσιαστικά στοιχεία για την προσωπική και κοινωνική ανάπτυξή του με σχετικά σχόλια και παρατηρήσεις. Συνεχίζοντας αναφέρει ότι «είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί και το δυαδικό σύστημα βαθμολογήσεως, όπου δίδονται δύο βαθμοί δι' έκαστον αντικείμενον. Ο ένας αναφέρεται εις την επίδοσιν και ο άλλος εις την προσπάθειαν του μαθητού επί τη βάσει των αποδείξεων, που είχε σχετικώς ο διδάσκαλος εις την διάθεσίν του περί των δυνατοτήτων του». ³²

Η σημερινή κλίμακα βαθμολογίας που ισχύει για το Δημοτικό σχολείο δίνεται από το άρθρο 4 του Π.Δ. 8/1995 (φ. 3Α/10.01.95) όπως αυτό συμπληρώθηκε από το αντίστοιχο άρθρο του Π.Δ. 121/1995 (φ. 75Α/18.04.95) και είναι η ακόλουθη:

- Στις Α και Β τάξεις γίνεται μόνο περιγραφική αξιολόγηση.
- Στις Γ και Δ τάξεις εκτός από την περιγραφική αξιολόγηση χρησιμοποιείται κλίμακα βαθμολογίας που έχει ως εξής: Άριστα (Α), Πολύ Καλά (Β), Καλά (Γ), Σχεδόν καλά (Δ).

Στις Ε και ΣΤ τάξεις εκτός από την περιγραφική αξιολόγηση χρησιμοποιείται κλίμακα βαθμολογίας που είναι λεκτική και αριθμητική και έχει ως εξής: Άριστα (9-10), Πολύ Καλά (7-8), Καλά (5-6), Σχεδόν Καλά (1-4).

3.3. Σχέσεις δασκάλου - μαθητή

Η διδασκαλία, ως παιδαγωγική ενέργεια, απαιτεί ουσιαστική σχέση ανάμεσα στο δάσκαλο και το μαθητή.

Είναι γνωστό ότι η σχέση δασκάλου - μαθητή αποτελεί το σπουδαιότερο παράγοντα για την επιτυχία μιας αποτελεσματικής και δημιουργικής μάθησης, γιατί δάσκαλος και μαθητής γίνονται μια ομάδα, ένα σώμα κατά τη διαδικασία μάθησης.

Επειδή πολλά που αφορούν αυτή τη σχέση αναφέρθηκαν και θα αναφερθούν κατά την προσέγγιση των άλλων ενοτήτων, μιας και ο μαθητής είναι στενά συνδεδεμένος με όλους τους παράγοντες της αγωγής, στην παρούσα ενότητα θα περιοριστώ σε μερικές βασικές επισημάνσεις.

32. Πασσάκου Κ. : Εισαγωγή εις την Παιδαγωγικήν Ψυχολογίαν. (Αθήνα 1980) Τ.Β. σελ. 1184-85

Ο δάσκαλος είναι απαραίτητο όχι μόνο να γνωρίζει, αλλά και να παίρνει σοβαρά υπόψη του τις ανάγκες, τις κλίσεις, τις ικανότητες, τις δεξιότητες, τα διαφέροντα και τις επιδιώξεις του μαθητή στα διάφορα στάδια εξέλιξής του.

Οφείλει να γνωρίζει τη μεθοδολογία και τις διαδικασίες μάθησης, αλλά και να οργανώνει τη σχολική τάξη κατά τέτοιο τρόπο, ώστε όλο το σχολικό περιβάλλον (ατμόσφαιρα) να βοηθάει στην ανάπτυξη ουσιαστικών σχέσεων και να οδηγεί στην ομαλή προσαρμογή του μαθητή στο σχολικό περιβάλλον και στην αποτελεσματική μάθηση.

Έχει υποχρέωση να προσαρμόζει όλη τη σχολική δουλειά σύμφωνα με τις απαιτήσεις της ατενέργειας, της εποπείας, της ωρίμανσης, της ισοτιμίας και κυρίως της ομαδικής εργασίας, έτσι ώστε ο μαθητής, ως άτομο και ως ισότιμο μέλος ομάδας, να εκτελεί υπεύθυνη και δημιουργική εργασία.

Είναι αυτονόητο ότι για τη σωστή ανάλυση και κατανόηση της συμπεριφοράς των μαθητών θα πρέπει να γνωρίζει εκτός από Ψυχοδιαγνωστική και Ψυχοπαιδαγωγική και τις επιδράσεις των διαφόρων παραγόντων (οικογένειας, συλλόγων, εκκλησίας και γενικά πολιτισμικού και οικονομικοκοινωνικού περιβάλλοντος) πάνω στο παιδί.

Οι εκδηλώσεις, οι κλίσεις, οι τάσεις, οι δεξιότητες, οι δυνατότητες ή αδυναμίες και τα διαφέροντα των παιδιών διαφέρουν όχι μόνο από χρόνο σε χρόνο, από τάξη σε τάξη, αλλά και από μαθητή σε μαθητή.

Κάθε μαθητής έχει τη δική του προσωπικότητα, την οποία οφείλει να σέβεται και να την παίρνει σοβαρά υπόψη του ο δάσκαλος σε κάθε διδακτική και παιδαγωγική ενέργεια.

Είναι επίσης γνωστό ότι οι μαθητές εκδηλώνουν όλο τον ψυχοσυναισθηματικό τους κόσμο, τις δυνατότητές τους και τις ενδεχόμενες αδυναμίες κατά τη διάρκεια των ομαδικών εργασιών, των διαλειμμάτων, των σχολικών εκδηλώσεων και κυρίως των εκδρομών και παιχνιδιών. Εδώ λοιπόν, απαιτείται ο δάσκαλος, μετά από συστηματική παρατήρηση, να συλλέγει στοιχεία για τους μαθητές του γιατί αυτά θα δείχνουν την πραγματική τους εικόνα και θα του είναι χρήσιμα για την οικοδόμηση των μεταξύ των απαιτούμενων δημιουργικών σχέσεων.

Άλλη σπουδαία πηγή πληροφοριών, για τη προσωπικότητα του κάθε μαθητή, είναι μια ειλικρινής και αρμονική συνεργασία σχολείου - οικογένειας.

Τα παιδιά διαφέρουν από τους μεγάλους στην εκδήλωση της συμπεριφοράς.

«Τα παιδιά αδυνατούν να κρύψουν την έκφραση των συναισθημάτων ή τις εκδηλώσεις της συμπεριφοράς των, όπως οι μεγάλοι. Τούτο, ας οπλίζει τον δάσκαλο με την αρετή της υπομονής, ώστε να μη ερεθίζεται από παρεκτροπές των και να μη επιμένει οι μικροί μαθηταί να συμπεριφέρονται, όπως οι μεγάλοι».³³

Ο δάσκαλος ο οποίος γνωρίζει καλά τη σημασία των όσων αναφέρθηκαν και ο οποίος δείχνει αληθινή αγάπη προς το παιδί, απέραντη υπομονή και ανεξικακία, δικαιοσύνη και αμεροληψία, ηρεμία και καλοσύνη, εκτίμηση και κατανόηση, ο οποίος είναι κάτοχος της διδακτέας ύλης, της μεθοδολογίας και της διαδικασίας μάθησης και ο οποίος πάει κατάλληλα προετοιμασμένος στο σχολείο, θα είναι σίγουρα σε θέση όχι να επιβάλλει αλλά να εμπνεύσει την πειθαρχία στην τάξη και θα συμβάλλει θετικά στη δημιουργία ευχάριστου σχολικού κλίματος, μέσα στο οποίο δημιουργούνται υγιείς διαπροσωπικές σχέσεις.

Όταν ο δάσκαλος πετύχει να δημιουργήσει ευχάριστο σχολικό κλίμα, είναι επόμενο να πετύχει μια ουσιαστική και όχι τυπική σχέση με τους μαθητές του.

Για να πετύχει στο έργο του κάθε δάσκαλος πρέπει να δημιουργήσει ουσιαστική διαπροσωπική σχέση με το μαθητή, γιατί μόνο μέσα σε μια τέτοια σχέση διακρίνονται ξεκάθαρα η

33.Αραβανή Γ.: Οι σχέσεις δασκάλου - μαθητή (Αθήνα 1977) σελ. 15 Εκδ. ΦΕΛΕΚΗ

αμοιβαιότητα στα προσωπικά αισθήματα, τις ιδέες και τις πράξεις των δύο ατόμων, τα οποία μπορούν να εκφράζουν ελεύθερα και αβίαστα τον εσωτερικό τους κόσμο.

3.4. Σχέσεις σχολείου - οικογένειας.

Η συνεργασία σχολείου - οικογένειας ήταν και είναι ένας σημαντικός και πολύτιμος παράγοντας με διαρκή θετική επίδραση στην αγωγή των νέων. Οικογένεια και σχολείο αποτελούσαν και αποτελούν το κέντρο και το εργαστήρι μέσα στα οποία διαμορφώνεται και οικοδομείται ο χαρακτήρας και η προσωπικότητα του μαθητή.

Η οικογένεια, σύμφωνα με όλους τους ειδικούς επιστήμονες, αποτελεί την πρωταρχική κοινωνική ομάδα (φορέα), όπου, επικρατεί ένα κλίμα αγάπης, ασφάλειας, εμπιστοσύνης, στοργής, ζεστασιάς, ελπίδας, αισιοδοξίας και εγγυάται ένα άριστο ψυχοσυναισθηματικό κλίμα, που βοηθάει στην ανεμπόδιση έκφραση του συναισθηματικού κόσμου του παιδιού. Εκεί μέσα το παιδί αποκτά σταθερά την εξοικείωσή του με τους ενήλικες. Αποτελεί το πρώτο παράγοντα μόρφωσης, αγωγής και κοινωνικοποίησης και συμβάλλει αποφασιστικά στη σωματική, ψυχική και πνευματική ανάπτυξη του παιδιού από τη στιγμή της γέννησης μέχρι την πλήρη ωρίμανση και την ακολουθούμενη ανεξαρτητοποίησή του απ' αυτήν.

Η αγωγή και η μόρφωση του παιδιού γίνεται φυσικά και αβίαστα μέσα στο ζεστό οικογενειακό περιβάλλον και αρχίζει από τις πρώτες μέρες της ζωής, πριν ακόμα οι άλλοι παράγοντες αρχίσουν να επιδρούν. Η ποιότητα της αγωγής και της μόρφωσης που παρέχεται στο παιδί από την οικογένεια εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως π.χ. το οικονομικοπολιτιστικό επίπεδό της, το μορφωτικό επίπεδο, τον αριθμό των παιδιών, τη σειρά γέννησης κάθε παιδιού, την πληρότητά της (αν ζουν και οι δύο γονείς), την αρμονικότητα κ.λ.π.

Η οικογένεια και το παιδί είναι ένα και το αυτό πράγμα, το ένα δείχνει την εικόνα του άλλου.

Η ζωή έχει αποδείξει πόσο φοβερό και βαρύ είναι το συναισθηματικό πλήγμα που δέχονται τα παιδιά τα οποία στερούνται οικογένειας και πόσο δυσκολεύονται στην κοινωνική τους προσαρμογή.

Το οικογενειακό περιβάλλον αποτελεί για το παιδί το απάνεμο και ασφαλές λιμάνι όπου μπορεί να αράξει όταν αντιμετωπίζει καταιγίδες.

Το σχολείο είναι ο δεύτερος σημαντικός παράγοντας αγωγής, μόρφωσης και κοινωνικοποίησης. Αυτός έρχεται να συμπληρώσει και να εμπλουτίσει, οργανωμένα και μεθοδικά, την αγωγή, τη μόρφωση και την κοινωνικοποίηση που έλαβε το παιδί στο ζεστό και φυσικό οικογενειακό περιβάλλον.

Πρωταρχικός ρόλος του σχολείου είναι να εμπλουτίσει με γνώσεις το παιδί, να αξιοποιήσει τις κλίσεις, τάσεις, δυνατότητες και δεξιότητες του παιδιού, να του μεταδώσει την κουλτούρα της χώρας και να το καταστήσει ικανό, ενεργό και κριτικό πολίτη στην κοινωνία. Γενικά να του δώσει τη δυνατότητα και τα εφόδια για μια σταθερή και πολύπλευρη ανάπτυξη και τελειοποίηση.

Η μόρφωση και η αγωγή του παιδιού στο σχολείο «καθοδηγείται» συστηματικά και μεθοδικά, από ένα ειδικό και εκπαιδευμένο άτομο, το δάσκαλο. Αυτό, από μόνο του το γεγονός, φανερώνει την αναγκαιότητα του σχολείου.

Όλες οι εκπαιδευτικές, οι πολιτικο-κοινωνικές και πολιτισμικές αντιλήψεις αναγνωρίζουν σήμερα ότι το σχολείο είναι αναγκαίο και χρήσιμο όχι μόνο για τη γενική μόρφωση των παιδιών, αλλά και για την επαγγελματική τους κατάρτιση.

Το σχολείο αποτελεί το συνδετικό κρίκο μεταξύ της οικογενειακής ζωής και της αυριανής ευρύτερης κοινωνίας. Συμβάλλει, δηλαδή, στην επιτυχία ή τη δυστυχία των παιδιών.

Είναι φανερό ότι τόσο η οικογένεια όσο και το σχολείο έχουν ως σκοπό και στόχο να αναθρέψουν και να διαπαιδαγωγήσουν καλύτερα τους νέους. Για να φέρουν σε επιτυχία το

σημαντικότερο αυτό σκοπό, είναι αναγκαία και καθοριστική η αρμονική συνεργασία τους.

« Το παιδί θέλει γονιό και δάσκαλο να έχουν εγκάρδιες σχέσεις. Αυτές οι σχέσεις του δίνουν την εντύπωση πως υπάρχει μια ελεύθερη ροή πληροφοριών αναμεσα τους και πως αντιμετωπίζουν από κοινού κάθε πρόβλημά του . Έτσι και αυτό τρέφει μεγαλύτερο σεβασμό για το δάσκαλο και το σχολείο, με φυσική συνέπεια να προσπαθεί αδιάκοπα να ανταποκριθεί στις κοινές απαιτήσεις τους». ³⁴

Η αναγκαιότητα της συνεργασίας σχολείου και οικογένειας καθίσταται επιτακτικότερη σήμερα που η μόρφωση και η αγωγή των νέων δεν ανήκει αποκλειστικά στον εκπαιδευτικό, αλλά είναι υπόθεση όλου του λαού.

Το σχολείο, ως κοινωνικό κύτταρο, δεν πρέπει να είναι κλειστό, αδιαπέραστο, αποκομμένο και απομονωμένο από τους άλλους κοινωνικούς φορείς και κυρίως τους γονείς. Για να ανταποκριθεί με επιτυχία στον προορισμό του, έχει ανάγκη της βοήθειας των γονέων και ως εκ τούτου έχει υποχρέωση να πρωταγωνιστεί για μια επιτυχή, δημιουργική και ειλικρινή συνεργασία μαζί τους.

Έχει χρέος να θέσει προσεκτικά και προγραμματισμένα τις βάσεις γι' αυτή τη συνεργασία προς όφελος των παιδιών. Χωρίς την ειλικρινή συνεργασία καμιά μέθοδος, καμιά διδασκαλία, κανένα παιδαγωγικό σύστημα και γενικά κανένα σχολείο ή κοινωνικός φορέας δεν μπορεί να διδάξει τέλεια αγωγή, μόρφωση, κοινωνικοποίηση.

Σχολείο και οικογένεια οφείλουν να βρίσκονται σε στενή και διαρκή συνεργασία, όχι μόνο μεταξύ τους αλλά αν είναι δυνατόν και με τους άλλους μορφωτικούς παράγοντες.

«Οικογένεια και δάσκαλοι μπορούν να βοηθήσουν ώστε σπίτι και σχολείο να γίνουν χώροι πνευματικής άσκησης, ακριβώς όπως το γυμναστήριο, το γήπεδο, το κολυμβητήριο είναι χώροι σωματικής άσκησης και παιχνιδιού». ³⁵

Για να επιτευχθεί μια διαρκή και δημιουργική συνεργασία σχολείου οικογένειας, οφείλουν πρώτα οι δάσκαλοι που υπηρετούν στο σχολείο, να αποβάλουν τις τυχόν προκαταλήψεις και την αποκλειστικότητα της γνώσης των θεμάτων αγωγής των παιδιών και να επιδιώξουν μια ισότιμη, ειλικρινή και δημοκρατική συνεργασία με τους γονείς. Να αποδεχθούν αβίαστα ότι το παιδί δεν είναι δυνατόν να εκπαιδευτεί ερήμην των γονέων του και ότι οι γονείς έχουν βαρύνοντα λόγο στα θέματα αγωγής και εκπαίδευσης των παιδιών τους. Να καταλάβουν οι δάσκαλοι, ότι δεν είναι αλάνθαστοι και παντογνώστες και ότι οι γονείς δεν είναι υποχρεωμένοι να δέχονται χωρίς διάλογο και αδιαμαρτύρητα κάθε γνώμη και κάθε απαίτηση των δασκάλων.

Όταν το σχολείο (δάσκαλοι) κάνει κτήμα τη ιδέα της ισότιμης, γόνιμης και ειλικρινούς συνεργασίας, τότε έχει τη διπλή υποχρέωση να διαφωτίσει και να πείσει τους γονείς για την αναγκαιότητα και χρησιμότητα αυτής της συνεργασίας. Έχει ακόμη υποχρέωση να καταρτίσει και να οργανώσει πρόγραμμα (πλάνο) και μορφές γι' αυτή τη συνεργασία.

Από το άλλο μέρος οι γονείς πρέπει να κατανοήσουν ότι το συμφέρον των παιδιών τους επιβάλλει τη συνεργασία και ότι δεν ωφελεί να πηγαίνουν στο σχολείο μόνο όταν ο δάσκαλος τους ζητήσει ή όταν δημιουργηθεί κάποιο πρόβλημα ή κάποια δυσκολία των παιδιών.

Αυτό που θα βοηθήσει πολύ τους γονείς, είναι να χωνέψουν ότι ο δάσκαλος έχει την ίδια ευαισθησία μ' αυτούς και ότι τα παιδιά τους θα διαπαιδαγωγηθούν και μορφωθούν καλύτερα αν οι ίδιοι είναι συνεργάσιμοι και ειλικρινείς με τους δασκάλους.

Αφού κατορθώσει το σχολείο να αντιληφθούν οι γονείς την υποχρέωση και το συμφέρον που έχουν να συνεργάζονται μαζί του, καλείται πλέον να βρει τρόπους και να οργανώσει

34. Σμαραγδάκη Μ. Γιαννοπούλου Ε.: «Για να γίνει το παιδί μας σωστός άνθρωπος» Εκδ. ΟΡΟΣΗΜΟ (Αθήνα 1980) σελ. 271

35. Ματσανιώτη Ν. : «Εμείς και το παιδί μας» (Αθήνα 1982) σελ. 318

μεθόδους για να φέρει κοντά του τους γονείς ως ισότιμους και ακούραστους συνεργάτες στο πολύμορφο, πολύπλευρο και πολύμοχθο έργο του.

Είναι σίγουρο ότι δεν κάνουμε λόγο για μια στιγμιαία και τυπική συνεργασία γεμάτη εντυπώσεις και βιπρίνες. Ασφαλώς εννοούμε μια μόνιμη, ειλικρινή, γόνιμη, ισότιμη και σταθερά βελτιούμενη συνεργασία. Μια συμπόρευση και μια σύνθεση των προσπαθειών και των δυνατοτήτων τους, ώστε να ξεπεραστούν τυχόν εμπόδια και να δημιουργηθούν ευνοϊκές συνθήκες για την παροχή καλύτερης αγωγής των παιδιών, τόσο από την πλευρά του σχολείου όσο και από την πλευρά της οικογένειας.

Η συνεργασία αυτή δεν κερδίζεται με ευκολόγια, συνταγολόγια και με πρόχειρες και ευκαιριακές ενέργειες, γιατί είναι μια μάχη σε επίπεδο ανθρωπίνων σχέσεων που απαιτεί λεπτούς χειρισμούς, κατάλληλη προετοιμασία, σχεδιασμό και προγραμματισμό.

Ο σχεδιασμός - προγραμματισμός θα είναι ενδεικτικός και όχι οριστικός και έτσι θα αφήνει πολλά περιθώρια παρέμβασης και τροποποίησης μετά από συνεννόηση και των δύο πλευρών.

Το σχολείο, ως οργανωμένος σύλλογικός κοινωνικός φορέας, αφού λάβει σοβαρά υπόψη του τις τοπικές ιδιομορφίες, το κοινωνικοπνευματικό και πολιτισμικό επίπεδο έχει την ικανότητα να σχεδιάσει ένα δυναμικό, δημιουργικό και ευέλικτο πλαίσιο προγραμματισμού, συνεργασίας και συμπόρευσης σχολείου οικογένειας.

Κανένας δε στερεί το δικαίωμα ακόμη και στον κάθε δάσκαλο χωριστά να προχωρήσει σ' αυτό τον ενδεικτικό προγραμματισμό συμπόρευσης και συνεργασίας, λαμβάνοντας υπόψη την όλη λειτουργικότητα του σχολείου.

Ενδεικτικά παραθέτω ένα ευέλικτο πλαίσιο προγραμματισμού που μπορεί να τύχει εφαρμογής.

3.4.1. Προγραμματισμός συναντήσεων.

Στην αρχή κάθε σχολικής χρονιάς επιβάλλεται μια συγκέντρωση γνωριμίας γονέων και δασκάλων κάθε τάξης, όπου συναποφασίζεται και ο ετήσιος προγραμματισμός των συναντήσεων.

Σ' αυτή την πρώτη συνάντηση, πέρα από την πρώτη γνωριμία και τον καθορισμό του προγράμματος συνεργασίας, επιβάλλεται ο δάσκαλος να ενημερώσει τους γονείς για:

- Τον τρόπο με τον οποίο θα εργαστεί στην τάξη.
- Τις απαιτήσεις του σχετικά με την επίδοση και συμπεριφορά των μαθητών.
- Τον τρόπο μελέτης και βοήθειας που μπορούν να προσφέρουν στο παιδί.
- Τις όποιες αλλαγές έγιναν στα σχολικά βιβλία και στο χώρο της εκπαίδευσης κ.λ.π.

Όσον αφορά τη χρονική πυκνότητα των συναντήσεων κρίνεται σωστή η καθιέρωση των ανά μήνα συναντήσεων σε καθορισμένη ημέρα και ώρα όπου θα ενημερώνει ο δάσκαλος όλους μαζί τους γονείς, αλλά κυρίως τον καθένα χωριστά, για την πρόοδο και συμπεριφορά του παιδιού του στα μαθήματα και στο σχολείο και καθορίζεται ο συγκεκριμένος τρόπος βοήθειας για βελτίωση και καλύτερη μάθηση.

Σίγουρα έχουμε και την ανά τρίμηνο συγκέντρωση - ενημέρωση, όπου εκτός από τις πληροφορίες για την πρόοδο και συμπεριφορά του μαθητή, δίνεται και ο έλεγχος προόδου του μαθητή (σ' όποιες τάξεις συνεχίζει να δίνεται).

3.4.2. Τρόπος και περιεχόμενο ενημέρωσης.

Ο δάσκαλος οφείλει κατά τις συναντήσεις με τους γονείς να είναι απλός, φιλικός, ειλικρινής, ήρεμος, αντικειμενικός και εγκάρδιος, ώστε να δημιουργήσει ατμόσφαιρα εμπιστοσύνης, σιγουριάς και ζεστασιάς.

Ενημερώνει τον κάθε γονέα προσωπικά τόσο για την πρόοδο και συμπεριφορά του παιδιού του στο σχολείο όσο και για την προσπάθεια που καταβάλλει ανάλογα με τις δυνατότητές του και το βαθμό συμμετοχής του στη σχολική ζωή.

Κύριο στοιχείο της σωστής ενημέρωσης είναι η **σαφήνεια** και η **πληρότητα**.

Ο δάσκαλος οφείλει με ειλικρίνεια, καθαρότητα και πληρότητα να δίνει μια συνοπτική αλλά περιεκτική εικόνα από την όλη παρουσία του παιδιού στο σχολείο. Οι κρίσεις και οι απόψεις του πρέπει να τεκμηριώνονται με συγκεκριμένα στοιχεία, ώστε η ενημέρωση να είναι πλήρης, φωτίζοντας όλες τις πτυχές της προόδου και συμπεριφοράς του παιδιού και να καθοριστεί από κοινού ατομικό πρόγραμμα βελτίωσης.

Για το σκοπό αυτό οφείλει ο δάσκαλος να κρατά σημειωματάριο (παιδαγωγικό ημερολόγιο) προόδου και συμπεριφοράς του κάθε μαθητή και να μη στηρίζεται σε εμπνεύσεις και δικαιολογίες της στιγμής.

Με την πειστικότητα των συγκεκριμένων στοιχείων γίνεται αποδεκτός από μαθητή και γονιό και βάζει ισχυρά και σταθερά θεμέλια για μια διαρκή και γόνιμη συνεργασία. Ανοίγει την καρδιά τού κάθε γονιού για να πάρει χρήσιμες πληροφορίες για τις συνήθειες, τα ενδιαφέροντα, τις ιδιορρυθμίες, το χαρακτήρα και γενικά την προσωπικότητα του μαθητή. Αυτή η ειλικρινής ανταλλαγή στοιχείων (απόψεων και εκτιμήσεων) οδηγεί στην αποφυγή αντιπαιδαγωγικών μέτρων και στην εύρεση σωστής λύσης για την αντιμετώπιση ενδεχόμενου προβλήματος.

Τυχαίνει μερικές φορές που η ειλικρίνεια του δασκάλου οφείλει να παθαίνει κάποια **παιδαγωγική ελαστικότητα**. Αυτό συμβαίνει όταν ενημερώνει τους γονείς των μαθητών που παρουσιάζουν μόνιμα χαμηλές επιδόσεις στα μαθήματα ή είναι άτακτοι μαθητές. Στις περιπτώσεις αυτές η απόλυτη ειλικρίνεια θα πλήγωνε και θα ταπείνωνε το γονιό και θα τον έκανε να μην ξαναεπισκεφτεί το σχολείο. Εδώ ο δάσκαλος με αίσθημα επιείκειας και ανθρωπιάς, παρουσιάζει την πραγματική εικόνα του μαθητή με μετριοπάθεια και βρίσκοντας πάντα κάποια ικανότητα ή αρετή του μαθητή για να την επαινέσει και να τον εξυψώσει.

Ποτέ δεν επιτρέπεται να γίνονται κρίσεις και κυρίως συγκρίσεις μαθητών μπροστά σε όλους τους γονείς και πολύ περισσότερο όταν πρόκειται για μαθητές με άνισες ή χαμηλές επιδόσεις.

Η παιδαγωγική και ψυχολογική κατάρτιση επιβάλλουν στο δάσκαλο να μην είναι ποτέ απόλυτος στις απόψεις και κρίσεις του. Δεν μπορεί να υπηρετεί την κοινωνική πρόληψη προδικάζοντας την εξέλιξη κάποιων μαθητών ή καταδικάζοντας κάποιους άλλους.

Οφείλει ο δάσκαλος να τονίζει σε γονείς και μαθητές ότι όλα είναι δυνατά και κατορθωτά και ότι τα πάντα δεν εξαρτώνται μόνο από τις δυνατότητες των μαθητών, αλλά και από τη συστηματική εργατικότητα, την επιμέλεια, τη θέληση και την προσπάθειά τους.

Τέλος ο δάσκαλος πρέπει να αποφεύγει την επίρριψη ευθυνών, για τις όποιες αδυναμίες των μαθητών, στον προηγούμενο συνάδελφό του.

3.4.3. Άλλες δραστηριότητες.

Είναι αρκετές οι δραστηριότητες και εκδηλώσεις οι οποίες μπορούν να σχεδιαστούν και να υλοποιηθούν από τη συνεργασία σχολείου οικογένειας.

Ψυχοπαιδαγωγικές - Κοινωνιολογικές συναντήσεις : Οι συναντήσεις αυτές, είτε πρόκειται για όλους τους γονείς του σχολείου είτε για τους γονείς μιας τάξης ή τμήματος, απαιτείται να είναι άρτια προετοιμασμένες και οργανωμένες. Η επιλογή του θέματος μπορεί να είναι από την παιδαγωγική, τη διδακτική μεθοδολογία, την εξελικτική ψυχολογία, την υγεία, την κοινωνιολογία κ.λ.π.

Ο ομιλητής - συζητητής μπορεί να είναι ειδικός ή δάσκαλος του σχολείου ή και γονέας. Εκείνο που πρέπει να προσεχθεί από τον ομιλητή - συζητητή είναι η ανάπτυξη του θέματος και η γλωσσική ορολογία. Ούτε υπερεκκλαικεία ούτε πάνω από την αντιληπτική ικανότητα του

ακροατηρίου.

Αν αυτές οι ψυχοπαιδαγωγικές - κοινωνιολογικές συναντήσεις, με την πάροδο του χρόνου, βελτιωθούν, οργανωθούν και προγραμματιστούν καλύτερα, μπορούν κάλλιστα να αποτελέσουν τακτικές σχολές παιδαγωγικής ενημέρωσης των γονέων (Σχολές γονέων). Βέβαια η συμμετοχή των γονέων καθίσταται σχεδόν υποχρεωτική.

«Είναι μέσα στις υποχρεώσεις τους να ενδιαφέρονται για τη μόρφωσή τους γύρω από την αγωγή του παιδιού. Οι σύγχρονοι γονείς πρέπει να ξέρουν τις βασικές παιδαγωγικές γνώσεις που θα τους προφυλάξουν από αδικαιολόγητα, από μοιραία ίσως για το παιδί τους, σφάλματα αγωγής».³⁶

Στα σχολεία υπάρχουν τα προγράμματα της εκπαιδευτικής τηλεόρασης. Το σχολείο έχει υποχρέωση να ενημερώνει, σε συνεργασία με το σύλλογο γονέων, τους γονείς για τις ραδιοτηλεοπτικές παιδαγωγικές εκπομπές και να τους παροτρύνει να τις παρακολουθούν.

Ακόμη σχολεία και οικογένεια μπορούν να προγραμματίσουν και να πραγματοποιήσουν και άλλες εκδηλώσεις και δραστηριότητες όπως π.χ. εορτές, σχολικές εκδρομές, εκθέσεις βιβλίων, εκδόσεις περιοδικών και σχολικών εφημερίδων, δένδροφυτεύσεις, αιμοδοσία, κ.λ.π.

Κλείνοντας την ενότητα «σχέσεις σχολείου - οικογένειας» πιστεύω ότι : Αν ο δάσκαλος πετύχει να βοηθήσει το γονιό να καταλάβει την ευθύνη και την υποχρέωση που έχει για συνεργασία με το σχολείο και κατορθώσει να τον κατακτήσει συνυπεύθυνο για την αγωγή και μόρφωση του παιδιού, τότε σίγουρα έχει πετύχει ένα βασικό σκοπό και έχει βάλει τα θεμέλια για τη δημιουργία άριστων διαπροσωπικών σχέσεων (δασκάλου - μαθητή - γονιού) και συνεπώς έχει διαμορφώσει ένα ευνοϊκό κλίμα μάθησης. Αποτέλεσμα που σηματοδοτεί την επιτυχία των παιδιών και ικανοποιεί την επιθυμία των γονέων και κατ' επέκταση της κοινωνίας.

4. Οργάνωση της σχολικής Ζωής

Όταν λέμε « Σχολική Ζωή» εννοούμε τη δημιουργία κατάλληλων όρων και προϋποθέσεων και την εξασφάλιση οργάνωσης της σχολικής εργασίας κατά τέτοιο τρόπο, που να εξασφαλίζεται η δημιουργική και ολόψυχη συμμετοχή των μαθητών σ' όλους τους τομείς δράσης του σχολείου.

«Η Σχολική ζωή είναι η πολύπλοκη περιοχική εμπειριών και δράσης όλων των ατόμων που μετέχουν στο σχολείο, όπως αυτή διαμορφώνεται από τις προσωπικές στάσεις και προσδοκίες, καθώς επίσης τις αλληλεπιδράσεις στη σχολική πραγματικότητα. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της πολυπλοκότητας της σχολικής ζωής αποτελεί το γεγονός ότι παρά τις φαινομενικά ομοιογενείς προϋποθέσεις που υπάρχουν εκεί, η σχολική ζωή βιώνεται με ξεχωριστό και ατομικό τρόπο και περιλαμβάνει τόσο τη σχολική καθημερινότητα όσο και κάθε τι ιδιαίτερο που συμβαίνει στο χώρο του σχολείου.

Με την εννοιολογική αυτή προσέγγιση γίνεται φανερό ότι η σχολική ζωή αποτελεί ένα πολυδιάστατο σύστημα αλληλεπιδράσεων. Στο σύστημα αυτό διαπλέκεται το σύνολο των ατομικών και διατομικών βιωμάτων των μαθητών και των εκπαιδευτικών με ένα σύμπλεγμα από κανόνες και παιδαγωγικό - οργανωτικά μέτρα τα οποία προσδιορίζουν τον οργανισμό».³⁷

Από τότε που έγινε κατανοητό, ότι ο ρόλος του σχολείου δεν εκπληρώνεται με την ξερή μετάδοση των γνώσεων και τη λογοκοπία αλλά ότι οφείλει το ίδιο το σχολείο να είναι τρόπος

36. Σμαραγδάκη Μ.- Γιαννοπούλου Ε. όπως παραπάνω σελ. 24

37. Κωνσταντίνου Χ. : Το σχολείο ως γραφειοκρατικός οργανισμός και ο ρόλος του εκπ/κού σ' αυτόν. Εκδ. Σμυρνιατιάκης (Αθήνα 1994) σελ. 36

και χώρος ζωής, άρχισε να γίνεται λόγος για σχολική ζωή.

Σαν ξεχωριστή ώρα στο εβδομαδιαίο πρόγραμμα η σχολική ζωή συμπεριελήφθηκε στο πρόγραμμα των Σχολείων Δοκιμαστικής Εφαρμογής Νέων Προγραμμάτων (Σ.Δ.Ε.Ν.Π.).

Στα άρθρα 45,46,47 του Νόμου 1566/85 γίνεται αναφορά στην οργάνωση της σχολικής ζωής, σχετικά με την αναγκαιότητα συμμετοχής των μαθητών σ'αυτήν καθώς και για το σκοπό που επιδιώκει.

«1. Για την υλοποίηση των σκοπών της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης απαραίτητη είναι η συμμετοχή των μαθητών στη σχολική ζωή.

2. Οι διάφορες μορφές οργάνωσης της μαθητικής ζωής αποσκοπούν να βοηθήσουν τους μαθητές:

α) Να αποκτύσουν υπευθυνότητα και άμεση αντίληψη της σημασίας του δημοκρατικού διαλόγου στη διαμόρφωση του συνειδητού και δημιουργικού πολίτη.

β) Να συμβάλλουν στην ομαλή και γόνιμη λειτουργία της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ώστε να επιτευχθεί η συστηματική μετάδοση της απαραίτητης και ουσιαστικής γνώσης.

γ) Να διαμορφώσουν δική τους αντίληψη για τη ζωή στα πλαίσια της σύνδεσης σχολείου και κοινωνίας, ώστε να έχουν ως νέοι τα απαραίτητα εφόδια για την παραπέρα πορεία και εξέλιξή τους».³⁸

Για να μπορέσουμε να πετύχουμε την πλήρη προετοιμασία των μαθητών για τη ζωή πρέπει, να μεταφέρουμε την ίδια τη ζωή, μ' όλες τις μορφές και εκδηλώσεις, μέσα στο σχολείο ή να οδηγήσουμε το σχολείο στις εκδηλώσεις της ζωής.

Είναι ανάγκη σωστής οργάνωσης της σχολικής ζωής και της διδασκαλίας καθώς και δημιουργία παιδαγωγικής ατμόσφαιρας στο σχολείο, ώστε να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες για την ολική και σφαιρική αγωγή της προσωπικότητας του μαθητή και της ομαλής κοινωνικοποίησής του.

Σκοπός του σχολείου και των δασκάλων δεν μπορεί να είναι μόνο η μετάδοση ξερών γνώσεων αλλά, μέσα από εκδηλώσεις και δραστηριότητες, να καλλιεργήσουν στους μαθητές αρετές, αρχές και αξίες.

Η διδασκαλία και η μετάδοση των ξερών γνώσεων είναι ανεπαρκής για να αναπτύξει ο μαθητής όλες τις ιδιότητες, τις αρετές και τις αξίες που χρειάζονται για μια αρμονική, δημιουργική και ισορροπημένη ανάπτυξή του.

Είναι απ' όλους αποδεκτό ότι το σχολείο πρέπει να είναι κοντά και μέσα στη ζωή, να είναι το ίδιο η ζωή.

Το σχολείο οφείλει να πάρει τη μορφή ενός πραγματικού οικογενειακού, πολιτισμικού και ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο θα κυριαρχεί η αγάπη, η ζεστασιά, η ειλικρίνεια και η συνεργατικότητα. Οποσδήποτε οι μαθητές θα πρέπει να γνωρίζουν και να προβληματίζονται και με σκληρές και οδυνηρές πραγματικότητες της ζωής (έχθρες, έριδες, πόλεμοι, αθέμιτοι ανταγωνισμοί, κ.λ.π.), γιατί και αυτές είναι μέσα στη ζωή.

4.1. Βασικές προϋποθέσεις οργάνωσης.

Η σχολική ζωή για να οργανωθεί σωστά και να έχει επιτυχία, είναι αναγκαίο να εξασφαλίσουν ορισμένες βασικές προϋποθέσεις, όπως:

- Σύγχρονο, άνετο και υγιεινό διδακτήριο με όλους τους βοηθητικούς και απαραίτητους χώρους (άνετο και ευήλιο προαύλιο, γυμναστήριο, αίθουσα εργαστηρίων και εποπτικών οργάνων, βιβλιοθήκη κλπ).

- Διαμόρφωση θερμής και δημοκρατικής παιδαγωγικής ατμόσφαιρας όπου οδηγεί το μαθητή στην αυθόρμητη εκδήλωση των εσωτερικών δυνάμεων και ολόκληρου του δυναμισμού του. Σ' αντίθετο σχολικό περιβάλλον ο αυθορμητισμός του μαθητή μαραίνεται και δεν έχουμε εκδήλωση των εσωτερικών του δυνάμεων.

- Σύνταξη σύγχρονου αναλυτικού προγράμματος, ώστε να ικανοποιεί τις σημερινές ανάγκες και ενδιαφέροντα των μαθητών και της κοινωνίας μας και κυρίως να είναι ευέλικτο και προσαρμόσιμο ακόμη και στα πολιτισμικά, ιστορικά και φυσικά στοιχεία της κάθε γεωγραφικής περιοχής.

- Πειθαρχημένη ελευθερία στην εκλογή των εργασιών, των ομαδοποιήσεων, των εσωσχολικών και εξωσχολικών ενεργειών και γενικά όλων των δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων των μαθητών.

- Εξασφάλιση μιας ειλικρινούς και γόνιμης συνεργασίας σχολείου - οικογένειας.

- Εξασφάλιση σωστού προγραμματισμού όλων των ενεργειών του σχολείου. Χωρίς προγραμματισμό δεν μπορούμε να πετύχουμε τίποτα σοβαρό και οι αυτοσχεδιασμοί με τις εμπνεύσεις της τελευταίας στιγμής οδηγούν σε αποτυχίες και απογοητεύσεις.

Η προσωπικότητα όμως του δασκάλου, σε συνδυασμό με όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις, είναι αυτή που σίγουρα παίζει το βασικότερο και ουσιαστικότερο ρόλο για τη σωστή οργάνωση και δημιουργικότητα της σχολικής ζωής.

4.2 Τομείς ανάπτυξης και οργάνωσης.

Το περιεχόμενο, ο βαθμός ανάπτυξης, η μορφή και ο χαρακτήρας της σχολικής ζωής είναι συνάρτηση του πολιτισμικού, του φυσικού και του κοινωνικο-οικονομικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο βρίσκεται η σχολική μονάδα.

Οι εκδηλώσεις και οι δραστηριότητες, τις οποίες παραθέτουμε, είναι ενδεικτικές και σκοπό έχουν να βοηθήσουν στη σωστή οργάνωση της σχολικής ζωής και όχι να περιορίσουν τις πρωτοβουλίες και πολύ περισσότερο τις ιδέες των δασκάλων και των μαθητών.

Σίγουρα τα θέματα της επικαιρότητας δεν αποκλείονται αλλά απεναντίας είναι άριστες αφορμές για δημιουργική ενασχόληση των μαθητών. Με τα θέματα της επικαιρότητας ανοίγονται ευχάριστες και ενδιαφέρουσες παρενθέσεις στον κατάρτισμένο προγραμματισμό.

4.2.1 Μαθητική κοινότητα: Στη δημοκρατική κοινότητα του σύγχρονου σχολείου δεν υπάρχουν καταπιεστές και καταπιεζόμενοι, ούτε εξουσιαστές και εξουσιαζόμενοι, ούτε πομποί και παθητικοί δέκτες, αλλά μόνο δημοκρατικά και συνυπεύθυνα άτομα.

Η μαθητική κοινότητα δεν πραγματοποιείται με εντολές, αλλά είναι αποτέλεσμα της καλλιέργειας και της ανάπτυξης του αισθήματος ευθύνης, της αμοιβαίας αγάπης, της αλληλοεκτίμησης, του αλληλοσεβασμού, της συνεργατικότητας, του ισότιμου και υπεύθυνου διαλόγου, κλπ. Όλα αυτά είναι προϊόντα μακράς και συστηματικής προσπάθειας του δασκάλου.

Με την ενεργό συμμετοχή στη πειθαρχία και τη διοίκηση οι μαθητές αποκτούν πρωτοβουλία, αναπτύσσουν αίσθημα ευθύνης για τα λόγια, τις πράξεις και τη γενική τους συμπεριφορά απέναντι στο σύνολο. Έτσι καθιερώνεται η πειθαρχημένη ελευθερία και η δημοκρατία μέσα στο σχολείο.

Βέβαια η ελευθερία και η αυτοδιοίκηση της μαθητικής κοινότητας ενέχει τον κίνδυνο της δημιουργίας «κλικών». Εδώ ακριβώς είναι αναγκαία η ευελιξία και η προσωπικότητα του δασκάλου, ο οποίος επεμβαίνει με τακτ και αν είναι δυνατόν πριν ακόμη δημιουργηθεί κάτι τέτοιο.

Στη μαθητική αυτοδιοίκηση αποδίδεται μεγάλη σημασία απ' όλους τους σύγχρονους Παιδαγωγούς, ολόκληρου του πολιτισμένου κόσμου, γιατί αυτή βοηθάει τόσο στην πειθαρχη-

μένη ελευθερία του μαθητή όσο και στην αναγνώρισή του και κυρίως στην ενσωμάτωσή του στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

4.2.2. Μαθητική βιβλιοθήκη : Η οργάνωση, ο εμπλουτισμός με νέα βιβλία, η δημιουργία καταλόγων, ο δανεισμός, η συγκρότηση ομάδων και αρκετές άλλες ενέργειες που απαιτούνται για τη λειτουργία της μαθητικής βιβλιοθήκης, δημιουργούν μία ακόμη ευκαιρία κοινωνικής ζωής στο σχολείο.

«Στην αίθουσα της βιβλιοθήκης οι μαθητές αισθάνονται ελεύθερο τον εαυτό τους να διευρύνουν τον πνευματικό τους ορίζοντα και έξω από την αίθουσα διδασκαλίας».³⁹

Η ορθή λειτουργία της μαθητικής βιβλιοθήκης συνηθίζει το μαθητή στην τάξη, στην ευπρέπεια, στην πειθαρχία, στη μελέτη και προπαντός του καλλιεργεί τη φιλαναγνωσία.

Ο εμπλουτισμός της γίνεται κυρίως με τη φροντίδα και τον έλεγχο του δασκάλου και έτσι οι μαθητές βρίσκουν τα βιβλία της ηλικίας τους, αλλά και αποτρέπονται από τα επιβλαβή και ανεξέλεγκτα εξωσχολικά βιβλία.

4.2.3. Σχολικός συνεταιρισμός: Σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 46 του Ν 1566/85 ο σχολικός συνεταιρισμός είναι θεσμός κοινωνικής ζωής του σχολείου και ελεύθερη ένωση των μαθητών. Βασίζεται στην έμφυτη κοινωνικότητα του παιδιού, την ελεύθερη συμμετοχή, την αμοιβαία κατανόηση και τον αλληλοσεβασμό. Εφαρμόζει τις αρχές της αυτοδιοίκησης και των δημοκρατικών διαδικασιών. Έχει ως σκοπό τη διαπαιδαγώγηση των μαθητών σχετικά με τις αρχές της αλληλοβοήθειας, της συνεργασίας και της κοινωνικής ευθύνης, την ανάπτυξη της ανεξάρτητης σκέψης και δημοκρατικής συνείδησης, καθώς και τη γνώση συλλογικών μορφών οικονομικής δραστηριότητας.

Βλέπουμε ότι ο σχολικός συναπτερισμός είναι δραστηριότητα συλλογικής δράσης και ευθύνης και συνεπώς αναγκαίος για τη σχολική ζωή.

Στα πλαίσια της σχολικής ζωής μπορεί να αναλάβει πολλές δραστηριότητες, όπως π.χ. χειροτεχνία, κυλικείο, πρατήριο διαφόρων ειδών, έργα πολιτισμού, σχολικό κήπο, κ.λ.π.

4.2.4. Σχολικές γιορτές: Η σχολική γιορτή είναι βασική μορφή αγωγής για τη διαπαιδαγώγηση των μαθητών.

Η ζωή τού κάθε ανθρώπου έχει δύο όψεις. Η μια είναι η εργασία και ο μόχθος και η άλλη η χαρά, η διασκέδαση, η ψυχαγωγία. Δεν μπορεί να νοηθεί ζωή μόνο με την όψη του μόχθου και της εργασίας. Οι δυο όψεις της ανθρώπινης ζωής αλληλοσυμπληρώνονται και εμψυχώνουν τον άνθρωπο, ώστε να συνεχίσει νέες προσπάθειες και νέους αγώνες δίνοντας έτσι νόημα και αξία στη ζωή.

Κάθε γιορτιαστική εκδήλωση, που γίνεται στο σχολείο, αποτελεί μιά όαση για το παιδί από όπου αντλεί δυνάμεις για τη συνέχιση του σχολικού του έργου.

Με τις σχολικές γιορτές δίνονται ευκαιρίες στους γονείς να επισκέπτονται το σχολείο και να συνεργάζονται με τους δασκάλους για την επιτυχία του κοινού σκοπού.

Οι σχολικές γιορτές για να έχουν παιδαγωγικά, κοινωνικά και διδακτικά αποτελέσματα πρέπει κατά την εκτέλεσή τους να τηρούνται και ορισμένες προϋποθέσεις. Μερικές απ' αυτές είναι:

- Η συμμετοχή περισσότερων μαθητών στην προετοιμασία και στην οργάνωση της γιορτής.
- Το πρόγραμμά τους να είναι ανάλογο με τις ικανότητες και τα διαφέροντα των μαθητών.
- Να μην επιδιώκεται το τέλειο ούτε η επίδειξη κ.λ.π.

39. Παπακων/νου Κ. : «Οργάνωση της σχολικής ζωής».εφ. Διαπαιδαγώγηση Αθήνα (Οκτώβριος 96)
Αρ. φ. 104 σελ. 22

4.2.5. Σχολικές εκδρομές : Αυτές πρέπει να προγραμματίζονται και να «εκμεταλλεύονται» τα όποια φυσικά, ιστορικά και πολιτισμικά στοιχεία της περιοχής του σχολείου.

Οι σχολικές εκδρομές βοηθούν να αναπτυχθούν στενότεροι δεσμοί μεταξύ των μαθητών και μεταξύ μαθητών και δασκάλων. Αποβλέπουν στην ψυχαγωγία και την ξεκούραση των μαθητών και παράλληλα στη μόρφωσή τους με τη συλλογή πληροφοριών και στοιχείων.

Οι συνοδοί δάσκαλοι οφείλουν να μεταβάλουν σε αξίες ζωής τις ευκαιρίες που θα παρουσιαστούν στις εκδρομές.

4.2.6. Εκδόσεις: Οι μαθητές αποκτούν γνώσεις γύρω από την τυπογραφία και τις εκδόσεις. Μπορούν να εκδώσουν εφημερίδα, περιοδικό, βιβλίο και να γνωρίσουν καλύτερα το ρόλο των εντύπων.

4.2.7. Εκθέσεις εργασιών : Οργάνωση αίθουσας έκθεσης μαθητικών έργων (ζωγραφικής, νομισμάτων, περιοδικών, εφημερίδων, βιβλίων, λαογραφικού υλικού, γραμματοσήμων, κ.λ.π.)

Οι εκθέσεις αυτές αποτελούν τον καθρέπτη της ατομικής και ομαδικής δημιουργικής εργασίας που επιτελείται στο σχολείο.

4.2.8. Οργάνωση και κατασκευή εποπτικού υλικού : Οι μαθητές με την οργάνωση και αξιοποίηση του υπάρχοντος εποπτικού υλικού και με την κατασκευή απλών εποπτικών οργάνων συμμετέχουν ενεργά στην όλη οργάνωση της διδασκαλίας και της σχολικής ζωής.

4.2.9. Περιβαλλοντική συμμετοχή : Η ευαισθητοποίηση των μαθητών πάνω στα θέματα περιβάλλοντος επιτυγχάνεται με την ενεργό συμμετοχή τους σε προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης (δενδροφυτεύσεις, καθαριότητα πάρκων, κ.λ.π.)

4.2.10. Θεατρικές και μουσικές εκδηλώσεις : Διοργάνωση θεατρικών εκδηλώσεων όπως π.χ. κουκλοθέατρο, θέατρο σκιών, μαριονέτες, δραματοποίηση κειμένων, κ.λ.π.

Επίσης οργάνωση και παρακολούθηση μουσικών εκδηλώσεων όλων των εποχών καθώς και γνωριμία με παραδοσιακά και σύγχρονα μουσικά όργανα.

4.2.11. Ερυθρός Σταυρός : Με τη συμμετοχή τους στον Ε.Ε.οι μαθητές αναπτύσσουν και εξελίσσουν την πρωτοβουλία, την αλληλεγγύη και τη φιλανθρωπία μάς λέει ο κ. Κ. Παπακωνσταντίνου. Πιο συγκεκριμένα μας λέει: « Οι γιορτές, οι έρανοι, οι επισκέψεις σε νοσοκομεία και σε άλλα φιλανθρωπικά ιδρύματα και οι πάσης φύσεως κοινωνικές, εθνικές, θρησκευτικές, ηθικές κ.λ.π. εκδηλώσεις των Ερυθροσταυριτών παρέχουν άριστες ευκαιρίες, όπως όχι μόνο δοκιμάζουν οι μαθητές στην πράξη αλλά και αναπτύσσουν και εξελίσσουν την πρωτοβουλία, την αλληλεγγύη, την πίστη, τη φιλανθρωπία και τις άλλες κοινωνικές και ηθικές αρετές, που αποτελούν επιδιώξεις στις οποίες αποβλέπει η κοινωνική, η ηθική και η ανθρωπιστική αγωγή και μόρφωση.»⁴⁰

Με αυτές τις εκδηλώσεις και δραστηριότητες, τις οποίες αναφέραμε, αλλά και με άλλες όπως ο προσκοπισμός, το κατηχητικό, οι κατασκηνώσεις, οι πρώτες βοήθειες, κ.λ.π., πετυχαίνουμε να μεταφέρουμε μέσα στο σχολείο μια ζωντανή και πραγματική κοινωνική ζωή, αλλά και να βγάλουμε το σχολείο στη ζωή.

Επίσης διακόπτουμε τη μονοτονία και κυρίως περιθωριοποιούμε τις τυποποιημένες διαδικα-

40. Παπακων/νου Κ. : όπως παραπάνω

σίες στις σχέσεις σχολείου και μαθητών, ευνοώντας έτσι τη δημιουργία φυσικής ζωής στο σχολείο.

Τέλος η οργάνωση της σχολικής ζωής αποτελεί σπουδαιότατο τομέα του σημερινού σχολείου γιατί ρυθμίζονται οι σχολικοί κανόνες, καθορίζονται οι εσωσχολικές και εξωσχολικές σχέσεις των μαθητών και κυρίως προετοιμάζεται η ενσωμάτωση των μαθητών στην ευρύτερη κοινωνία.

5. Ο ρόλος του δασκάλου.

Ο δάσκαλος ως μέλος ενός οργανωμένου κοινωνικού συνόλου υπόκειται στις απαιτήσεις αυτού του συνόλου και καλείται να παίξει το ρόλο του.

Ρόλος είναι το σύνολο των προσδοκιών και της αναμενόμενης συμπεριφοράς ενός ατόμου που έχει μια θέση μέσα σε ομάδα.

Ο ρόλος του δασκάλου προσδιορίζεται από τις συνειδητές ή ασυνείδητες προσδοκίες και απαιτήσεις των διαφόρων κοινωνικών ομάδων, που έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με το σχολείο, από την επιστημονική του κατάρτιση, από το νόημα και τη βαρύτητα που ο ίδιος δίνει στο ρόλο του καθώς και από την ίδια τη σχολική πραγματικότητα όπου υλοποιείται ο ρόλος του.

Οι διάφορες κοινωνικές ομάδες (μαθητές, γονείς, σύλλογοι - κυρίως κοινωνικοπολιτιστικοί - κοινή γνώμη, συνδικαλισμός, διοίκηση, πολιτεία, κ.λ.π.), οι οποίες καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό το ρόλο του δασκάλου, εξελίσσονται και μεταβάλλονται με αποτέλεσμα να μεταβάλλεται και ο ρόλος του.

Οι πραγματοποιούμενες κοινωνικο-πολιτιστικές αλλαγές μαζί με την εξέλιξη της τεχνολογίας (ανάπτυξη πληροφορικής και Η/Υ) και την έκριση των επιστημονικών γνώσεων είναι σίγουρο ότι άλλαξαν τις παλιές απόψεις για το ρόλο και το έργο του δασκάλου. Εκείνο που δεν μπόρεσαν να κάνουν ήταν να καταστήσουν το δάσκαλο ανενεργό στη σχολική αίθουσα.

Μάθηση και σχολείο χωρίς την ψυχή του δασκάλου δε γίνεται. Μάθηση και αγωγή δεν επιτυγχάνονται, όσες νέες μηχανές (κομπιούτερς, κ.λ.π.) και αν βρεθούν, όσα σύγχρονα προγράμματα και αν έχουμε και όσες νέες μέθοδοι και αν εξευρεθούν, αν απουσιάζει ο δάσκαλος. Ο πιο βασικός και δυναμικός παράγοντας είναι ο ενθουσιώδης δάσκαλος, ο οποίος με την επιστημονική του συγκρότηση, το πάθος και το μεράκι του θα κρίνει ποιά από τα νέα δεδομένα, πότε και πώς θα τα εφαρμόσει για να επηρεάσει θετικά όχι μόνο τη μάθηση και αγωγή του μαθητή, αλλά και τη μελλοντική του εξέλιξη.

Το σημερινό σχολείο, ως κοινωνικός και παιδαγωγικός οργανισμός, επιτελεί τις παρακάτω κοινωνικές λειτουργίες:

Ιδεολογική (Κοινωνικοποιητική) λειτουργία: Μεταβίβαση κανονιστικών - πολιτισμικών στοιχείων (κοινωνικά κυρίαρχων τρόπων σκέψης και βασικών προσανατολισμών, καθώς επίσης και των αντίστοιχων κινήτρων - αντίληψη περί δικαίου και ηθικής).

Τεχνική (μαθησιακή) λειτουργία : μεταβίβαση τεχνικών (πολιτισμικών) στοιχείων (βασικών - γενικών ικανοτήτων) για συμμετοχή στην κοινωνία (αγορά εργασίας).

Επιλεκτική λειτουργία : Μεταβίβαση της κοινωνικής θέσης, δηλαδή προεπιλογή των μαθητών με προορισμό συγκεκριμένες περιοχές της κοινωνικής ιεραρχίας (θέσεις), σύμφωνα με τους τίτλους σπουδών και ταυτόχρονη ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία μέσω του καθορισμού των ευκαιριών στη ζωή (αναπαραγωγή της κοινωνικής δομής).

Κουστωδιακή λειτουργία: Απελευθέρωση των γονέων από τον παιδαγωγικό ρόλο τους, με αποτέλεσμα την περιοδική αποδέσμευση διαθέσιμης εργατικής δύναμης (κοινωνική

πρόνοια).⁴¹

Με βάση τις κοινωνικές λειτουργίες του σχολείου, στις οποίες πρωταγωνιστικό ρόλο παίζει ο δάσκαλος, έχουμε και τους αντίστοιχους ρόλους. Καλείται, δηλαδή, ο δάσκαλος να παίζει αντίστοιχα το ρόλο του παιδαγωγού, του δασκάλου, του αξιολογητή και του φύλακα. Σε βιβλιογραφία τον συναντάμε ως σύμβουλο, ανανεωτή, λειτουργό, ψυχοπλάστη, κ.λ.π. Σ' αυτούς προστίθεται και ο ρόλος του δημόσιου υπάλληλου τον οποίο αποκτά με το διορισμό του.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι ο ρόλος του δασκάλου είναι πολυσύνθετος (πολυρολικός) γιατί καλείται να επιτελέσει ταυτόχρονα πολλούς ρόλους. Πολλές φορές τυχαίνει αυτοί οι ρόλοι να έρχονται σε αντίθεση και τότε, αν και ο δάσκαλος δεν είναι επαρκώς προετοιμασμένος, εμφανίζονται συγκρούσεις και σύγχυση ρόλων.

Επιγραμματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι ένας δάσκαλος για να πετύχει στην πολυρολική αποστολή του οφείλει να έχει συναίσθηση της αποστολής και της ευθύνης του, να αγαπά το επάγγελμά του, να είναι επαγγελματικά καταρτισμένος (Παιδαγωγική - Διδακτική, Εξελικτική ψυχολογία, Κοινωνική Ψυχολογία, Ψυχολογία συμπεριφοράς, κ.λ.π.) και κυρίως να αγαπά και να σέβεται την προσωπικότητα του κάθε παιδιού.

Χαρακτηριστικά γνώρισμα της προσωπικότητάς του πρέπει να είναι η πρωτοβουλία, η ευγένεια, η υπομονή, η καταδεχτικότητα, η ειλικρίνεια, η αντικειμενικότητα, η δικαιοσύνη, η αισιοδοξία, ο ενθουσιασμός, το κέφι και προπαντός ο σεβασμός στα δικαιώματα του παιδιού. Οφείλει, λοιπόν, ο δάσκαλος να αποτελεί ολοκληρωμένη προσωπικότητα, γιατί αυτός δεν προσφέρει μόνο γνώσεις και μάθηση, αλλά διαμορφώνει και χαρακτήρες. Μόνο από ολοκληρωμένο δάσκαλο μπορούμε να περιμένουμε και ολοκληρωμένη εκτέλεση του έργου του. Με τα χαρακτηριστικά αυτά σκιαγραφήσαμε την εικόνα του «ιδανικού» δασκάλου, στην οποία θα μπορεί να αποσκοπεί κάθε δάσκαλος, σύμφωνα με τις δυνάμεις του και την ατομικότητά του.

Εκείνο που η σύγχρονη κοινωνία απαιτεί επιπλέον από το δάσκαλο είναι, να είναι «ανανεωτής», να έχει δηλαδή συνεχή ενημέρωση στις νέες εξελίξεις (ψυχολογικές, παιδαγωγικές, κοινωνικο-πολιτιστικές, κ.λ.π.) και κυρίως να διαθέτει ευστροφία, ευελιξία και ικανότητα προσαρμογής σε νέους ρόλους.

Στην εργασία αυτή, εκείνο που μας ενδιαφέρει περισσότερο, είναι το πώς και με ποιες ενέργειες ο δάσκαλος θα δώσει θετική κατεύθυνση σε όλους τους παράγοντες που αναφέρθηκαν, ώστε να δημιουργηθούν ευνοϊκές συνθήκες για δημιουργική και ουσιαστική μάθηση.

Ο δάσκαλος που σέβεται τον εαυτό του και τους μαθητές του, που αγαπά τη δουλειά του και θέλει να πετύχει αποτελεσματική μάθηση στα παιδιά, όσο σοφός και ικανός και αν είναι, οφείλει να προετοιμάζεται πολύπλευρα πριν μπει στην τάξη για να «διδάξει» τη νέα γνώση και να καλλιεργήσει δεξιότητες.

Σίγουρα είναι ανάγκη, κατά την προετοιμασία του αυτή, να ενημερωθεί επιστημονικά και να κατακτήσει μόνος του το μορφωτικό αντικείμενο (νέα γνώση) που θα τους απασχολήσει κατά τη διδασκαλία. Αφού κάνει κτήμα το μορφωτικό αντικείμενο με όλες τις λεπτομέρειές του (επιστημονική προσέγγιση), οφείλει να σκεφτεί το μαθησιακό επίπεδο των μαθητών της συγκεκριμένης τάξης που εργάζεται.

Μετά την επιστημονική προσέγγιση και των δύο πλευρών (νέα γνώση - μαθητές) θα προσπαθήσει να βρει τρόπο που το μορφωτικό αντικείμενο θα αποτελέσει αντικείμενο απορίας και ενδιαφέροντος (πρόβλημα) στους μαθητές και που θα τους συναρπάσει για να ασχοληθούν μαζί του.

41. Κωνσταντίνου Χ. : Το σχολείο ως γραφειοκρατικός οργανισμός και ο ρόλος του εκπ/κού σ' αυτόν. Εκ. Σμυρνιωτάκη (Αθήνα 1994) σελ. 30

Είναι σίγουρο ότι ο δάσκαλος θα πρέπει να προσανατολίσει τους μαθητές στο στόχο (ή στους στόχους) της διδακτικής ενότητας. Δε φτάνει να γνωρίζει μόνο ο δάσκαλος το στόχο της συγκεκριμένης ενότητας, είναι απαραίτητο να έχει προσανατολιστεί σ' αυτό και ο μαθητής, γιατί αυτός στο κάτω κάτω καλείται να το πετύχει και η επιτυχία ή όχι εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από τις δικές του προσπάθειες και δυνάμεις.

Επίσης ο δάσκαλος κατά την προετοιμασία (προγραμματισμό) της διδασκαλίας θα πρέπει να λάβει υπόψη του τη διάρκεια της διδακτικής ώρας (οργανικότητα σχολείου), τα εποπτικά μέσα που μπορεί να έχει στη διάθεσή του, τις αρχές που διέπουν τη διδασκαλία (που πρέπει με ευλάβεια να εφαρμόσει) καθώς και τη σχέση του αντικειμένου με τις καθημερινές εμπειρίες των μαθητών (νέφος - Αθήνα, κτηνοτροφία - ύπαιθρος, κ.λ.π.).

Είναι βέβαιο ότι ο δάσκαλος θα προσπαθήσει να βρει τρόπους, ώστε να φέρει σε συνάντηση το μορφωτικό αντικείμενο με τους μαθητές υπερνικώντας τις διάφορες δυσκολίες είτε με ανάλυση του αντικειμένου (αν οι δυσκολίες προέρχονται απ' αυτό), είτε ενισχύοντας και ενθαρρύνοντας τους μαθητές.

Αυτή η συνάντηση (μορφωτικού αντικειμένου - μαθητών) είναι νοερή, γιατί η πραγματική συνάντηση συμβαίνει μέσα στην τάξη κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας. Είναι όμως αναγκαία αυτή η προετοιμασία για να μπορεί ο δάσκαλος να έχει εναλλακτικές λύσεις στην πραγματική συνάντηση.

Όταν ο δάσκαλος έχει ένα σωστά οργανωμένο σχέδιο διδασκαλίας, όπου έχει λάβει σοβαρά υπόψη όσα αναφέρθηκαν, τότε κινείται με περισσότερη βεβαιότητα και άνεση κατά τη διάρκειά της, είναι περισσότερος ευέλικτος και αποφασιστικός με αποτέλεσμα και τους μαθητές να ενισχύει και το αντικείμενο να αναλύει, έχει την ευχέρεια να εφαρμόζει με σεβασμό τις βασικές ψυχοπαιδαγωγικές αρχές της διδασκαλίας και κυρίως διακρίνεται για τη σιγουριά και την αυτοπεποίθησή του.

«Οι μαθητές αντιλαμβάνονται και δαισθάνονται τη σιγουριά του δασκάλου και ενισχύεται η αυτοπεποίθησή τους ότι με τη βοήθειά του και καθοδήγησή του θα υπερνικήσουν τις δυσχέρειες και θα φτάσουν στο στόχο της διδασκαλίας που έχουν πια κάνει δικό τους στόχο μαθήσεως».⁴²

Είναι σίγουρο ότι όταν μιλάμε για προετοιμασία, εννοούμε ένα σχεδιασμό ευέλικτο, ένα συμβουλευτικό πιλοτικό σχέδιο, πάνω στο οποίο είναι δυνατές τροποποιήσεις και αλλαγές, χωρίς βέβαια να απομακρυνόμαστε από τον επιδιωκόμενο στόχο. Κανένας, βέβαια, δεν μπορεί να ισχυριστεί πιστή εφαρμογή κάποιου σχεδίου γιατί η διδασκαλία είναι μία και μοναδική.

Ποτέ δεν επαναλαμβάνεται η ίδια διδασκαλία, πολύ περισσότερο δεν μπορεί να εκτελεστεί με την κάθε λεπτομέρεια που προγραμματίστηκε. Κάθε διδασκαλία αποτελεί προσωπικό δημιούργημα του κάθε δασκάλου μιας συγκεκριμένης ημέρας και ώρας, με μια συγκεκριμένη ύλη, με συγκεκριμένους μαθητές, με συγκεκριμένο στόχο και κυρίως κάτω από ορισμένο ψυχολογικό κλίμα (παιδαγωγική ατμόσφαιρα) που είναι αδύνατον να ξαναεπαναληφθεί.

Όσο απαραίτητο είναι ο δάσκαλος να προετοιμάζεται καθημερινά, άλλο τόσο αναγκαίο είναι στην αρχή κάθε διδακτικού έτους να ασχοληθεί με τον ετήσιο προγραμματισμό της ύλης. Ο σύγχρονος δάσκαλος, αφού λάβει υπόψη του τους μαθητές, την υλικότεχνική υποδομή και τις ιδιαιτερότητες του σχολείου (μονοθέσιο - πολυθέσιο, χωριό - πόλη, βάρδιες κ.λ.π.) καθώς και απρόβλεπτες καταστάσεις, οφείλει να κάνει ένα σωστό προγραμματισμό της ύλης (υποχρεωτικής και ευκαιριακής - κοινωνικοπολιτισμικές, κ.λ.π. ενότητες) ανάλογα με τις διδακτικές ώρες κάθε μαθήματος. Μέσα σ' αυτόν τον ετήσιο προγραμματισμό θα εντάξει και τους μικρότερης διάρκειας προγραμματισμούς (μηνιαίους - τριμηνιαίους - εξαμηνιαίους).

42. Γιαννούλη Ν. : Εισαγωγή στη Γενική Διδακτική. (Αθήνα 1980) σελ. 220

Ο προγραμματισμός αυτός είναι αυτονόητο ότι αφήνει δυνατότητες για τροποποιήσεις. Θα είναι πιο χρήσιμος αν αυτός γίνεται σε συνεργασία με τους μαθητές ή το λιγότερο να είναι ενήμεροι και να τον υιοθετήσουν.

Εκτός από την κατάλληλη προετοιμασία και τον απαιτούμενο προγραμματισμό, σημαντικότατο ρόλο για αποτελεσματική μάθηση και αγωγή παίζει και η παιδαγωγική ατμόσφαιρα της τάξης και του σχολείου γενικότερα. Βέβαια αυτή δεν επιτυγχάνεται από τη μια στιγμή στην άλλη, γιατί οι διαπροσωπικές σχέσεις και κυρίως ο ψυχικός δεσμός δασκάλου - μαθητή και μαθητών μεταξύ των - βασικό στοιχείο της παιδαγωγικής ατμόσφαιρας - δεν είναι αποτέλεσμα στιγμής, απαιτεί διάρκεια.

Ο δάσκαλος είναι η συνισταμένη όλων των παραγόντων, ο κύριος υπεύθυνος, για τη δημιουργία της ευνοϊκής σχολικής ατμόσφαιρας μέσα στην οποία θα ζήσουν, θα κινηθούν, θα εργαστούν, θα συνεργαστούν και θα μορφωθούν οι μαθητές.

Αυτός με την ωριμότητα, την επιστημονική κατάρτιση, την ευστροφία και ευελιξία, την εκτίμηση και κατανόηση, την αγάπη γι' αυτό που κάνει και την ολοκληρωμένη προσωπικότητα θα μπορέσει να αξιοποιήσει τις υπάρχουσες προϋποθέσεις και να δημιουργήσει νέες, ώστε να διαμορφώσει άριστο νοητικό και συναισθηματικό περιβάλλον, μια ιδανική και δημιουργική παιδαγωγική ατμόσφαιρα. Η συμπεριφορά του δασκάλου απέναντι στο μαθητή αποτελεί το κλειδί για το πέρασμά του στην ευτυχία, η οποία οδηγεί στην επιτυχία.

Οφείλει, ο δάσκαλος, να γνωρίζει και να αποδέχεται την ανομοιογένεια της τάξης. Οφείλει να γνωρίζει καλά ότι κάθε μαθητής θέλει ειδική μεταχείριση, γιατί έχει τη δική του προσωπικότητα. Μια προσωπικότητα, που τελεί υπό διαμόρφωση και η οποία ταλανίζεται καθώς περνά από το οικογενειακό στο σχολικό περιβάλλον (ειδικά των μικροτέρων τάξεων).

Ο μαθητής, των μικρών τάξεων, για να έχει ομαλό πέρασμα από το οικογενειακό στο σχολικό περιβάλλον έχει ανάγκη της βοήθειας του δασκάλου για να μη βρεθεί μπροστά σε συγκρούσεις στην προσπάθειά του να προσαρμοστεί στον εαυτό του, στους συμμαθητές και στις μεταβαλλόμενες συνθήκες του περιβάλλοντός του.

Η προσαρμογή του μαθητή προς τον εαυτό του θα τον απελευθερώσει από φοβίες, συναισθήματα ανασφάλειας, παράλογους φόβους και αγωνίες και άλλα συμπτώματα. Η προσαρμογή προς τους συμμαθητές θα τον βοηθήσει στη συνεργασία (να δώσει και να πάρει) και η προσαρμογή προς τις περιστάσεις θα έχει ως αποτέλεσμα να μπορέσει ν' αντιμετωπίσει τις αντιξοότητες και τις ευχάριστες όψεις της ζωής με σύνεση, χωρίς ακρότητες και υπερβασίες.⁴³

Οι μαθητές, που προσαρμόζονται ομαλά, δημιουργούν το ευχάριστο και άνετο περιβάλλον, το οποίο δίνει θετικές ενισχύσεις στη μάθηση και αγωγή.

Πέρα από την ομαλή προσαρμογή των μαθητών στο σχολικό περιβάλλον, ο δάσκαλος, εκτός από τις γνώσεις, οφείλει να τους αναπτύξει αρχές και αρετές, όπως π.χ. η συνεργασία, η ομαδικότητα, η αλληλεγγύη, η αυτοπειθαρχία, η υπευθυνότητα, κ.λ.π. και να καταπολεμήσει τον ατομικισμό και τον αθέμιτο ανταγωνισμό.

Μεγάλη βαρύτητα, για την ανάπτυξη των αρετών αυτών, έχει η δυναμική των ομάδων η οποία οδηγεί στην πειθαρχημένη ελευθερία και στον ελεύθερο διάλογο. Χρέος, λοιπόν, του δασκάλου είναι η ομαδική, η συνεργατική μορφή εργασίας.

Η δημιουργία των ομάδων προϋποθέτει ο δάσκαλος να γνωρίζει τις συμπάθειες - αντιπάθειες, τις κλίσεις και τα διαφέροντα των μαθητών. Είναι αναγκαίο, λοιπόν, οι διαπροσωπικές σχέσεις των μαθητών να γίνουν αντικείμενο συστηματικής μελέτης από το δάσκαλο.

Πολλές πληροφορίες παίρνει ο δάσκαλος από τη συστηματική παρατήρηση των μαθητών καθώς και από τη συνεργασία του με τους γονείς. Εκείνο που θα βοηθήσει σημαντικά το

43. Πετρουλάκη Ν. : όπως παραπάνω σελ. 407

δάσκαλο, είναι το κοινωνιογράμμα της τάξης. Αυτό όμως δεν πρέπει να αποτελεί αυτοσκοπό για το δάσκαλο, αλλά να είναι μόνο ένα διαγνωστικό μέσο, με περιορισμένη ισχύ, γιατί οι προτιμήσεις των παιδιών αλλάζουν. Πρέπει για το λόγο αυτό να ανανεώνεται κάθε δίμηνο περίπου. Με τα αποτελέσματα του κοινωνιογράμματος ο δάσκαλος καταλαβαίνει την κοινωνική ατμόσφαιρα της τάξης, αλλά αυτό δεν αρκεί. Χρειάζεται τα αποτελέσματα αυτά, μαζί με άλλες πληροφορίες, να τα χρησιμοποιεί ως αφορμή για τις παιδαγωγικές και διορθωτικές παρεμβάσεις. Δε φτάνει μόνο η διάγνωση, χρειάζεται και η θεραπεία.

Δεν είναι μόνο η συγκρότηση των ομάδων που παίζει ρόλο στην ατμόσφαιρα της τάξης, είναι και ο ίδιος ο δάσκαλος με τις ενέργειές του. « Ο ρόλος του δασκάλου είναι συντονιστικός, διευκολυντικός. Ενημερώνει τους μαθητές για τους στόχους της διδασκαλίας, βοηθάει στην οργάνωση του χώρου και των επίπλων, αναθέτει ρόλους στους μαθητές, προτείνει πηγές πληροφόρησης, καθορίζει τα κριτήρια και τον τρόπο αξιολόγησης της σχολικής εργασίας, παρακολουθεί την εργασία των ομάδων και προσφέρει την απαραίτητη βοήθεια, αν χρειαστεί. Ο εκπαιδευτικός δε μεταδίδει έτοιμες γνώσεις, γίνεται **συνερευνητής και συνεργάτης**. Προσπαθεί να δημιουργήσει ένα κλίμα συνεργασίας, ενθάρρυνσης, αυτενέργειας και ένα πνεύμα ατομικής ευθύνης για το κοινό καλό». ⁴⁴

Σημαντικό ρόλο, για τη διαμόρφωση ευνοϊκών συνθηκών, παίζουν τα κίνητρα. Καθήκον του δασκάλου είναι να σκύψει και να ασχοληθεί με το θέμα των κινήτρων για να μπορέσει να ενισχύσει σημαντικά τους μαθητές κατά τη μαθησιακή διαδικασία και να αποφύγει αδικίες και συγκρούσεις. Να αποφεύγει να κάνει αλόγιστη χρήση του επαίνου καθώς και κατάχρηση και μονοπώληση των αμοιβών ή ποινών, γιατί η συχνή χρήση δημιουργεί συνήθεια. Η μονοπώληση αμοιβών και επαίνων από ορισμένους πάντοτε μαθητές τραυματίζει τους υπόλοιπους. Θα πρέπει να τηρεί τις υποσχέσεις (αν και πρέπει να δίνονται σπάνια) για αμοιβή και η απονομή τους να γίνεται πάντα δίκαια. Όλα να δίνονται με μέτρο, δικαιοσύνη, σύνεση και περίσκεψη και κυρίως να αποφεύγονται οι ποινές και πολύ περισσότερο η ειρωνεία.

Ο δάσκαλος στον τομέα της αξιολόγησης οφείλει να δίνει όλο το βάρος στην παιδαγωγική αξιολόγηση και να αγωνιστεί, ώστε να εκλείψει ή τουλάχιστον να περιοριστεί το εξεταστικό - βαθμολογικό - επιλεκτικό σύστημα που έχει καθιερώσει η πολιτεία. Για όσο χρόνο, όμως, υπάρχει αυτό το σύστημα να μην ξεχνά κατά την αξιολόγηση του μαθητή να είναι αντικειμενικός και δίκαιος (όχι μόνο να μην αδικεί, αλλά να μην αφήνει ούτε υποψία αδικίας).

Σημαντικό στοιχείο για τη διαμόρφωση ευνοϊκών συνθηκών μάθησης αποτελούν οι πληροφορίες και τα στοιχεία που παίρνει ο δάσκαλος από μια μόνιμη, ειλικρινή και ουσιαστική συνεργασία σχολείου - οικογένειας καθώς και η ίδια η συνεργασία.

Τα στοιχεία και τις πληροφορίες των γονέων ο δάσκαλος οφείλει να τα έχει υπόψη του τόσο για τη δημιουργία ομάδων εργασίας όσο και για τη ρύθμιση των παιδαγωγικών του ενεργειών απέναντι στον κάθε μαθητή. Η ίδια η συνεργασία δασκάλου - γονέα, πείθει το μαθητή ότι πράγματι του δίνουν αξία, αφού τα τόσο ουσιαστικά γι' αυτόν πρόσωπα αφιερώνουν το χρόνο τους γι' αυτόν.

Η προσφορά όμως της συνεργασίας σχολείου - οικογένειας δεν περιορίζεται μόνο μέσα στην αίθουσα, αλλά απλώνεται και έξω από αυτήν με τη θετική συμβολή στην οργάνωση της σχολικής ζωής. Ο δάσκαλος οφείλει να μυήσει τους γονείς, ώστε και αυτοί να ενθαρρύνουν τα παιδιά τους για ουσιαστική συμμετοχή τόσο στις σχολικές όσο και στις εξωσχολικές δραστηριότητες. Έτσι όλοι μαζί δάσκαλος - μαθητές - γονείς σε συνεργασία με άλλους εξωσχολικούς παράγοντες να οργανώσουν με επιτυχία τη σχολική ζωή, ώστε το σχολείο να γίνει

44. Θειακούλη Γ. : «Η διδασκαλία με ομάδες στα πλαίσια της τάξης». Σχολείο και Ζωή. (Φεβρουάριος 1994) τ. 2 σελ. 63

κέντρο οργάνωσης διαφόρων δραστηριοτήτων και πόλος έλξης όλων.

Για να πετύχει ο δάσκαλος μια ουσιαστική και μόνιμη συνεργασία με τους γονείς, πρέπει να έχει υπόψη του τα συμπεράσματα από τις έρευνες των κοινωνιολογικών επιστημών, να φέρεται σε αυτούς με ειλικρίνεια, ευγένεια και διακριτικότητα και να προσέχει ιδιαίτερα όταν κάνει ενημέρωση για την πρόοδο των παιδιών τους. Αυτή πρέπει να γίνεται με πληρότητα, σαφήνεια και να περιλαμβάνει όλες τις πτυχές του μαθητή (επιτυχίες, προσπάθειες, ικανότητες, αδυναμίες, ελλείψεις, κ.λ.π.) συνοδεύοντας πάντα τις κρίσεις και απόψεις του με συγκεκριμένα στοιχεία.

Από όσα αναφέρθηκαν μπορούμε να πούμε ότι ο ρόλος και το έργο του δασκάλου δεν είναι κάτι που μπορούμε να το προσδιορίσουμε με μονομέρεια. Σίγουρα είναι περισσότερο από παιδαγωγός, δάσκαλος, αξιολογητής, επαγγελματίας, φύλακας, ανανεωτής, ψυχοπλάστης, κ.λ.π.. Είναι το « όλων » όλων των παραπάνω χαρακτηριστικών καθώς και αυτών που κατά καιρούς δόθηκαν. Κυρίως είναι ο ρυθμιστικός παράγοντας για τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών αποτελεσματικής μάθησης.

6. Συμπεράσματα

Από την όλη ανάπτυξη του θέματος «ευνοϊκές συνθήκες για τη σχολική μάθηση», από τη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας και από την εικοσιπεντάχρονη δασκαλική μου εμπειρία, καταλήγουμε στα συμπεράσματα που ακολουθούν:

6.1 Μάθηση δεν είναι απλώς συσσώρευση και καταγραφή πληροφοριών στον εγκέφαλο του μαθητή, αλλά δυναμική δημιουργική επεξεργασία, ανασύνθεση και χρήση αυτών των πληροφοριών.

6.2 Κάθε διδασκαλία σχεδιάζεται, οργανώνεται και μεθοδεύεται με στόχο τη μάθηση. Διδασκαλία που δεν παρέχει μάθηση δεν πρέπει να θεωρείται διδασκαλία.

6.3 Το παιδί δεν είναι ενήλικας σε μικρογραφία, αλλά αυθύπαρκτη οντότητα με τις δικές του σκέψεις και γνώμες, γι' αυτό ο δάσκαλος οφείλει να τον αποδεχθεί όπως είναι, με τις ιδιαιτερότητές του και να έχει πίστη στις δυνατότητές του.

6.4 Το σχολείο πρέπει να πάρει τη μορφή ενός πραγματικού οικογενειακού και κοινωνικού περιβάλλοντος στο οποίο θα κυριαρχεί η αγάπη, η αλληλεγγύη, η συνεργατικότητα και θα αποκλείεται ο ατομικισμός.

6.5 Κύριο μέλημα του δασκάλου στο σύγχρονο και δημοκρατικό σχολείο, είναι να δημιουργήσει κατάλληλη παιδαγωγική ατμόσφαιρα και να πετύχει την ενεργητική και ευχάριστη συμμετοχή των μαθητών, σ' όλες τις φάσεις της διδασκαλίας καλλιεργώντας σ' αυτούς την ελεύθερη σκέψη και το δημιουργικό διάλογο.

6.6 Η βοήθεια από το δάσκαλο δίνεται όταν του ζητηθεί και η έκτασή της δεν πιάνει όλο το φάσμα της εργασίας του μαθητή, αλλά μόνο το κομμάτι εκείνο που δυσκολεύει αφάνταστα τη συνέχιση και την ολοκλήρωσή της από το μαθητή.

6.7 Σχολείο - γονείς - φορείς μπορούν και πρέπει να συνεργάζονται σε επίπεδο ισότητας, ελευθερίας, ειλικρίνειας και σεβασμού προκειμένου να πετύχουν την καλύτερη προετοιμασία του παιδιού για τη ζωή.

6.8 Με την οργάνωση της σχολικής ζωής ρυθμίζονται οι σχολικοί κανόνες με τους οποίους συνειδητά κυβερνιέται το σχολείο, καθορίζονται οι εσωσχολικές και εξωσχολικές σχέσεις των μαθητών και προετοιμάζεται η κοινωνική τους ζωή.

6.9 Χωρίς προγραμματισμό δεν μπορούμε να πετύχουμε τίποτα και πολύ περισσότερο να

διαπαιδαγωγήσουμε τους μαθητές. Οι αυτοσχεδιασμοί και οι εμπνεύσεις της τελευταίας στιγμής μας οδηγούν σε αποτυχίες και απογοητεύσεις.

6.10 Τελειώνοντας μπορούμε να πούμε ότι :

- Όταν ο δάσκαλος αγαπά το επάγγελμά του και έχει συναίσθηση της αποστολής του και της ευθύνης του,
  - όταν βλέπει τους μαθητές του πρώτα σαν παιδιά και ύστερα σαν μαθητές,
  - όταν δίνει έμφαση στην ενεργό μάθηση, κινεί τον εσωτερικό δυναμισμό του μαθητή και κατορθώνει να συνενώνει σε ενιαίο σώμα την καινούργια με την παλαιά μάθηση,
  - όταν εφαρμόζει τις αρχές της διδασκαλίας,
  - όταν χρησιμοποιεί τα εποπτικά υλικά στο χρόνο και στο μέτρο που χρειάζονται,
  - όταν κάθε διαδικασία την ελέγχει και την αξιολογεί για να διαπιστώσει αν πέτυχε το σκοπό της, ώστε να εφαρμόσει ή όχι ανατροφοδοτική εργασία,
  - όταν διαμορφώνει τέτοια παιδαγωγική ατμόσφαιρα, ώστε τα παιδιά να αισθάνονται ασφάλεια και εμπιστοσύνη,
  - όταν αντιληφθεί ότι και αυτός είναι ένα ισότιμο μέλος της τάξης και όχι κάποιος αντίδικος ή κριτής,
  - όταν δεν επιβάλλει εξωτερική πειθαρχία, αλλά μαθαίνει τα παιδιά να αυτοπειθαρχούν,
  - όταν κάνει συνετή και δίκαια χρήση των κινήτρων,
  - όταν καλλιεργεί στους μαθητές του την ελεύθερη κριτική σκέψη και τους ενθαρρύνει για τη συμμετοχή τους στις σχολικές και εξωσχολικές δραστηριότητες, και
  - όταν συνεργάζεται γόνιμα και ειλικρινά με του γονείς και οργανώνει δημιουργικά τη σχολική ζωή,
  - τότε είναι σίγουρο ότι συντελεί τα μέγιστα στη διαμόρφωση ευνοϊκών συνθηκών για δημιουργική και αποτελεσματική μάθηση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α' ΒΙΒΛΙΑ

1. Αραβανής Γ. : Οι σχέσεις δασκάλου - μαθητή από ψυχολογική και κοινωνιολογική άποψη, ΦΕΛΕΚΗ, (ΑΘΗΝΑ 1977).
2. Γεωργούσης Π. : Παιδαγωγική ψυχολογία, τ.β, ΦΕΛΕΚΗ, (ΑΘΗΝΑ 1981).
3. Γιαννούλης Ν. : Εισαγωγή στη γενική διδακτική, β' εκδ. (ΑΘΗΝΑ 1980).
4. Γκότοβος Α. : Η λογική του υπαρκτού σχολείου, Σύγχρονη εκπαίδευση, (ΑΘΗΝΑ 1986).
5. Γκότοβος Α. : Παιδαγωγική αλληλεπίδραση - επικοινωνία και κοινωνική μάθηση στο σχολείο, GUTENBERG, (ΑΘΗΝΑ 1995).
6. Δημητρόπουλος Ε. : Εκπαιδευτική αξιολόγηση, ΠΟΥΡΝΑΡΑ, (ΘΕΣ/ΝΙΚΗ 1993).
7. Θεοδωρόπουλος Ευθ. : Επιτομή διδακτικής (Γενικής - Ειδικής), ΦΕΛΕΚΗ, (ΑΘΗΝΑ 1975).
8. Κασσωτάκης Μ. : Η αξιολόγηση της επιδόσεως των μαθητών, ΓΡΗΓΟΡΗ, (ΑΘΗΝΑ 1981).
9. Κασσωτάκης Μ. - Φλουρής Γ. : Μάθηση και διδασκαλία, (ΑΘΗΝΑ 1981).
10. Καψάλης Α.: Παιδαγωγική ψυχολογία, ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ, (ΘΕΣ/ΝΙΚΗ 1987).
11. Κωνσταντίνου Χ. : Η αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών από τη σκοπιά της παιδαγωγικής λειτουργίας, (ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1992).
12. Κωνσταντίνου Χ. : Το σχολείο ως γραφειοκρατικός οργανισμός κι ο ρόλος του εκπαιδευτικού σ' αυτόν, ΣΜΥΡΝΙΩΤΑΚΗΣ, (ΑΘΗΝΑ 1994).
13. Μάνος Κ.: Μέθοδοι αξιολογήσεως της επιδόσεως των μαθητών, (ΑΘΗΝΑ 1976).
14. Μάνος Κ.: Παιδαγωγική ψυχολογία, (ΑΘΗΝΑ 1990).
15. Μαραγκουδάκης Γ.: Η μάθηση - ψυχολογική θεώρηση, ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ, (ΑΘΗΝΑ 1977).
16. Μαραγκουδάκης Γ.: Σύγχρονη διδακτική - θεωρία και πράξη, ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ, (ΑΘΗΝΑ 1981).
17. Ματσαγγούρας Η.: Οργάνωση και διεύθυνση της σχολικής τάξης - θεωρία και πράξη της οργανωτικής διδακτικής, ΓΡΗΓΟΡΗ, (ΑΘΗΝΑ 1988).
18. Ματσανιώτης Ν.: Εμείς και το παιδί μας (ΑΘΗΝΑ 1982).
19. Ντράικωρς Ρ :Ενθαρρύνοντας το παιδί στη μάθηση, μετ. Α. Κοντοσιανού, ΓΛΑΡΟΣ, (ΑΘΗΝΑ 1975).
20. Ξηροτύρης Η.: Η αποτίμηση της σχολικής αποδόσεως, (ΑΘΗΝΑ 1978).
22. Ξηροτύρης Η. : Παιδαγωγική ψυχολογία, (ΑΘΗΝΑ 1978).
23. Παπαδόπουλος Ν. : Σύγχρονη ψυχολογία - θέματα και προβλήματα, β' έκδοση, (ΑΘΗΝΑ 1988)
24. Παπαϊωάννου Αν. : Σκοποί και στόχοι της παιδείας (ΚΥΠΡΟΣ 1977).
25. Παππάς Αθ. : Μαθητοκεντρική διδασκαλία, τόμοι 3 , Βιβλία για όλους, (ΑΘΗΝΑ 1990).
26. Παρασκευόπουλος Ι. : Εξελικτική ψυχολογία, τ.Γ, (ΑΘΗΝΑ 1982).
27. Πασσάκος Κ. : Εισαγωγή εις την Παιδαγωγικήν ψυχολογίαν, Α + Β τόμος (ΑΘΗΝΑ 1979 - 1980).
28. Πετρουλάκης Ν. : Προγράμματα - εκπαιδευτικοί στόχοι - μεθοδολογία, ΦΕΛΕΚΗ, (ΑΘΗΝΑ 1981).
29. Πολυχρονόπουλος Π. : Εισαγωγή στη φιλοσοφία της αγωγής, (ΑΘΗΝΑ 1978).
30. Πόρποδας Κ. : Η διαδικασία της μάθησης , (ΑΘΗΝΑ 1983).
31. Ριμπάς Στ. : Μεθοδολογία της διδασκαλίας των μαθημάτων του Δημοτικού σχολείου,

ΦΕΛΕΚΗ, (ΑΘΗΝΑ 1982).

32. ROBERT DOTTRENS : Παιδαγωγώ και διδάσκω, μετ. Βασδέκης, ΔΙΠΤΥΧΟ, (ΑΘΗΝΑ 1974).

33. Σμαραγδάκης Μ. - Γιαννοπούλου Ε. : Για να γίνει το παιδί μας σωστός άνθρωπος, ΟΡΟΣΗΜΟ ,(ΑΘΗΝΑ 1980).

34. Τσιμπούκης Κ.: Η μέτρηση και η αξιολόγηση στις επιστήμες της αγωγής Α' τόμος, ΟΡΟΣΗΜΟ, (ΑΘΗΝΑ 1979).

35. Τσιμπούκης Κ. : Μέτρηση νοημοσύνης και ειδικών ικανοτήτων Β' τόμος, ΟΡΟΣΗΜΟ, (ΑΘΗΝΑ 1979).

36. Τσιμπούκης Κ.: Εκτίμηση προσωπικότητας Γ' τόμος, (ΑΘΗΝΑ 1995).

37. Τσιμπούκης Κ.: Τρόπος συγγραφής μιας επιστημονικής εργασίας, (ΑΘΗΝΑ 1975).

38. Τσουρέκης Δ.: Σύγχρονη Παιδαγωγική, (ΑΘΗΝΑ 1981).

39. Φλουρής Γ.: Η αρχιτεκτονική της διδασκαλίας και η διαδικασία της μάθησης, ΓΡΗΓΟΡΗ, (ΑΘΗΝΑ 1992).

40.: Φραγκουδάκης Α.: Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης, ΠΑΠΑΖΗΣΗ, (ΑΘΗΝΑ 1985).

41. Φράγκος Χ.: Ψυχοπαιδαγωγική, ΠΑΠΑΖΗΣΗ, (ΑΘΗΝΑ 1977).

42. Χαραλαμπίδης Β.: Οργάνωση της διδασκαλίας και της μάθησης γενικά, GUTENBERG, (ΑΘΗΝΑ 1982).

43.: Χαραλαμπίδης Β.: Οργάνωση της διδασκαλίας και της μάθησης ειδικά και κατά μάθημα, GUTENBERG, (ΑΘΗΝΑ 1984).

44. Χριστιάς Ι. : Θεωρία και Μεθοδολογία της Διδασκαλίας, ΓΡΗΓΟΡΗΣ, (ΑΘΗΝΑ 1992).

Β' ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

1. Αποστολάκης Ν.: «Η αξιολόγηση του μαθητή στο Δημοτικό Σχολείο», π. «Σχολείο και ζωή», τ. 5-6, σελ.216 - 230, (5 - 6 / 1992) .

2. Βαλσαμίδης Π.: « Οι κοινωνικές συγκρούσεις στο σχολείο», π. « Το Σχολείο και το σπίτι», τ. 1(385), σελ.32-41, (1-2/1996).

3. Γαλάνης Θ.: «Ποιά τα χαρακτηριστικά του αποδοτικού δασκάλου», π. «Επιστημονικό βήμα του δασκάλου», τ. 8-9-10, σελ. 76 - 79, (6/85 - 2/86).

4. Ζησιδης Π.: «αξιολόγηση της μάθησης», π. « Το Σχολείο και το σπίτι», τ. 6(381), σελ. 364 - 372, (7-8/1995).

5. Θειακούλης Γ.: «Η διδασκαλία με ομάδες στα πλαίσια της τάξης», π. «Σχολείο και ζωή», τ.2, σελ. 60-64, (2/1994).

6. Ιντός Χ.: «Σχολική Ζωή - Μια καινοτομία στο πρόγραμμα του Δημοτικού Σχολείου», π.«Το Σχολείο και το σπίτι», τ. 6. (336), σελ. 279 - 283, (7-8/1990).

7. Καούρης Γ.: «Σχολείο και οικογένεια», π. «Σχολείο και ζωή», τ. 12, σελ. 412 - 421, (12/1991).

8. Κοτσιπετσίδης Γ.: «Η νοητική ανάπτυξη του παιδιού και η διδακτική - μαθησιακή πράξη», π. «Το σχολείο και το σπίτι», τ.5 (389), σελ. 288 - 294, (6-7/1996).

9. Κωνσταντινόπουλος Σ.: «Αξιολόγηση ή καταδίκη», π. «Σχολείο και ζωή», τ.7-8-9, σελ. 268 - 272, (7-8-9/1995).

10. Λιαναντωνάκης Φαν.: «Η κοινωνιομετρία στη σχολική τάξη», π. «Σχολείο και ζωή», τ.1, σελ. 36-41, (1/1992).

11. Λιαναντωνάκης Φαν.: «Ο ρόλος των κινήτρων στη σχολική μάθηση», π. «Σχολείο και ζωή», τ.12, σελ. 421-424, (12/1995).

12. Λιόλιος Ν.: «Σκιαγράφιση του πορτρέτου του δασκάλου», π. «Σχολείο και ζωή», τ.7-8-9, σελ. 247-259, (7-8-9/1992).
13. Μάνος Κ.: «Σύγχρονες τάσεις στην παιδαγωγική ψυχολογία», π. «Σχολείο και ζωή», τ.2, σελ. 49-59, (2/1994).
14. Μερκούρης Γιαν.: «Σχολική ζωή», π. «Σχολείο και ζωή», τ.12, σελ. 422-427, (12/1991).
15. Μπουζάκης Σήφ.: «Δυναμική των ομάδων και κοινωνιομετρία», π. «Επιστημονικό βήμα του δασκάλου», τ.3+4, σελ. 32-37 + 12-22, (3-4-5-6-7-8/1983).
16. Ράπης Π.: «Συνεργασία Σχολείου - Οικογένειας», π. «Σχολείο και ζωή», τ.4, σελ. 177-185, (4/1993).
17. Σταματόπουλος Διον.: «Σχέσεις σχολείου και οικογένειας», π. «Σχολείο και ζωή», τ.3, σελ. 132-137, (3/1994).
18. Τερζής Δ.: «Οι αμοιβές από ψυχολογική και παιδαγωγική σκοπιά», π. «Σχολείο και ζωή», τ.3, σελ. 97-104, (3/1992).
19. Τερζής Δ.: «Ο ψυχοπαιδαγωγικός ρόλος και το διδακτικό έργο του σημερινού δασκάλου», π. «Το σχολείο και το σπίτι», τ.5 (380), σελ. 277-280, (6-7/1995).
20. Τερζής Δ.: «Διδακτικές και ψυχοπαιδαγωγικές αρχές που επιδρούν στην οργάνωση και διαδικασία της διδασκαλίας και μάθησης», π. «Σχολείο και ζωή», τ.7-8-9, σελ. 273-284, (7-8-9/1995).
21. Τριλιανός Θαν.: «Η ενθάρρυνση του μαθητή κατά τη διδακτική διαδικασία», π. «Σχολείο και ζωή», τ.7-8-9, σελ. 241-251, (7-8-9/1995).
22. Φράγκος Χ.: «Ο ρόλος του δασκάλου στην εκπαίδευση σήμερα», π. «Επιστημονικό βήμα του δασκάλου», τ.8-9-10, σελ. 38-53, (6/1985 - 2/1986).

Εφημερίδες - Νόμοι - Π.Δ.

1. Παπακωνσταντίνου Κ.: «Οργάνωση της σχολικής ζωής», εφ. Διαπαιδαγώγηση (ΑΘΗΝΑ) Σεπτέμβριος 1996 - Οκτώβριος 1996, (φ. 103+104).
2. Ν. 1566/30-9-1985 (φ. 167).
3. Π.Δ. 8/1995 (φ. 3Α'/10-1-1995).
4. Π.Δ. 121/1995 (φ. 75Α'/18-4-1995).